

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Magdalena Machovičová

**Možnosti realizace občanského vzdělávání v pražských sokolských
jednotách**

Possibilities of Implementing Civic Education within the Prague
Sokol units

Praha 2023

Vedoucí práce:

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Prohlašuji,

že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

datum

.....

podpis autorky

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména PhDr. Michalu Šerákovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce. Velké poděkování patří i všem respondentkám a respondentům, kteří si našli čas a stali se součástí empirického šetření této práce. V neposlední řadě děkuji rodině, přátelům, sekretariátu VO ČOS a sokolům, bez nichž by tato práce nevznikla.

Abstrakt

Cílem diplomové práce bude analyzovat občanské vzdělávání dospělých v pražských sokolských jednotách ve vztahu k Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola se věnuje charakteristice občanství, konceptu aktivního občanství a občanské společnosti, včetně organizací občanské společnosti. Následující kapitola rozpracovává obecnou charakteristiku občanského vzdělávání, dále jeho konceptualizaci v evropských následně i v národních dokumentech a historický vývoj této oblasti v České republice od konce 19. století do současnosti. Třetí kapitola je zaměřena na charakteristiku klíčových kompetencí a kompetenční modely využitelné ve sféře dalšího vzdělávání. Tato část věnovaná komparaci dvou kompetenčních modelů následně vede ke specifikování Modelu pro demokratickou kulturu, který je východiskem pro empirické šetření této práce. Čtvrtá kapitola se týká vzdělavatelství v kontextu historického vývoje sokolského hnutí. Součástí kapitoly je také charakteristika aktuálního fungování Vzdělavatelského odboru České obce sokolské. Pátá kapitola práce se zabývá charakterizováním vzdělavatelských aktivit ve vztahu k tématu, cíli a obsahové korespondenci s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Poslední kapitola se věnuje empirickému šetření, jehož cílem je identifikovat názory vzdělavatelů pražských sokolských jednot na obsahovou korespondenci kompetencí, vyplývajících z obsahu jimi vedených vzdělavatelských aktivit, s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Dílčím cílem kvalitativního empirického šetření je zjistit, na které kompetence se zaměřují vzdělavatelé pražských sokolských jednot ve svých vzdělavatelských aktivitách.

Klíčová slova: občanské vzdělávání dospělých, kompetence pro demokratickou kulturu, aktivní občanství, občanská společnost, vzdělavatelská činnost, Sokol

Abstract

The aim of the thesis will be to analyse adult civic education in Prague Sokol units in relation to the Reference Framework of Competences for Democratic Culture. The thesis is divided into six chapters. The first chapter deals with the characteristics of citizenship, the concept of active citizenship and civil society, including civil society organisations. The following chapter elaborates the general characteristics of civic education, its conceptualisation in European and then national documents and the historical development of this field in the Czech Republic from the end of the 19th century to the present. The third chapter focuses on the characteristics of key competences and competence models applicable in the sphere of further education. This section, devoted to the comparison of two competence models, subsequently leads to the specification of the Reference Framework of Competences for Democratic Culture, which is the basis for the empirical investigation of this thesis. The fourth chapter concerns education in the context of the historical development of the Sokol movement. The chapter also includes a description of the current functioning of the Education Department of the Czech Sokol Society. The fifth chapter of the thesis deals with the characterisation of educational activities in relation to the theme, aim and content correspondence with the Reference Framework of Competences for Democratic Culture. The last chapter is devoted to an empirical investigation, the aim of which is to identify the opinions of educators of Prague Sokol units on the content correspondence of the competences resulting from the content of their educational activities with the Reference Framework of Competences for Democratic Culture. A sub-objective of the qualitative empirical investigation is to find out which competences are focused on by educators of Prague Sokol units in their educational activities.

Keywords: adult civic education, competences for democratic culture, active citizenship, civil society, educational activities, Sokol

Obsah

0 Úvod.....	11
1 Základní východiska občanského vzdělávání	14
1.1 Občanství.....	14
1.2 Koncept aktivního občanství.....	17
1.3 Občanská společnost a organizace občanské společnosti	21
2 Charakteristika občanského vzdělávání	27
2.1 Občanské vzdělávání jako součást celoživotního učení.....	31
2.1.1 Občanské vzdělávání z pohledu dokumentů UNESCO	31
2.1.2 Občanské vzdělávání z pohledu dokumentů orgánů EU.....	32
2.2 Občanské vzdělávání dospělých v České republice	34
2.2.1 Osvětová spolková činnost 19. a 20. století v Čechách	35
2.2.2 Osvětové zákony v Československu	38
2.2.3 Přístup státu ke sféře občanského vzdělávání dospělých	40
2.2.4 Role občanského sektoru v oblasti občanského vzdělávání dospělých.....	43
3 Model kompetencí pro demokratickou kulturu	50
3.1 Kompetenční modely v občanském vzdělávání	50
3.2 Charakteristika Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu	56
4 Vzdělavatelský odbor České obce sokolské.....	64
4.1 Historie vzdělavatelství a občanské aktivity v České obci sokolské	64
4.2 Charakteristika vzdělavatelského odboru České obce sokolské	70

4.2.1	Vzdělavatelský odbor České obce sokolské.....	70
4.2.2	Vzdělavatelé jednot České obce sokolské.....	74
5	Analýza občanského vzdělávání dospělých v Sokolech	76
5.1	Charakteristika vzdělavatelských aktivit České obce sokolské	76
5.2	Analýza vzdělavatelských aktivit České obce sokolské.....	85
5.2.1	Témata a cíle vzdělavatelských aktivit České obce sokolské	86
5.2.2	Obsahová korespondence vzdělavatelských aktivit České obce sokolské s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu	88
6	Empirické šetření: Názory sokolských vzdělavatelů na obsahovou korespondenci jimi realizovaných aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu.....	93
6.1	Metodika šetření.....	93
6.1.1	Cíle šetření.....	93
6.1.2	Výzkumný problém a výzkumné otázky empirického šetření	93
6.1.3	Využitý model výzkumu	95
6.1.4	Výzkumný vzorek	95
6.1.5	Průběh sběru dat	97
6.2	Interpretace získaných dat.....	98
6.2.1	Faktory ovlivňující přístup a odpovědi respondentů.....	98
6.2.2	Kompetenční oblast: Hodnoty.....	101
6.2.3	Kompetenční oblast: Postoje.....	108
6.2.4	Kompetenční oblast: Dovednosti	114
6.2.5	Kompetenční oblast: Znalosti a kritické porozumění.....	118

6.3 Odpovědi na výzkumné otázky	124
6.3.1 Odpověď na výzkumnou otázku č. 1.....	124
6.3.2 Odpověď na výzkumnou otázku č. 2.....	127
6.3.3 Odpověď na výzkumnou otázku č. 3.....	131
6.4 Diskuze.....	133
6.4.1 Návrhy na zlepšení situace občanského vzdělávání dospělých v Sokolech.....	133
6.4.2 Shrnutí limitů a možností rozšíření empirického šetření	137
7 Závěr.....	141
8 Soupis bibliografických citací	143
Příloha A: Vzdělávací aktivity v Sokolech.....	173
Příloha B: Polostrukturovaný rozhovor empirického šetření	176
Příloha C: Informovaný souhlas k empirickému šetření	177
Příloha D: Kategorizace témat pro interpretaci získaných dat.....	179

Seznam použitých zkratk:

ALLS – Adult Literacy and Lifeskills Survey (Výzkum gramotnosti dospělých a každodenních dovedností)

CoE – Council of Europe (Rada Evropy)

CoEC – Commission of the European Communities (Komise Evropských společenství)

CoEU – Council of European Union (Rada Evropské unie)

COV – Centrum občanského vzdělávání

CRELL – Centre for Research on Lifelong Learning (Centrum pro výzkum celoživotního učení)

CSOs – Civil Society Organizations (OOS – Organizace občanské společnosti)

CŽV – Celoživotní vzdělávání

ČOS – Česká obec sokolská

ČSOL – Československá obec legionářská

DeSeCo Project – The definition and selection of key competencies Project

EACEA – European Education and Culture Executive Agency (Evropská výkonná agentura pro vzdělávání a kulturu)

EC – European Commission (Evropská komise)

EDP – European Democracy Passport

EESC – European Economic and Social Committee (Evropský hospodářský a sociální výbor)

EP – European Parliament (Evropský parlament)

EPRS – European Parliamentary Research Service (Výzkumná služba Evropského parlamentu)

EU – Evropská unie

KSS – Klub sokolských seniorů

NIPOS – Národní informační a poradenské středisko pro kulturu

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development
(Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

PISA – Programme for International Students Assessment (Program pro mezinárodní srovnávání studentů)

RFCDC – Framework of Competences for Democratic Culture (Model kompetencí pro demokratickou kulturu)

RV NNO – Rada vlády pro nestátní neziskové organizace

VA – vzdělavatelská aktivita

VO ČOS – Vzdělavatelský odbor České obce sokolské

WEF – World Economic Forum (Světové ekonomické fórum)

0 Úvod

V letošním roce oslaví Česká obec sokolská 160 let od svého vzniku. Sokolské jednoty jsou i v současnosti místy setkávání veřejnosti, která v sokolovnách napříč celou Českou republikou tráví svůj volný čas účastí na sportovních, kulturních i vzdělávacích aktivitách. Specifikem sokolského hnutí, už od jeho počátků, bylo kombinování tělocvičné činnosti a morálního působení v duchu principu kalokaghatia. Tyrš s Fügnerem v sokolském hnutí propojovali dosahování tělesné zdatnosti sokolů s utvářením jejich hodnotové orientace a podporou vůči rozvíjející se občanské společnosti, s čímž souviselo i posilování pocitu národního uvědomění. Nejdříve v tomto duchu utvářel základní principy mravní výchovy sokolského členstva sám Miroslav Tyrš. Jeho článek z roku 1871 *Náš úkol, směr a cíl* ukotvil podobu sokolské myšlenky tak, jak ji známe i v současnosti. Později tuto úlohu morálního rozvoje v Sokolech přebrali vzdělavatelé jednot a žup, od roku 1898 sdružení ve Vzdělávatelských odborech České obce sokolské.

Sokolské hnutí mělo v průběhu československé historie velký podíl na utváření a podpoře demokratické společnosti, což mimo jiné dokazují dějinné události, kterých se sokolové účastnili. Za všechny lze zmínit účast na plánování a uskutečnění atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. V současnosti je sokolská role v české společnosti méně viditelná. Občanský sektor, do kterého spadají organizace občanské společnosti, je natolik rozvinutý, že funkce občanské společnosti, včetně funkce vzdělávací, jsou rovnoměrně rozděleny mezi aktivní neziskové a občanské organizace, mezi kterými Sokol částečně ztratil svoji vůdčí roli. Téma propojení občanského vzdělávání dospělých se sokolskými vzdělávatelskými aktivitami je přesto možné označit za aktuální. Stále jde o nepříliš rozvinutou formu neformálního vzdělávání dospělých, která má velký potenciál. Dospělí členové Sokola tvoří v současnosti v jednotách po celé České republice 52% většinu, proto by se i samotná sokolská organizace měla občanskému vzdělávání této cílové skupině lépe organizovaně věnovat a aktuální *Strategii Sokol 2030* směřovat tak, aby byl Sokol schopný konkurence i v současné, moderní a globalizované společnosti.

Cílem mé diplomové práce bude analyzovat občanské vzdělávání dospělých v pražských sokolských jednotách ve vztahu k Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. K dosažení cíle diplomová práce využívá rešerše odborné literatury, která zahrnuje především monografie a kolektivních monografie, dále odborná periodika a elektronické zdroje, šetření, studie

a dokumenty vydané mezinárodními organizacemi. Důležitým zdrojem bude i vlastní empirické kvalitativní šetření.

Cílem kvalitativního empirického šetření bude rozšířit předchozí analýzu o názory sokolských vzdělavatelů na obsahovou korespondenci jimi realizovaných aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Důvody vymezení základního souboru přímo souvisejí se zaměřením práce. Jako respondenti empirického šetření jsou vybráni vzdělavatelé, kteří v pražských sokolských jednotách realizují vzdělavatelské aktivity. Tvoří tak homogenní skupinu respondentů, kteří zastávají stejnou funkci v sokolské struktuře.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola obecně pojednává o pojmech občanství, konceptu aktivního občanství, občanská společnost a organizace občanské společnosti, včetně vymezení jejich funkcí. Druhá kapitola vymezuje občanské vzdělávání v evropském a národním kontextu. Součástí kapitoly je i historický vývoj role státu v občanském vzdělávání dospělých a popis občanského sektoru u nás. Třetí kapitola především rozpracovává východisko šetření; Model kompetencí pro demokratickou kulturu. Další kontext pro empirické šetření poskytuje i čtvrtá kapitola práce, která se týká vzdělavatelství v kontextu historického vývoje sokolského hnutí. Součástí kapitoly je také charakteristika aktuálního fungování Vzdělavatelského odboru České obce sokolské. Na tomto základě jsou poté představeny samotné vzdělavatelské aktivity, charakterizované z hledisek témat, cílů a obsahové korespondence s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Závěrečná kapitola je zaměřena na analýzu a interpretaci dat získaných polostrukturovanými rozhovory s jednotlivými vzdělavateli. Šetření je taktéž podrobena závěrečné diskuzi a jsou sepsána jednotlivá doporučení pro rozvoj občanského vzdělávání dospělých v pražských sokolských jednotách.

V práci je využito k tématu občanství, aktivní občanství, občanská společnost a organizace občanské společnosti českých a zahraničních zdrojů. Jedná se především o monografie, kolektivní monografie, články a studie publikované akademickými periodiky. Občanské vzdělávání dospělých je charakterizováno na základě odborných publikací českých autorů. V částech práce, které se zabývají sokolským hnutím a sokolskou myšlenkou, je použito především kolektivních prací autorů ale taktéž monografií a článků z časopisů, které se zabývají sokolskou tematikou.

Kromě odborných publikací je ve všech částech práce využito také dokumentů vydaných Radou Evropy, Evropskou komisí, Radou Evropské unie, Evropskou výkonnou agenturou pro vzdělávání a kulturu, Evropskou unií, Evropským parlamentem, Výzkumnou službou Evropského parlamentu, Centrem pro výzkum celoživotního učení, UNESCO a Českou obcí sokolskou. V neposlední řadě autorka pracuje s články a výzkumy z periodik *International Sociology*, *Studies in the Education of Adults*, *Democratization*, *International Journal of Lifelong Education*, *European Journal of Education*, *London Review of Education*, *Sokol*; časopis *České obce sokolské*, *Vzdělavatelské listy* a *Vzlet*, časopis sokolské župy *Jana Podlipného*.

1 Základní východiska občanského vzdělávání

V úvodu diplomové práce budou vymezeny pojmy, které se vztahují k občanskému vzdělávání. Klíčové jsou pojmy občanství a aktivní občanství. Nezbytné pro kontext celé práce jsou také pojmy občanská společnost a organizace občanské společnosti (OOS). Pro tuto diplomovou práci budou výchozími zdroji pro definování pojmů a východisek především strategie a dokumenty mezinárodních institucí, jako je například Evropská komise (EC) nebo Rada Evropy (CoE).

1.1 Občanství

Pojem občanství je velmi široký a má také množství různých výkladů, které se více či méně liší. Tato podkapitola se bude zabývat občanstvím z hlediska práva, tedy právním postavením občanů, jejich povinnostmi a právy. Dále z pohledu modelů občanství, které ve svých dokumentech a strategiích uvádí orgány Evropské unie a také z pohledu vybraných autorů. Podkapitolu doplní i charakteristika evropského občanství.

K občanství uvádí sociolog Barbalet (2007, s. 497) několik obecných charakteristik: „[...] občanství se týká členství v politické komunitě organizované jako územní nebo národní stát. [...] Povaha a obsah občanství se liší podle formy státu.“ Takto lze vymezit občanství na základě příslušnosti ke komunitě, která se vyskytuje na jasně vymezeném území, které je určitým způsobem politicky spravováno.

Pojetí občanství se neváže pouze na území, ale také na možnosti, které deklaruje. Existují proto dvě osy občanství. Na jedné ose je samotný přístup ke statusu občanství a na druhé ose je kvalita práv a povinností, které se k němu váží. Přístup k občanství pak přímo odděluje občany od neobčanů (Barbalet, 2007, s. 497). Propojením obou pojetí, tedy z hlediska vymezeného území a deklarace práv, mají tito členové územně jasně vymezené komunity, občané národního státu deklarovaná práva, kterých mohou využívat a ke kterým se mohou hlásit. Kvalita práv se pak také liší i na základě povinností, které se k nim váží.

V tomto duálním pojetí nyní převažují z historického hlediska možnosti využívání deklarovaných práv na úkor geografického pojetí, přesto je nutné tyto dvě složky občanství neoddělovat. Přístup k deklarovaným právům ale i povinnostem se stále váže k územím, na kterých jsou platná. Jako příklad jasně definovaného přístupu k občanství lze zmínit Českou

republiku. Získat občanství je dle Zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky možné sedmi způsoby: „[...] narozením, určením otcovství, osvojením, nalezením na území ČR, udělením, prohlášením, nebo v souvislosti se svěřením do ústavní, pěstounské nebo jiné formy náhradní péče.“ (Česko, 2013, § 3) Občanská práva v České republice zaručuje Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a ústavní zákony přijaté podle Ústavy (Česko, 1993, Čl. 112).

Kromě státního občanství lze hovořit i o evropském občanství. „Unijní občanství je právem stanoveným v Článku 20 Smlouvy o fungování Evropské unie a v Článku 9 Smlouvy o Evropské unii.“ (EUR-Lex, 2021, nestránkováno) Je stanoveno, že evropské občanství získává každý občan členského státu Unie. Tím nabývá práv a povinností, které jsou stanoveny ve smlouvách EU. Takto je zaručena rovnost všech občanů v rámci činností orgánů, institucí a všech subjektů EU. Evropské občanství také pouze doplňuje státní občanství jedince (EUR-Lex, 2016a, 2016b, nestránkováno).

Občané států EU se tedy mohou ztotožňovat se svojí rolí občana v národním, ale i v evropském kontextu. Evropské občanství je jako pojem zakotveno již v *Maastrichtské smlouvě* z roku 1993, kde se objevuje jako jeden z inovativních pojmů, a je jedním z klíčových bodů smlouvy. Díky statusu evropského občana: „[...] může každý státní příslušník země EU cestovat a žít svobodně kdekoliv v EU, volit a kandidovat v evropských volbách, využívat diplomatickou pomoc, [...], či podávat petice Evropskému parlamentu.“ (EUR-Lex, 2018, nestránkováno)

Dvacet let od ratifikace Maastrichtské smlouvy se evropské občanství opět dostalo do povědomí, když Evropská komise vyhlásila rok 2013 Evropským rokem občanů *European Year of Citizens* (EC, 2013, nestránkováno). Hlavním výstupem byl program *2014-2020 Europe for Citizens* (EC, 2014, nestránkováno), který byl později následován programem *CERV: Citizens, Equality, Rights and Values* na roky 2021-2027 (EC, 2021, nestránkováno). Oba programy cílily na podporu účasti občanů EU na občansko-demokratických projektech. Partnerství mezi městy, vzájemné síťování a podpora hodnot členských států pak mělo za cíl vytvářet inkluzivní společnost, založenou na otevřenosti, právech a demokracii (EC, 2014, 2021, nestránkováno).

Různá pojetí občanství lze porovnat např. pomocí modelů občanství, které uvádí ve svých dokumentech Evropská komise. Tzv. modely občanství, které jsou definované v dokumentu

Evropské komise z roku 2012 *Final Study Summary and Policy Recommendations: Participatory Citizenship in the European Union* Hoskinsové a Kerra popisují různé náhledy, charakteristiky pojmu a různou kvantitu a kvalitu povinností i práv občanů. Propojením čtyř níže popsaných modelů občanství: liberálního, komunitního, republikánského a kritického modelu, vzniká model aktivního (participativního) občanství, který je aktuálně využíván ve strategiích EU. Na samotný koncept aktivního občanství se zaměřuje podkapitola 1.2.

Zde jsou uvedeny přehledové charakteristiky čtyř modelů občanství:

- **Liberální model** – zdůrazňuje právo na politické zapojení občanů, zejména jejich účast ve volbách. Jakákoliv jiná občanská aktivita se přímo nevyžaduje. Model předpokládá, že i když je politická účast jednotlivců na minimální úrovni, občanská společnost prospívá.
- **Komunitní model** – se zakládá na pocitu sounáležitosti, na společné identitě a na práci ku prospěchu celé komunity. Zdůrazňuje odpovědnost a povinnosti jednotlivců vůči komunitě a sdílené hodnoty vycházející z křesťanství a morální filozofie. Participace na dobrovolnických aktivitách napomáhá vytváření komunitní občanské společnosti a je do jisté míry společným bodem Liberálního a Komunitního modelu.
- **Republikánský model** – vidí občana jako toho, kdo udržuje demokratické procesy a instituce a je jejich nástrojem. Občan je zde aktérem sociální změny, po kterém je vyžadována politická účast ve veřejné sféře dle představy řecké a římské přímé demokracie na základě tzv. občanské odpovědnosti. Důležité je osvojování si občanských kompetencí a také hodnot: solidarity, zdvořilosti a odpovědnosti jednat ve společném zájmu tzv. common good.
- **Kritický model** – sdružuje veškeré teorie, které se vymezují oproti ostatním modelům. Občan je zde angažovaný, kritický a podporující sociální změnu. Sociální spravedlnost a odpovědnost vládních i mezinárodních organizací je většinou vynucována protestními akcemi (Hoskins, Kerr, 2012, s. 11–12).

Občanství se ale věnovalo a věnuje široké spektrum nejrůznějších autorů, kteří přináší vlastní pohled na pojem občanství. Ty se mohou v charakteristikách překrývat, nebo lišit. Záleží na východiscích, na která autor navazuje.

Martin (2003, s. 570) charakterizuje občanství pouze pomocí dvou modelů. První je popisován liberální tradicí jako individuální práva občana, která jsou spojena s politickým

postavením v rámci státu. Druhý je charakterizován republikánskou tradicí, tedy kolektivně prosazovanou praxí aktivního občanství, která je z velké části součástí neformální politiky občanské společnosti.

Martinův popis liberálního občanství lze rozšířit doplňujícími charakteristikami Banfielda (1995, s.43–44), podle kterého liberálně demokratické společnosti zaručují, že všichni občané mají politická práva. Ta jsou naplňována a danou společností ochraňována. V současné době se hovoří nejen o právech politických, ale i o právech lidských a občanských. Takto řízená společnost upřednostňuje jednotlivce a nikoliv komunitu, tedy práva jednotlivce jsou nadřazená povinnostem občanství.

Oproti zmiňovanému komunitnímu modelu musí být povinnosti občanství v liberálních společnostech vštěpovány. *„Rozvoj smyslu pro povinnost, oddanost vůči obci, služby pro veřejné blaho a plnění těchto povinností je v liberální společnosti spojeno s očividnými těžkostmi.“* (Banfield, 1995, s. 45)

Politolog Smith (2009, s. 105) uvádí další pojetí občanství. První popisuje občana starověkých i moderních republik a demokracií jako člověka, který své občanství naplňuje díky politickému právu účastnit se procesů samosprávy, volebnímu právu, anebo zastáváním volitelných a jmenovaných funkcí. Jak už bylo zmíněno, jde taktéž o jedno z východisek Republikánského modelu občanství.

Dále autor o občanství uvažuje jako o: *„[...] čistě právním postavení, kdy se lidé stávají občany právě tehdy když jsou právně uznáni jako členové konkrétní politické komunity [státu].“* (Smith, 2009, s. 105) Tito občané pak mají právo na ochranu státem. Neznamená to ale, že mají i další práva, např. právo na politickou účast. Právně je v takových komunitách občanství stavěno na roveň národnosti (Smith, 2009, tamtéž).

1.2 Koncept aktivního občanství

Následující podkapitola se zaměří na realitu občanství prostřednictvím charakterizování konceptu aktivního občanství. Ten popisuje realitu občanství jako participaci občanů na životě ve společnosti.

Evropská komise ve své agendě pro migraci a vnitřní záležitosti definuje *active citizenship* v krátkosti jako: „[...] občanskou a politickou participaci imigrantů a následné získávání a uplatňování rovných práv a povinností.“ (EC, 2022, nestránkováno) Samotný termín je do češtiny přeložen jako *aktivní občanská participace* (EC, 2022, nestránkováno). Tato definice se nemusí nutně týkat jen imigrantů v EU. *Aktivní občanská participace* se týká nabývání a využívání práv pro občanskou a politickou participaci, taktéž zahrnuje i veškeré vazby v komunitě v místě bydliště, politické členství, možnost politické kandidatury, účast v rozhodovacím procesu, dobrovolnictví nebo účast na občanských protestech. Všechny tyto aktivity se týkají i každého občana národního státu.

Aktivní občanství je důležitou součástí integrační politiky EU. Vedle politik zaměstnanosti, vzdělávání a sociální inkluze je i aktivní občanství deklarované v dokumentu *Zaragoza Declaration on Integration 2010*. Evropská komise také upozorňuje, že vzhledem k nejednotnému pohledu na politiky aktivního občanství, je výklad na národních úrovních odlišný (EC, 2022, nestránkováno).

Projekt *European Democracy Passport (EDP)* v rámci Evropského hospodářského a sociálního výboru se zaměřuje na podporu aktivního občanství v EU. Definují např. i jednotlivé stupně zapojení: „*obecní úroveň – municipal level, provinční úroveň – provincial level, národní úroveň – national level a transnacionální úroveň – transnational level.*“ (EESC, 2022, nestránkováno, upraveno) Na národní úrovni se aktivní občanství projevuje využíváním politických práv, kontrolou veřejných prostředků a vlivem občanů na veřejný rozhodovací proces na úrovni vnitrostátní politiky – účastí na referendech, nebo předkládáním petic (EESC, 2022, nestránkováno).

Centrum pro výzkum celoživotního učení (CRELL) v rámci výzkumného projektu *Active Citizenship for Democracy* definovalo aktivního občanství jako: „[...] účast v občanské společnosti, komunitě a/nebo v politickém životě, charakterizovanou vzájemným respektem a nenásilím v souladu s lidskými právy a demokracií.“ (Hoskins a kol., 2006, s. 10)

Samotný název výzkumného projektu CRELL odkazuje na funkce aktivního občanství, kterými jsou: funkce kulturní, ekonomická, politická a sociální. *Active citizenship for Democracy* se používá také jako název pro soubor kompetencí a chování, které tyto čtyři funkce naplňují (Hermann, Veldhuis, 2006, s. 2).

V předchozí podkapitole uvedený dokument Evropské komise *Final Study Summary and Policy Recommendations: Participatory Citizenship in the European Union* z roku 2012 využívá právě tuto definici vytvořenou v rámci výzkumu CRELL pro model aktivního (participativního) občanství (Hoskins, Kerr, 2012, s. 12).

V dokumentu je také uvedeno, že koncept aktivního občanství: „[...] byl zaveden s cílem zdůraznit zapojení občanů jako aktérů ve vztahu k politice a státu. [...] a je klíčem k dlouhodobé udržitelnosti demokracie.“ (Hoskins, Kerr, 2012, s. 11) Ve výsledku tento model kombinuje ty nejvýraznější charakteristiky původních čtyř modelů občanství. Z liberálního a komunitního modelu to je dobrovolnictví a komunitní zapojení, z republikánského modelu zapojení politické a důraz na občanskou odpovědnost. Z kritických teorií je to důraz na sociální změnu. Model je definován na základě akcí jednotlivců a míra zapojení se měří na individuální úrovni, koncept jako takový ale klade důraz na jednání jednotlivců ve společném zájmu (Hoskins, Kerr, 2012, s. 12).

Míru aktivního zapojení ve společnosti charakterizují indikátory aktivního občanství, mezi které patří *dobrovolnictví* v organizacích a sítích a organizování komunitních aktivit (De Weerd a kol., 2005, s. 19). Druhým indikátorem je *politická participace*, definovaná využíváním volebního práva a také členstvím v politické straně. Dále např. účastí na pokojných protestech a veřejných diskuzích, nebo podpisem petic (De Weerd a kol., 2005, s. 20). Na základě naplnění těchto indikátorů si občan osvojuje určité kompetence, které lze nazvat občanskými. Zisk těchto kompetencí je nezbytný pro naplňování aktivního občanství a jedná se taktéž o výstupy občanského vzdělávání, kterými jsou: „[...] *politické a občanské znalosti, politická důvěra, politický zájem, občanské dovednosti, tolerance, nenásilí, uznávání lidských práv a uznávání právního státu.*“ (De Weerd a kol., 2005, s. 21–22)

Aktivní občanství lze předně chápat jako účast, a to nejen na politickém životě ve společnosti. Překrývá se s konceptem společenských hodnot a sahá od kulturních po environmentální aktivity na regionální, národní, evropské i mezinárodní úrovni. Zahrnuje i nové formy zapojení se, jako je politika jednorázových témat nebo odpovědná spotřeba etc. Etické hranice aktivního občanství podporují pro-komunitní činnosti a odsuzují ty aktivity, které jsou v rozporu s lidskými právy a pravidly právního státu (Hoskins a kol., 2006, s. 10–11).

Pro potřeby měření aktivního občanství je možné dále operacionalizovat definici konceptu. Hoskins a kol. (2006, tamtéž) „[...] identifikovali charakteristické prvky a označili je jako

dimenze občanství. Těmito dimenzemi jsou účast na politickém životě, na životě v občanské společnosti, na komunitním životě a hodnoty potřebné pro aktivní občanství.“

Podobnou definici, ale odlišné dělení dimenzí aktivního občanství, představují autoři Ivančič a Novak ve společném projektu několika evropských univerzit, nazvaném: *Reviewing Education and Training for Governance and Active Citizenship in Europe – A Central and Eastern European Perspective*. Aktivním občanstvím je dle autorů zvládnutí praxe demokratické kultury, kdy se jednotlivec zapojuje do fungování společnosti, ve které žije. Společné hodnoty a identita občanů utvářejí afektivní dimenzi aktivního občanství (Ivančič, Novak, 2003, s. 9). Občané navíc potřebují informace a znalosti, na jejichž základě mohou jednat; to je kognitivní rozměr aktivního občanství. A konečně, praktikování občanství spočívá v získávání zkušeností s touto aktivní činností – pragmatický rozměr aktivního občanství (Ivančič, Novak, 2003, s. 9).

Z výše zmíněného je zřejmé, že existuje vztah mezi aktivním občanstvím a vzděláváním dospělých, který je i tématem odborné literatury. V dokumentu *A Memorandum on Lifelong Learning* z roku 2000 je část zabývající se podporou aktivního občanství, které „[...] se zaměřuje na to, zda a jak se lidé podílí na všech sférách společenského a hospodářského života, na šance a rizika, s kterými se při tom střetávají, na míru sounáležitosti, kterou pociťují ke společnosti, v níž žijí, a váhu vlastního slova, které v ní mají.“ (CoEC, 2000, s. 5)

V rámci výzkumů se objevuje otázka, jak se vzdělávání dospělých prolíná s aktivním občanstvím v současné společnosti. Panuje shoda, že mezi vzděláváním dospělých a aktivním občanstvím je příznivý vztah. Field se ve svém výzkumu zabýval analýzou vztahu mezi sociálním kapitálem a celoživotním učením. Zajímal se o postoje lidí k učení se v dospělosti a rozdílů v zapojování se do organizovaných občanských aktivit těch jedinců, kteří mají pozitivní vztah k celoživotnímu učení a těch, kteří nikoliv (Field, 2003, s. 142, 143). „Obecně platí že ti, kteří považují občanskou angažovanost za důležitou ve svém životě, nejčastěji oceňují celoživotní vzdělávání jako sílu osobní emancipace; je u nich také nejpravděpodobnější, že pomáhají rozvíjet aktivní občanství a jsou nejčastěji pro zvýšení veřejných výdajů na něj. [...] To je zatím v souladu s existující literaturou o aktivním občanství a vzdělávání dospělých.“ (Field, 2003, s. 153)

Také další evropské strategické dokumenty se zaměřují na propojení občanského vzdělávání a aktivního občanství v celoživotním měřítku. „Dokumenty pro evropskou spolupráci ve

vzdělávání, které budou i nadále ovlivňovat vývoj až do roku 2020, uznaly důležitost podpory aktivního občanství a v důsledku toho se stalo jedním z hlavních cílů vzdělávacích systémů v celé Evropě.“ (EACEA, 2012, s. 7) Jedním z dokumentů, který zdůrazňuje aktivní zapojení dospělých ve společnosti, je *Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020')*, který ve třetím strategickém cíli zdůrazňuje důležitost podpory spravedlnosti, sociální soudržnosti a aktivního občanství (CoEU, 2009, s. 4).

1.3 Občanská společnost a organizace občanské společnosti

Představa občanské společnosti vychází ze spojení pojmů občanství a společnost. Jde o široce definovatelný a mnohvrstevnatý koncept, který lze využívat jak v akademických, tak veřejných diskuzích. Nedílnou součástí občanské společnosti jsou i organizace občanské společnosti (OOS), na jejichž vymezení a funkce se tato podkapitola taktéž zaměřuje.

„Občanská společnost je nejčastěji definována jako soubor institucí, které působí mezi státem, rodinou (jednotlivec; domácnost) a ekonomickou výrobou (trh; firmy). [...] Občanská společnost je finančně nezávislá na státu a organizace občanské společnosti (OOS), které na státu nic nevymáhají, se jej spíše snaží ovlivňovat svým směrem.“ (Kopecký, Mudde, 2003, s. 5, upraveno) Rakušanová (2007, s. 14) navíc zmiňuje, že *„[...] se jedná o oblast, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa.“* Jiné společnosti se také liší od občanské společnosti svou orientací na výrobu a zisk: *„[...] v demokratizačních studiích lze rozlišovat mezi občanskou společností, politickou společností, byrokracií a ekonomickou společností.“* (Kopecký, Mudde, 2003, s. 5)

Mimo sféru ekonomiky a státu, ale také od náboženství, rodiny a vědy, vymezuje občanskou společnost Alexander (1997, s. 115, upraveno): *„Občanská společnost by měla být pojímána jako oblast vzájemné solidarity, my-všichni (v originále we-ness), které současně potvrzuje posvátnost jednotlivce, ale i jeho závazky vůči kolektivitě.“*

Oproti popisu občanské společnosti jako instituce, nebo výplně prostoru mezi institucemi, nabízí Strnadová (2008, s. 15) vlastní dvoudimenzionální náhled: *„První dimenze se zaměřuje na problematiku veřejné sféry a diskuze občanů nad záležitostmi státu. Zde je patrné, že tradice této dimenze je odvozená od systému antické polis. Naopak druhá dimenze více souvisí s rozvojem politického myšlení v osmnáctém století. Tento přístup definuje občanskou*

společnost jako soukromou sféru ekonomických transakcí a sdružování, která vytlačuje stát do úzkých liberálních hranic.“

Je možné poznamenat že „[...] žádná společnost nepředstavuje zářící vzor občanské společnosti. Je těžké si představit společnost, která by byla zcela občanská [...]. Společnost, v níž by všichni mysleli jen na obecné blaho, by asi byla velmi nudná, duchovně chudá a intelektuálně neplodná. Součástí koření života jsou nesouhlas, individuální iniciativy sledující vlastní zájem, ostrá agresivní prohlášení a odchylky od kolektivního vědomí.“ (Banfield, 1995, s. 19)

Občanská společnost nestojí jen na definicích. Aby byla občanská společnost fungujícím organismem, musí plnit i určité funkce a role, které zaručují přínos pro její občany a její koexistenci se státním zřízením, ve kterém se nachází.

Funkce občanské společnosti vymezuje například Müller inspirován Giddensovým přístupem. Využívá při tom vzájemného vztahu čtyř funkcí a vztahu občanské společnosti k demokratickému státu. V opozici proti sobě stojí *funkce ochranná* a *funkce participační*. První zmíněná zajišťuje občanům právní záruky a občanskou autonomii, zatímco druhá funkce cílí na celkovou kvalitu prostředí, ve kterém občané žijí s důrazem na seberealizaci a spokojený život.

V druhé linii proti sobě stojí *funkce legitimizační* a *funkce integrační*. *Legitimizační funkce* odkazuje na provázanost občanské společnosti se státem. Občanská společnost vytváří základy pro důvěryhodnost demokratického státu, zatímco stát chrání občanskou společnost a zajišťuje u občanů důvěru v politické instituce. *Funkce společenské integrace* upozorňuje na nutnost reprodukce společnosti. Ta takto sebe sama udržuje funkční a zároveň se dokáže i integrovat v rámci politického systému (Müller, 2003, s. 613, 614).

Schéma 1: Funkcionální dimenze ve vztahu občanské společnosti a státu

Zdroj: Müller, 2003, s. 614

K funkcím lze zařadit i role, které občanská společnost zastává pomocí OOS. Občanská společnost je poskytovatelem sociálních služeb, obhájcem kampaní OOS, také zvyšuje povědomí o globálních problémech a hrozbách, je i „hlídacím psem“ (v originále „watchdog“), který hlídá např. dodržování smluv o lidských právech, je i budovatelem aktivního občanství u občanů, které motivuje k občanské angažovanosti. V rámci občanské společnosti také roste i důležitost role nových sociálních hnutí, která mají schopnost propojit a mobilizovat velké množství občanů (Cooper, 2018, s. 2, 9, 10).

Rolemi občanské společnosti se zabýval i dokument *The Future role of Civil Society 2012* vydaný neziskovou organizací The World Economic Forum (Světové ekonomické fórum). Mezi deset definovaných rolí kromě výše zmíněných (hlídací pes, obhájce zvyšující povědomí, poskytovatel sociálních služeb a budovatel aktivního občanství) patří i role experta pro politiky a strategie zaměřené na občany a role budovatele kapacit poskytujícího vzdělávání a školení (WEF, 2013, s. 9).

Občanská společnost se zabývá i řešením sociálních problémů, je zástupcem, který pozvedává opomíjené sociální skupiny, zastáncem solidarity a definicí standardů, norem, které utvářejí občanskou společnost (WEF, 2013, tamtéž).

Funkce občanské společnosti zkompletoval i srovnávací výzkumný projekt *Civil Society and Peacebuilding* realizovaný The Graduate Institute v Ženevě. Výzkumný projekt byl zaměřený na analýzu významu a účinnosti role občanské společnosti při budování míru v různých fázích

konfliktu. Sedm potenciálních funkcí z výzkumu se z velké části překrývá s výše zmíněnými funkcemi a rolemi, které občanská společnost zastává i v obecné rovině (Paffenholz, 2009, s. 5). Těmito funkcemi jsou:

1. „**ochrana** občanů proti násilí;
2. **monitorování** porušování lidských práv;
3. **obhajoba** míru a lidských práv;
4. **socializace** a podpora opomíjených skupin a rozvoj skupinové identity;
5. **mezi-skupinová sociální soudržnost** sblížující názorově odlišné skupiny;
6. **facilitace** dialogu na místní a národní úrovni;
7. **poskytování služeb** k vytvoření platformy pro budování míru.“ (Paffenholz, 2009, s. 5)

Lze poznamenat, že všechny výše zmíněné funkce a role přispívají k posilování a udržování demokracie. Ačkoliv statut občana nezajišťuje vždy občanská práva a demokratickou správu státu, působení občanů v rámci občanské společnosti a všech institucí které ji tvoří, napomáhají její demokratizaci (Dvořáková, 2010, s. 30).

Účast občanů na fungování občanské společnosti se projevuje zapojováním občanů v organizacích občanské společnosti nebo v participaci na fungování místních zastupitelstev. Takto je u občanů posilováno kolektivní vědomí sounáležitosti a odpovědnosti (Jirásková, 2005, nestránkováno).

Občanská společnost pro naplňování zmíněných funkcí a rolí potřebuje vlastní jednotky, které se na ně zaměřují. Tyto organizační jednotky se mohou zabývat demokratizačními, sociálními, charitativními, vzdělávacími aspekty etc. či pouze sdružováním občanů v obecněji pojatých komunitních spolcích. Tím, jak se tyto organizační jednotky pojmenovávají, se zabývá níže znázorněná přehledová tabulka.

Jednotlivé názvy lze dělit podle pojmenování specifické formy, či celého sektoru z různých hledisek. Celkový výčet v tabulce poukazuje na rozdíly mezi jednotlivými organizacemi. Přesto nelze přesně popsat veškeré subjekty občanské společnosti. Možné použití nadřazeného termínu občanské organizace navíc nedokáže přesně rozlišit, zdali spadají pod stát, nebo občanský sektor. Z toho důvodu lze výše již několikrát použitý termín organizace občanské společnosti (OOS) označit za nadřazený všem typům organizačních jednotek, které v rámci občanské společnosti mohou fungovat (Skovajsa, 2010, s. 36).

Tabulka 1: Nejpoužívanější označení pro organizace občanské společnosti

Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
všechny typy organizací	organizace občanské společnosti	OOS	civil society organizations	CSOs
	občanské organizace		civic organizations	
	neziskové organizace	NO	nonprofit organizations	NPOs
	nevládní organizace	NVO	non-governmental organizations	NGOs
	nestátní neziskové organizace	NNO	nonprofit non-governmental organizations	
specifické typy organizací	organizace sociálních hnutí	OSH	social movement organizations	SMOs
	komunitní organizace		community-based organizations	CBOs
	organizace založené na víře, církevní OOS		faith-based organizations	FBOs
	charitativní organizace		charitable organizations, charities	
	humanitární organizace		humanitarian organizations	
	sociální podniky		social enterprises	SEs

Zdroj: Skovajsa, 2010, s. 36–37, upraveno

Zmíněné možnosti, jak pojmenovávat OOS slouží také k tomu, aby bylo možné pro potřeby této práce definovat Českou obec sokolskou (ČOS) neboli Sokol, ze které budou pocházet respondenti pro kvalitativní výzkum této práce.

Výše byly zmíněny funkce občanské společnosti, které se s funkcemi OOS do jisté míry překrývají. Shrnutí funkcí OOS od několika autorů (Salamon, Anheier, Prewitt), uvádí Skovajsa (2010, s. 42–43) takto:

- „poskytování služeb;
- *advokační funkce*;
- *budování komunity*;
- *sebevyjadřovací funkce*;
- *ochrana hodnot*;
- *inovační funkce*;
- *filantropická funkce*;
- *charitativní/přerozdělovací funkce*;
- *podpora společenských změn*;
- *podpora pluralismu.*“

Funkce advokační a poskytování služeb (servisní funkce), jsou pevně svázány s působením OOS na poli občanské společnosti. Tyto dvě funkce uvádí jako základní pro neziskové organizace Frič (2020, s. 2). Je možné „[...] funkce neziskových organizací zredukovat na dvě základní: *servisní a advokační*. První znamená poskytování služeb klientům, tj. přímé řešení veřejných problémů. [...] Druhá funkce reprezentuje boj za práva, resp. obhajobu práv konkrétních skupin, společnosti či lidstva jako celku, tj. zasahování do rozhodování o řešení veřejných problémů...“ Je nutné dodat, že dle autora vždy jedna z těchto funkcí převládá a určuje primární účel, buď poskytovat služby, nebo ovlivňovat politiku.

V první podkapitole byl definován pojem občanství z hlediska práv a povinností občanů, z pohledu modelů občanství a vybraných autorů. Druhá podkapitola se zabývala především definováním konceptu aktivního občanství a jeho indikátory. Ve třetí podkapitole byly zmíněny různé možnosti, jak definovat občanskou společnost a její subjekty – organizace občanské společnosti. Tato východiska budou použita pro interpretaci dat získaných empirickým šetřením.

2 Charakteristika občanského vzdělávání

Ve druhé kapitole diplomové práce bude obecně charakterizována sféra občanského vzdělávání. Charakteristika se bude postupně zaměřovat na problematiku oblasti, včetně její kategorizace a užívané terminologie a dále např. na témata a obsahy vzdělávání.

V rámci sféry občanského vzdělávání existuje velmi různorodá terminologie. V českém kontextu lze používat pojmy jako *občanské vzdělávání*, *občanská výchova*, a *politické vzdělávání*, které mají anglické ekvivalenty *civic education*, *citizenship education* a *political education*. Občanská výchova popisuje v obecném smyslu celou sféru, především je ale spojována s formálním systémem vzdělávání dětí a mládeže. V kontextu vzdělávání dospělých je nejpoužívanějším pojmem, s odkazem na mezinárodní strategie, občanské vzdělávání. Politické vzdělávání se specificky týká oblasti aktivit neformálního vzdělávání zaměřených na politiku a demokracii (Dvořáková, Šerák, 2016, s. 116).

Přestože výše zmíněné pojmy jsou ekvivalentní v českém a anglickém jazyce, uvedená kategorizace neformálního vzdělávání a terminologie občanského vzdělávání neodpovídá mezinárodnímu konsenzu. Terminologie obsažená např. v mezinárodních šetřeních AES zmiňuje pouze dvě kategorie neformálního vzdělávání. Jsou jimi *pracovně orientované neformální vzdělávání – non-formal vocational education* a *mimopracovní neformální vzdělávání – non-vocational education* (ČSÚ, 2018a, s. 24) S těmito pojmy se lze setkat i v evropských strategických dokumentech. K mimopracovně orientovanému vzdělávání náleží „[...] *neformální vzdělávací aktivity vykonávané ze soukromých důvodů, směřující k osvojování znalostí a dovedností využitelných především při mimopracovních (zájmových či volnočasových) činnostech.*“ (ČSÚ, 2012, s. 15, upraveno)

Na mezinárodní úrovni je také možné se setkat s pojmy, které odkazují na koncept aktivního občanství, viz podkapitola 1.2. Množství níže zmíněných pojmů zcela jasně reflektuje terminologickou neukotvenost sféry občanského vzdělávání. Rozdílné pojmy jsou využívány v konkrétních strategických dokumentech, kdy jejich použití závisí na cíli, východiscích dokumentu a instituci, která jej vydává.

Jedná se o pojmy *výchova k demokratickému občanství – education for democratic citizenship* a *výchova k lidským právům – human rights education* (COE, 2010, s. 7–8). Dále existuje např. pojem *demokratické občanství – democratic citizenship*, *kritické občanství – critical*

citizenship, aktivní občanství – active citizenship nebo *globální občanství – global citizenship* (UNESCO, 2019, s. 9). Blíže se bude jednotlivými dokumenty a terminologií zabývat podkapitola 2.1.

Základní obsah občanského vzdělávání tvoří především témata spojená s demokracií a jejími zásadami, dále také aktuální politické otázky a politická gramotnost. Specificky z oblasti občanských a sociálních kontextů lze zmínit občanskou hodnotovou orientaci, právní a finanční, ekonomickou, environmentální, mediální a IT gramotnost. Dále obsah občanského vzdělávání tvoří témata, která se týkají etiky, estetiky a ekologie. Společně s globálními tématy multikulturality, rasismu (př. náboženského, etnického), ekonomické krize, zaměstnatelnosti a práce, nebo zdravého životního stylu (Dvořáková, Šerák, 2016, s. 116; Kopecký, 2011, s. 2; Protivínský, Čáp, 2012, s. 5). Lze zařadit i témata, která cílí na rozvoj komunikačních dovedností nebo technik na odolnost vůči stresu (Čáp, Matějka a Protivínský, bez data, s. 12).

Občanské vzdělávání nemá zcela pevné hranice a jeho témata se prolínají do sféry profesního, ale především zájmového vzdělávání. To dokládají Čáp, Matějka a Protivínský (bez data, s. 9–10), kteří v českém kontextu vymezují čtyři okruhy občanského vzdělávání:

- **Organizace a aktivity zaměřené na občanské vzdělávání dospělých** – zahrnující komunitní akce, osvětové akce, ale i vzdělávání zaměřené na rozvoj osobnosti, jejímž primárním cílem není občanské vzdělávání, ale spíše interkulturní a globální rozvoj.
- **Zájmové vzdělávání s přesahem do občanského vzdělávání** – zahrnující akce pro širší veřejnost, především pak pro dospělé. Úskalím je nahodilost těchto akcí a celková nesystematičnost v této oblasti.
- **Profesní vzdělávání s přesahem do občanského vzdělávání** – zahrnující pouze omezenou oblast vzdělávání, zaměřenou např. na měkké dovednosti (soft skills).
- **Vzdělávání v rámci státní správy** – zahrnující specifické vzdělávání v rámci jednotlivých státních institucí, např. Ministerstvo životního prostředí podporuje oblast environmentálního vzdělávání.

Aktivity občanského vzdělávání a jeho hraničních podob formují kompetence občana z hlediska povědomí o jeho právech a povinnostech, což koresponduje především se zmíněným pojmem politické vzdělávání (Kopecký, 2011, s. 2). Občanské vzdělávání tak může být nástrojem pro prevenci a řešení problémů, čímž občan přebírá zodpovědnost za své

působení v rámci společnosti. Získané občanské kompetence, vycházející z naplnění indikátorů aktivního občanství, viz podkapitola 1.2, jsou tak cílem a výsledkem občanského vzdělávání (Kopecký, 2011, s. 7, 12). Mezi občanské kompetence, kterými občan naplňuje svůj potenciál k aktivnímu občanství v nižší, či vyšší míře, patří např. „*ochota k angažovanosti*.“ (tamtéž, s. 7)

Témata občanského vzdělávání lze také uspořádat dle kompetenčních oblastí, které rozvíjejí. Zpráva UNESCO z roku 2015 a později z roku 2019 *Addressing global citizenship education in adult learning and education* rozděluje témata vzdělávání na kognitivní, socio-emocionální a behaviorální. Do první skupiny lze zařadit: „*lidská práva, genderovou rovnost a globální občanství*.“ Dále v druhé skupině jsou např. témata „*míru a nenásilí a kulturní rozmanitost a její přínos k udržitelnému rozvoji*.“ Kategorie behaviorální zahrnuje téma „*výchovy k udržitelnému rozvoji a životnímu stylu*.“ (UNESCO, 2019, s. 11)

V publikaci Rady Evropy z roku 2005 *Education for Democratic Citizenship 2001–2004: Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education* se přesto také uvádí, že může docházet k neschopnosti pokrýt občanskou výchovou a vzděláváním všechny potřebné problematiky, které přináší měnící se situace ve společnosti (Gollob a kol., 2004, s. 6).

Základní principy probírání obsahů a témat občanského vzdělávání se v ČR řídí dle tzv. beutelsbašských principů. Ty byly formulovány již v roce 1976 tzv. *Beutelsbašským konsensem*. Ten vznikl během konference v Beutelsbachu na základě dohody představitelů německých center občanského vzdělávání (Protivínský, Dokulilová, 2012, s. 21). Tři základní principy pak přešlo např. Rakousko a později právě i Česká republika. Tyto základní principy občanského vzdělávání stvrdilo „*Usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky č. 1700 z roku 2014*.“ (Odpovedneobcanstvi.cz, 2022, nestránkováno; Psp.cz, 2014, s. 1) Tyto zásady ve svých dokumentech a publikacích zmiňuje např. Centrum občanského vzdělávání (COV), které zásady uvádí i ve svých publikacích (Štěrba a kol., bez data, s. 5; COV, 2012, s. 19). Role této vzdělávací organizace bude charakterizována v oddíle 2.2.4.

Tři základní principy vedení a průběhu občanského vzdělávání:

- „[...] **bez indoktrinace** – občanské vzdělávání nesmí manipulovat studujícím a bránit mu ve vytváření jeho vlastního úsudku;
- **vyváženost** – občanské vzdělávání nesmí zjednodušovat a zamlčovat kontroverze u témat, která jsou předmětem společenské, politické nebo vědecké diskuse;
- **podpora samostatného (kritického) myšlení** – občanské vzdělávání má vést studující k dovednosti realizovat vlastní zájmy demokratickými prostředky.“ (Štěrba a kol., bez data, s. 5; COV, 2012, s. 19)

Nad rámec tří základních zásad lze uvést i: „[...] tzv. *princip kontroverznosti* – každé kontroverzní téma musí být také jako kontroverzní vyučováno a zásada orientace na cílovou skupinu.“ (Štěrba a kol., bez data, s. 5, upraveno)

Přes všechna zmíněná specifika a úskalí, která se pojí s charakteristikou, terminologií a tematickým ukotvením občanského vzdělávání a specificky občanského vzdělávání dospělých, lze tuto oblast rámcově definovat na základě dokumentu Rady Evropy z roku 2010 *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. „*Výchova k demokratickému občanství znamená vzdělávání, školení, šíření povědomí, informování, postupy a činnosti, které mají za cíl vybavit studující znalostmi, dovednostmi a porozuměním a rozvíjet jejich postoje a chování tak, aby jim umožnily uplatňovat a hájit svá demokratická práva a povinnosti ve společnosti, ctít rozmanitost a hrát aktivní roli v demokratickém životě, s ohledem na podporu a ochranu demokracie a právního státu.*“ (CoE, 2010, s. 7)

Obdobnou definici výchovy k občanství udává i zpráva Evropské komise *Eurydice: Citizenship education at school in Europe* z roku 2017. Cílem výchovy k občanství „[...] je podporovat harmonické soužití a posilovat vzájemně prospěšný rozvoj jednotlivců a komunit, ve kterých žijí. V demokratických společnostech výchova k občanství podporuje studenty, aby se stali aktivními, informovanými a odpovědnými občany, kteří jsou ochotni a schopni převzít za sebe a své komunity odpovědnost na národní, evropské i mezinárodní úrovni.“ (EACEA, 2018, s. 3)

Obě definice pocházejí z evropských dokumentů a stejně tak jako výše zmíněná témata občanského vzdělávání poukazují na aktuální potřebu nahlížet na občanství v perspektivě evropské a transnacionální. Národní, lokální a regionální náhled již nestačí. Problematiky,

kteřé občanské vzdělávání postihují, jsou nadnárodního, evropského, až globálního rázu. Občanské vzdělávání a naplňování aktivního občanství by se tak mělo řídit heslem: „*Mysli globálně, jedneř lokálně.*“ (Kopecký, 2011, s. 2; Smékal a kol., 2010, s. 18)

2.1 Občanské vzdělávání jako součást celořivotního učení

V následující podkapitole budou charakterizovány vybrané strategické dokumenty UNESCO a EU, které se konkrétně zabývají definováním občanského vzdělávání v globálním kontextu. A dále také vymezují zejména dimenze občanství a občanského vzdělávání a přímo se zabývají tématem občanských kompetencí. Důraz bude kladen především na vývoj problematiky občanského vzdělávání, porovnání společných znaků a rozdílností jednotlivých dokumentů.

2.1.1 Občanské vzdělávání z pohledu dokumentů UNESCO

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), fungující od roku 1946, bylo v druhé polovině minulého století stěžejní organizací, která se zabývala konstruováním pojetí celořivotního učení tak, jak je nyní globálně vnímáno ostatními mezinárodními institucemi a národními státy. Ty využívají myšlenky konceptu např. ve svých vzdělávacích strategiích (Šerák, 2016a, s. 91). UNESCO se podílelo např. na vydání dokumentu *Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow* v roce 1972, nebo *Learning: the treasure within* z roku 1996. UNESCO je také pořadatelem mezinárodních konferencí o vzdělávání dospělých (*CONFINTEA – CONFérence INTernationale sur l'Education des Adultes*). Ta poslední se konala v letošním roce v Maroku (Uil.unesco.org, 2022a, nestránkováno).

V kontextu občanského vzdělávání a zmíněných kritérií vydalo UNESCO v roce 2015 dokument *Global citizenship education: topics and learning objectives*, který tematizoval občanství v globálním kontextu. Dokument popisoval vznik pojmu globální občanské vzdělávání jako reakci na postupný proces globalizace společnosti. Občanství, dle dokumentu, nabývá globálních rozměrů přesahováním hranic národních států, uzavíráním mezinárodních úmluv a vznikem nadnárodních občanských organizací (UNESCO, 2015, s. 14). Globální občanské vzdělávání staví na třech základních koncepčních dimenzích (kognitivní, socio-emocionální, behaviorální). Ty jsou společné pro různé interpretace pojmu

občanství. Dimenze definují témata vzdělávání (viz výše) a slouží k utváření kompetenčních a vzdělávacích cílů a jejich vyhodnocování (UNESCO, 2015, tamtéž).

V roce 2019 byl vydán obdobný dokument *Addressing global citizenship education in adult learning and education: summary report*, který definoval roli občanského vzdělávání dospělých v globálním kontextu jako zásadní pro realizaci cílů udržitelnosti EU: hospodářský růst, sociální inkluze a ochrana životního prostředí. Tato perspektiva stále počítá s klíčovou rolí celoživotního učení na všech třech jeho úrovních – formální, neformální vzdělávání a informální učení (UNESCO, 2019, s. 6). Dále tato zpráva podporovala rozvoj občanských dovedností, postojů a hodnot a rozvoj vzdělávacích programů pro vzdělavatele dospělých; *ALE programmes* a *Curriculum GlobALE* (UNESCO, 2019, s. 24).

Oba zmíněné dokumenty staví občanské vzdělávání do širších kontextů. Především pak do role spojujícího článku mezi národními státy EU. Dle dokumentů by občanské vzdělávání mělo být konceptualizováno ve všech třech oblastech vzdělání a zabývat se tématy, která jsou komplexního charakteru a týkají se smýšlení, emocí a chování jednotlivců.

2.1.2 Občanské vzdělávání z pohledu dokumentů orgánů EU

Ke konci 90. let se k dalším organizacím přidaly i orgány Evropské Unie, aby přispěly strategickými dokumenty, k formování sféry celoživotního učení. Evropská komise stála např. za vydáním dokumentu *White Paper on Education and Training* z roku 1995. Rada Evropy zase v roce 2000 vydala dokument *A Memorandum on Lifelong Learning*.

Níže budou zmíněny dokumenty týkající se občanského vzdělávání, vydané třemi orgány EU: Radou Evropy (CoE), Evropskou komisí (EC) neboli Komisí Evropských společenství (CoEC) a Evropským parlamentem (EP).

Rada pro kulturní spolupráci spadající pod Radu Evropy (CoE) se v roce 1997 podílela na vydání dokumentu *Education for democratic citizenship: dimensions of citizenship, core competences, variables and international activities*, který se zabýval kompetencemi a dimenzemi občanství. Dokument se dále věnoval pojetí občanství, demokracie a občanské společnosti. Definoval také čtyři dimenze občanství a základní kompetence, které z těchto dimenzí vycházejí (Veldhuis, 1997, s. 1).

Dimenze občanství jsou v dokumentu definovány čtyřmi subsystémy, které ve společnosti fungují, a hodnotami, které z nich vycházejí:

- *„Politická dimenze – odkazuje na práva a povinnosti v politickém systému.*
- *Sociální dimenze – odkazuje na vztahy jednotlivců ve společnosti.*
- *Kulturní dimenze – odkazuje na vědomí společného kulturního dědictví.*
- *Ekonomická dimenze – odkazuje na vztah jednotlivce vůči trhu práce a jeho právo na práci a životní minimum.“ (Veldhuis, 1997, s. 8)*

Z dimenzí vycházejí i vzdělávací cíle politického, sociálního, kulturního a ekonomického charakteru. Tyto cíle formují znalosti, postoje a názory, intelektové a participativní dovednosti, které jsou nezbytné pro občana v demokratické společnosti (Veldhuis, 1997, s. 11, 15).

Rada Evropy vydala v roce 2005 dokument *Education for Democratic Citizenship 2001–2004: Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, který především představuje sféru občanského vzdělávání z pohledu *výchovy k demokratickému občanství – education for democratic citizenship*, tedy pouze v rámci formálního vzdělání. Dokument je taktéž např. zdrojem témat a překážek občanského vzdělávání, se kterými mohou potýkat účastníci vzdělávání napříč generacemi (Gollob a kol., 2004, s. 7).

Následně Rada Evropy vydala v roce 2010 další z dokumentů *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, který měl doporučující charakter a výrazně ovlivnil politiky vzdělávání v členských státech EU a akcentoval i nastavení vzdělávání jako celoživotního procesu. Kromě vymezení *výchovy k demokratickému občanství – human rights education* uváděl i cíle a zásady, kterými by se členské státy EU při vytváření příslušné legislativy měly řídit. Jednou ze zásad vzdělávání bylo i, že „[...] účinné vzdělávání v této oblasti zahrnuje velkou řadu zainteresovaných subjektů včetně politiků, účastníků vzdělávání, vzdělávacích institucí, školských úřadů, nevládních organizací a široké veřejnosti.“ (CoE, 2010, s. 8–11)

V roce 2017 vydala Evropská výkonná agentura pro vzdělávání a kulturu (EACEA), spadající pod Evropskou komisi (EC), zprávu *Eurydice: Citizenship education at school in Europe*, která se zabývala oblastí výchovy mládeže k občanství napříč národními státy EU. Zpráva ale

uváděla i čtyři oblasti kompetencí občanského vzdělávání. Byly jimi „[...] *efektivní a konstruktivní interakce s ostatními, kritické myšlení, společensky odpovědné jednání a demokratické jednání.*“ (EACEA, 2018, s. 6)

Text výše se zabýval strategickými dokumenty, publikacemi a závěrečnými zprávami, které se týkají sféry občanského vzdělávání. Společným znakem všech dokumentů byla konceptualizace občanského vzdělávání z hlediska definic a popsání jeho dimenzí ve spojení s kompetencemi. Oproti dokumentu UNESCO z roku 2015, kde je využíváno trojí rozdělení dimenzí (kognitivní, socio-emocionální a behaviorální), v dokumentu EU jsou dimenze čtyři. Starší dokument z roku 1997, který časově předcházal všem charakterizovaným dokumentům, vycházel ze čtyřech subsystémů, které formují společnost (politika, sociální prostředí, kultura a ekonomika), oproti tomu dokument EACEA navazuje na dimenze, které vycházejí spíše z dovedností spojených s kognitivním vnímáním a odpovědným chováním v sociální strukturách společnosti. Další dokumenty především definovaly občanské vzdělávání v kontextu formálního vzdělávání, ale i v globálním pojetí, které počítá se všemi formami vzdělávání a se zapojením jednotlivců všech generací. Tento předpoklad implikuje nutnost zapojit do vzdělávání vícero subjektů, nejen národní státy, ale i mezinárodní organizace a organizace občanské společnosti nadnárodní i lokální úrovně. Vzdělávání má být dle dokumentů navíc spojovacím prvkem, který podporuje sociální inkluzi a bojuje proti exkluzi, čímž vyrovnává příležitosti jednotlivců v jejich uplatnění se ve společnosti.

Ve 3. kapitole práce budou představeny dva konkrétní kompetenční rámce, zahrnující i občanské kompetence, které jsou cíli občanského vzdělávání. V podkapitole 3.2 bude představen Model kompetencí pro demokratickou kulturu, který ve své formě částečně přebírá představené dimenzionální dělení občanských kompetencí.

2.2 Občanské vzdělávání dospělých v České republice

V této podkapitole bude charakterizována osvětová spolková činnost 19. a 20. století v Čechách z hlediska podstatných faktorů, které jsou klíčové pro kontext této práce. Oblast lidovychovy bude poté taktéž reflektována z pohledu tří zákonů, které vznikly v průběhu 20. století v Československu. V další části se tato podkapitola zaměří na nynější stav občanského vzdělávání dospělých v České republice z hlediska role státu a občanského sektoru.

2.2.1 Osvětová spolková činnost 19. a 20. století v Čechách

Do konce 1. poloviny 19. století, v období národního obrození, se osvětou Čechů zabývala vlastenecká inteligence. České emancipační hnutí volilo cestu pasivního odporu vůči habsburské monarchii a jejímu aparátu. Národnostní snahy narážely na fakt, že Češi, ač se chtěli emancipovat, byli společností bez vlastního státu. Důsledkem tohoto rozporu bylo později se vznikem Československa nedostatečně zformované pro-politické cítění a nedůvěra v nově vzniklé státní zřízení (Müller, 2004, s. 238).

Vlastenecká inteligence nejpozději od druhé poloviny 19. století zakládala spolky. V nich se stále šířily primárně národnostně emancipační myšlenky a osvěta s nimi spojená. Ve spolcích se sdružovali obdobně smýšlející lidé, kteří společným úsilím dosahovali vytyčených cílů (Kopecký, 2004, s. 31–32).

Spolky vznikaly ve velkých městech, ale i na venkově napříč českými zeměmi. Jejich primární cíl byl většinou definován jejich názvem. Spolková činnost byla různorodá, mohla být vzdělávací, zábavní, či dobročinná. Spolky se také zabývaly kulturní činností, literaturou nebo prosazovaly národní jazyk (Pešek, 2000, s. 9; Kopecký, 2004, s. 31–32). Některé z nich svým členům také zajišťovaly volnočasové aktivity, jako plesy, taneční zábavy, organizované návštěvy divadel, výlety do přírody a další obdobné akce. Přijetí do spolku se rovnalo začlenění se na formální i neformální úrovni, tedy plnohodnotnému občanství (Pešek, 2000, s. 9). Tento přínos spolkové činnosti je pro formování občanské společnosti a občanského vzdělávání dospělých nezanedbatelný. Občané díky spolkové činnosti jevíli i zájem o stav občanského prostoru. Existovaly spolky, které podporovaly občanskou uvědomělost tím, že např. zvelebovaly veřejný prostor, nebo podporovaly výstavbu veřejně prospěšných staveb (Skovajsa, 2010, s. 53).

Nyní budou v časové souslednosti zmíněny spolky, které se ve své činnosti primárně zabývaly osvětou. Nejdříve vznikaly ty, které podporovaly obrozenecké hnutí.

Do revolučního roku 1848 vznikly např.:

- *Společnost vlasteneckého muzea v Čechách*, jehož členové zřídily Vlastenecké muzeum (1818), později Národní muzeum.
- *Malice česká* (1831), která se zaměřovala na rozvoj a podporu českého jazyka a literatury.
- *Měšťanská beseda* (1845), která plnila roli společenského a diskusního klubu (Skovajsa, 2010, s. 51).

Prosazující se spolková činnost začala v 1. polovině 19. století konkurovat působení církve a také vzdělávacímu systému zavedenému rakouskou monarchií. Revoluce v roce 1848 navíc jasně formulovala požadavky Čechů. Šlo o požadavek: na samostatnost Čech v rámci monarchie, dále o zrovnoprávnění češtiny s němčinou, podporu liberalizace společnosti, svobodu tisku, zrušení cenzury, svobodu shromažďování, zrušení roboty a zlepšení postavení dělníků (Ovečka, 2011, s. 31). Ačkoliv se prozatím tyto požadavky nepodařilo prosadit, spolková činnost se na tyto cíle stále zaměřovala. Výše zmíněný literární spolek a další osvětové spolky podporovaly především českou kulturní tradici včetně spisovatelů a libretistů a prosazovaly spisovný český jazyk (Kopecký, 2004, s. 32, 48).

Liberalizace monarchie po pádu Bachova absolutismu v roce 1860 přinesla další vlnu zakládání spolků, které se zabývaly osvětou Čechů. Postupně vznikly např.:

- *Hlahol* (1861) a *Sokol* (1862), které se významně podílely na formování české občanské společnosti (Skovajsa, 2010, s. 51). Podrobněji se fungováním a činností sokolského spolku zabývá 4. kapitola práce.

Nejpozději od poloviny 60. let 19. století ovlivnilo vznik dalších spolků zaměřených na osvětu také např. ženské emancipační hnutí. Rovnost žen a mužů, v oblastech vzdělávání a rovného volebního práva, byla v období boje za národní emancipaci klíčová. Důležitou roli v emancipačním hnutí žen hráli i čeští vzdělaní muži, kteří rovný přístup ke všem občanům podporovali.

Vznikly taktéž první ženské spolky:

- *Americký klub dam* (1865), který pořádal besedy, exkurze a popularizační přednášky pro ženy. Obě tyto zmíněné instituce vznikly za podpory vzdělaných a progresivních mužů (př. Vojta Náprstek), kteří podporovali feministické hnutí (Škoda, 1996, s. 31, 47; Skovajsa, 2010, s. 52).
- *Ženský výrobní spolek* (1871), pod kterým začala fungovat spolková škola pro dívky ze všech sociálních vrstev (Bahenská, 2005, s. 255; Skovajsa, 2010, s. 52).

Pro kontext osvětové spolkové činnosti ve 20. století je nutné zmínit přehledově některé události, které oblast občanského vzdělávání formovaly před vznikem České republiky. Spolková činnost napříč 20. stoletím byla ovlivněna několika faktory: oběma světovými válkami, dále vznikem Československa a legislativou, která se pojila se vzděláváním dospělých. Neméně významnou roli hrála i proměna ideologického ukotvení vzdělávání dospělých a jednotlivé etapy komunistického působení.

Na počátku 20. století se spolková činnost, spojená s osvětou, neustále rozvíjela. Omezení činnosti spolků nastalo až s 1. světovou válkou. Po ní se na demokratických základech zformoval nový stát, Československo (Skovajsa, 2010, s. 54). Členové vlasteneckých spolků, jakým byl např. *Sokol*, se stali oporami nově vzniklého státu. Pro občany nově vzniklého státu bylo „[...] vedle manifestace národní identity, členství ve spolcích také vyjádřením životního postoje či stylu, který je navenek reprezentován svojí symbolikou a rituály...“ (Waic, 2018, s. 9, upraveno) I v tomto období vznikaly nové spolky:

- *Junák* (1914), který svou činností částečně konkuroval Sokolu, vycházel ze skautského hnutí, populárního ve Velké Británii a USA.
- *Československý červený kříž* (1919), který vycházel z činnosti vlasteneckých spolků fungujících již od roku 1863 (Skovajsa, 2010, s. 52, 55).

Další proměna nastala v období Protektorátu Čechy a Morava a poté s příchodem 2. světové války. Spolky byly hromadně rušeny anebo byla jejich činnost omezována. Většina členů takto zasažených spolků pak tvořila jádro odbojové činnosti (Skovajsa, 2010, s. 55–56).

Mezi lety 1945 a 1948 se předválečná spolková činnost začínala postupně obnovovat. Zároveň ale byl cítit tlak komunistické strany, která nabírala na síle. Ta začínala postupně již

v tomto období centralizovat občanské aktivity a sjednocovat např. ženské organizace a ty, které sdružovaly mládež. Vznikaly nové občanské spolky i politického zaměření (Skovajsa, s. 56). Po roce 1948 se Československá republika ještě více proměnila pod působením komunistické ideologie. Stát začal spravovat a kontrolovat spolkovou činnost, která by mohla být v rozporu s nově nastoleným ideologickým směřováním oblasti občanského vzdělávání. Vznikly celostátní svazy, které centralizovaly vzdělávací činnost pod kontrolou státu (Skovajsa, 2010, s. 56).

K částečnému uvolnění došlo až v období Pražského jara v 60. letech, kdy jednotlivé spolky začaly se svou obnovou, která ale byla přerušena nastupující normalizací v 70. letech. Do roku 1989 byla spolková činnost stále sdružena v Národní frontě, která ale již nekontrolovala veškerou spontánní občanskou činnost. Na pomezí naplňování komunistické ideologie a svobodnějšího zájmového a občanského vzdělávání vznikly např. spolky, které fungovaly v oblasti ekologie. Činnost spolků (př. *Hnutí Brontosaurus* a *Český svaz ochránců přírody*) byla prospěšná životnímu prostředí a zároveň byla vnímána jako politicky nezatížená (Skovajsa, 2010, s. 57).

S nástupem normalizace ale vznikaly i občanské iniciativy, které měli za cíl ovlivňovat politiku a politickou situaci v zemi. Manifest *Dva tisíce slov*, či později v druhé polovině 70. let *Charta 77* a v roce 1989 petice *Několik vět* byly jedněmi z projevů nesouhlasu vůči komunistické politice a ideologii (Skovajsa, 2010, s. 57–58). V roce 1989 vyvrcholily tyto protirežimní aktivity v založení občanské organizace *Občanské fórum*, která se později stala významnou platformou pro vznik demokratických stran formujících postkomunistickou Československou republiku (Skovajsa, 2010, s. 58).

2.2.2 Osvětové zákony v Československu

V oblasti lidové výchovy bylo v průběhu 20. století přijato v Československu několik právních předpisů. Pro kontext práce budou zmíněny tři z nich. Ačkoliv postupně vznikal určitý legislativní rámec, oblast občanského vzdělávání, jím byla ovlivněna jen částečně. Ve větší míře tvořila realitu občanského vzdělávání výše uvedená spolková činnost.

Dne 7. února 1919 přijalo Národní shromáždění Zákon č. 67/1919, *o organizaci lidových kursů občanské výchovy*. Přiznáním volebního práva všem bez rozdílu vznikla oprávněná obava z toho, jak tuto možnost občané uchopí. Vzdělanostní úroveň obyvatelstva nebyla na

vysoké úrovni a občané z nevědomosti většinou nerozuměli fungování nového demokratického státu. Zákon tak měl upravovat sféru lidových kurzů, které se týkaly občanského uvědomění (Pokorný, 2003, s. 138).

Zákon z roku 1919 stanovoval obrysy organizování lidové výchovy v počátcích Československa. Jeho cílem byla podpora občanů nově vzniklého státu a jejich vybavení znalostmi, které s nástupem demokratického zřízení souvisely. Zákon definoval především témata vzdělávání: „*V celé oblasti státu československého bud'ěž pořádány bezplatné kursy občanské výchovy, v nichž by se všemu občanstvu dostávalo odborného lidového výkladu o ústrojí státu, o působnosti jeho ve všech oborech jeho činnosti a o právech a povinnostech občanů státních.*“ (Československo, 1919, § 1) Zákon se také zabýval vznikem institucí, ve kterých měly kurzy probíhat. Dle zákona vznikaly osvětové sbory, jejichž financování plynulo z peněz měst a obcí. Tyto sbory byly pod dohledem Ministerstva školství a národní osvěty (Československo, 1919, § 2–4).

Po skončení 2. světové války byla schválena druhá legislativní úprava lidové výchovy. 26. října 1945 vešel v platnost Dekret č. 130/1945 Sb., *presidenta republiky o státní péči osvětové*. Dekret definoval státní péči osvětovou jako „*[...] soustavnou kulturní a státně-politickou výchovu lidu...*“ (Československo, 1945, § 1, upraveno) Za tuto činnost nyní odpovídalo Ministerstvo školství a osvěty a také Ministerstvo informací (Československo, 1945, § 1). Osvětové sbory, vzniklé ve 20. letech 20. století, byly přičleňovány k zemským, respektive okresním a místním národním výborům, které zřizovaly osvětové rady. Ty měly na starost „*[...] všechny veřejné osvětové záležitosti: věci lidové výchovy a lidového knihovnictví.*“ (Československo, 1945, § 3–5, upraveno) Dále byly zakládány Státní lidové rady a veřejné lidové osvětové školy. Financování státní péče osvětové bylo zajišťováno stále státem a obcemi, které se na financování povinně podílely. Taktěž bylo stanoveno kde a jak získávají lidovými pracovníci odborné znalosti pro vykonávání své profese (Československo, 1945, § 7–11).

Začátkem roku 1948 se celý systém lidové výchovy podřídil ideovému směru marxismu-leninismu (Paška, 1989, s. 75). „*[...] Veškerá vzdělávací a výchovná práce musela vycházet z komunistické ideologie, kterou interpretovala a hlídala ideologická oddělení při ústředních výborech KSČ [...] a příslušná oddělení na krajské, okresní a městské úrovni.*“ (Beneš, 2014, s. 33) V roce 1958 vydal Ústřední výbor KSČ usnesení, které se týkalo rozvoje ideové

účinnosti osvětové práce. Na základě tohoto usnesení byl v roce 1959 přijat i Zákon č. 52/1959 Sb., o osvětové činnosti (osvětový zákon).

Osvětový zákon zcela predefinoval oblast lidové výchovy. „*Základní cíle osvětové činnosti vyplývají z cílů socialistické kulturní revoluce. [...] Osvětová činnost přispívá ke zvyšování všestranného vzdělání pracujících, k výchově uměním a k vytváření podmínek pro bohatý kulturní a společenský život.*“ (Československo, 1959, § 1) Vzdělávání dospělých bylo nyní kontrolováno Národní frontou a Ministerstvem školství a kultury, které „*[...] sledovalo veškerou osvětovou činnost z hlediska jejího jednotného kulturního a výchovného působení...*“ (Československo, 1959, § 5, upraveno) Osvětový zákon redefinoval organizaci osvětových zařízení, získávání odborné kvalifikace osvětových pracovníků, financování i spravování svěřeného majetku (Československo, 1959, § 8, 13–15).

Třetí a poslední zákonná úprava, která se zabývala lidovou výchovou, se od obou předchozích lišila především zatížením socialistickou ideologií. Ta potlačovala původní demokratizační cíle osvěty a později lidové výchovy. Veškerá vzdělávací činnost byla převedena pod kontrolu státu. Ten sice zdánlivě umožňoval fungování samostatných občanských spolků a klubů, ale zároveň jejich veškerou činnost hlídal sdružením pod Národní frontu.

2.2.3 Přístup státu ke sféře občanského vzdělávání dospělých

Tato část kapitoly se bude zabývat přístupem státu ke sféře občanského vzdělávání dospělých. Zmíněny budou především strategické dokumenty, které jsou součástí vzdělávací politiky ČR.

Se vznikem samostatné České republiky 1. ledna 1993 byly veškeré dosavadní legislativní úpravy, které se týkaly vzdělávání dospělých, zrušeny. Právní ukotvení vzdělávání dospělých chybí. Platné právní normy se jen okrajově týkají některých segmentů dalšího vzdělávání, nebo uznávání výsledků dalšího vzdělání. Občanskému vzdělávání dospělých je věnován pouze minimální prostor (Šerák, 2016b, s. 134).

Role státu v oblasti občanského vzdělávání dospělých je v ČR spíše minimální a nejednoznačná. To je způsobeno vícero důvody. V ČR se po ukončení vlády KSČ v roce 1989 zvedla poptávka po občanských aktivitách, ta ale nebyla státem systémově podchycena. Také nevznikla žádná legislativní úprava, která by po vzoru osvětových zákonů nastavila nový systém vzdělávání dospělých, který by reflektoval novou ideologii demokratického státu

v občanském vzdělávání. Role státu byla také stále negativně ovlivněna dřívějším využíváním občanského vzdělávání dospělých právě k šíření komunistické ideologie. Z těchto důvodů má opět výraznější roli už od 90. let 21. století (tak jako od přelomu 19. a 20. století) občanský sektor a organizace občanské společnosti, které jsou schopné naplňovat občanskou poptávku. Stát své aktivity v oblasti občanského vzdělávání omezuje na cílovou skupinu dětí a mládeže v rámci formálního systému vzdělávání. V případě dospělé populace pak vytváří ojedinělé vzdělávací akce dle aktuálního dění, např. zdravotní preventivní programy (Dvořáková, Šerák, 2016, s. 117).

Ve velké míře se diskutovalo o tom, že by se měla nějakým způsobem ukotvit oblast občanského vzdělávání dospělých, a to za pomoci jednotného strategického plánu, který by byl součástí vzdělávací politiky ČR. Poznatky z této diskuse byly poté využity při realizaci *Koncepce občanského vzdělávání* v roce 2017. Za její vytvoření se stal odpovědným ministr pro lidská práva, později ministr spravedlnosti. V dubnu roku 2018 došlo na setkání zainteresovaných subjektů k vypracování hlavních zásad, kterými by se zpracovávání koncepce mělo řídit (Vláda.cz, 2018, nestránkováno). Shrnutí obsahovalo soupis hlavních bodů z diskuze a závěr setkání, kdy se účastníci shodli, že „[...] *Základní dokument by měl především obsahovat plán prací na vytvoření Koncepce občanského vzdělávání.*“ (Úřad vlády České republiky, 2018, s. 1) Tento Základní dokument byl ve své první verzi zaslán účastníkům diskuze taktéž v dubnu 2018 Úřadem vlády (Úřad vlády České republiky, 2018, s. 2).

Dále byly stanoveny jednotlivé procesní kroky, které měly v září 2020 vyústit ve finální verzi *Koncepce*, která měla být předložena k projednání vládě (Pedagogicke.info, 2018, nestránkováno). Poslední aktuální zprávou ke *Koncepci* je ale informace, že její projednávání, naplánované na červenec 2019, bylo odloženo na neurčito (EDUin, 2019, nestránkováno).

Neexistence legislativního rámce pro občanské vzdělávání dospělých a nezkompletovaná *Koncepce občanského vzdělávání* vyzdvihuje roli strategických dokumentů, které jsou součástí národní vzdělávací politiky. Strategické dokumenty, které okrajově souvisejí s občanským vzděláváním dospělých, zveřejňuje především *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* (MŠMT).

První strategický dokument pro rozvoj vzdělávání „[...] vznikl na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999.“ (MŠMT, 2001, s. 7) Byl jím *Národní program*

rozvoje vzdělávání v České republice neboli *Bílá kniha*, vydaný ovšem až v roce 2001 po důkladných revizích textu. Dokument obsahoval část věnující se vzdělávání dospělých, ale občanskému vzdělávání se věnoval jen velmi okrajově. Definoval pouze cíle občanského vzdělávání dospělých, které má „[...] zlepšovat informovanost, obecný rozhled a hodnoty občanů týkající se specifických společenských, politických a dalších otázek.“ (MŠMT, 2001, s. 7, 84, upraveno)

V roce 2007 navázal na *Bílou knihu* z roku 2001 dokument, který „[...] byl základem pro ostatní průřezové a dílčí koncepce a politiky v této oblasti a představoval ucelený koncept celoživotního učení...“ (MŠMT, 2022 nestránkováno, upraveno) *Strategie celoživotního učení ČR* přinesla především přehled strategických kroků a úkolů, které měly zlepšit situaci celoživotního učení v ČR. Stejně jako *Bílá kniha* se tento dokument zabýval občanským vzděláváním pouze okrajově. V rámci cílů celoživotního učení byly zmiňovány pojmy, které se sférou občanského vzdělávání souvisejí. Šlo o aktivní občanství a podporu sociální inkluze a osobního rozvoje (MŠMT, 2007, s. 16). Mezi návrhy opatření pro další vzdělávání pak bylo přímo zmíněno občanské vzdělávání jako jedna z oblastí, u které by se měla rozšířit nabídka vzdělávacích aktivit (MŠMT, 2007, s. 73).

Strategie celoživotního učení v praxi, která byla vydaná v roce 2008 a fungovala 2009-2015, se v některých částech specificky zaměřovala na občanské vzdělávání dospělých. *Implementační plán Strategie celoživotního učení* uváděl, že dle analýzy situace kolem roku 2008 v národní politice zcela chyběla podpora aktivního občanství, respektive témata vzdělávání, která by se zaměřovala na občanské uvědomění, boj proti diskriminaci, či rozvoj finanční a ekonomické gramotnosti. Mezi navrhovanými opatřeními figurovala analýza zahraničních zkušeností a snaha vytvořit obdobné formy občanského vzdělávání dospělých u nás. Dále byla uvedena podpora realizace vzdělávacích modulů pro vzdělávací kurzy, rozhlas, televizi, či knihovny a s tím spojené propagační kampaně (MŠMT, 2008a, s. 99–101).

Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky 2008-2015, vydaná v roce 2008, definovala dílčí postupy spojené s podporou dalšího vzdělávání. Cílem bylo „[...] vytvořit funkční prostředí pro další vzdělávání, které umožní získávat znalosti a kompetence z oblasti udržitelného rozvoje a které systematicky nabídne aktualizované vzdělávací programy pro vzdělavatele, veřejnou správu, podnikovou sféru a NNO.“ (MŠMT, 2008b, s. 7)

Oblasti udržitelného rozvoje a občanského vzdělávání se později propojily v níže zmíněném dokumentu *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030⁺*.

V roce 2014 vydalo MŠMT strategický dokument, který zcela nahrazoval *Bílou knihu. Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020* odkazovala na potřebu celoživotního učení v České republice, ale spíše se orientovala na oblast formálního vzdělávání. Ilustrují to návazné strategie, kterými byly např. *Rámec rozvoje vysokého školství do roku 2020* a *Koncepce podpory mládeže na období 2014-2020* (MŠMT, 2014, s. 51). Ohledně občanského vzdělávání dospělých zmiňoval dokument cíl podporovat „[...] širokou nabídku dalšího vzdělávání (profesního, zájmového, občanského, rekvalifikací) zaměřeného na dospělou populaci, včetně seniorů...“ (MŠMT, 2014, s. 23) Dokument také formuloval vizi, která měla podpořit „[...] rozvoj aktivního občanství vytvářející předpoklady pro solidární společnost, udržitelný rozvoj a demokratické vládnutí.“ (MŠMT, 2014, s. 8)

Nejnovějším dokumentem, formujícím vzdělávací strategii ČR, je dokument z roku 2020. *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030⁺* je zaměřená na proměnu podoby vzdělávání na školách a rozvoj školství. Občanské vzdělávání je zde reflektováno ve Strategické linii 1, která je definována jako: „*Proměna obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání.*“ (Fryč a kol., 2020, s. 22) Dokument předkládá definice pojmů občanské vzdělávání a vzdělávání pro udržitelný rozvoj a tyto pojmy následně propojuje nastavením společných cílů: „*Podpořit rozvoj občanských kompetencí a promítnout principy udržitelného rozvoje do vzdělávání.*“ (Fryč a kol., 2020, s. 32–33) V oblasti kompetencí pro celoživotní učení strategie uvádí i nutnost podpořit nabídku neprofesního vzdělávání dospělých, které vede „[...] k rozvoji funkční gramotnosti a občanských kompetencí.“ (Fryč a kol., 2020, s. 39)

2.2.4 Role občanského sektoru v oblasti občanského vzdělávání dospělých

Jak již bylo poznamenáno v úvodu podkapitoly, významnější postavení v ČR v oblasti občanského vzdělávání dospělých má občanský sektor a organizace občanské společnosti. Ty jsou hlavními poskytovateli neformálního vzdělávání v občanské sféře a částečně naplňují cíle vzdělávací politiky v ČR v oblasti občanského vzdělávání dospělých, zmíněné v předchozím oddíle.

Organizovaná občanská společnost neboli občanský sektor, spadá pod nadřazený a širší pojem občanská společnost, viz podkapitola 1.3. Možností, jak lze občanský sektor nazývat, je hned

několik, např. „*charitativní sektor – charitable sector, nezávislý sektor – independent sector, sektor osvobozený od daně – tax-exempt sector, nebo nejznámější pojem nestátní organizace – NGOs: nongovernmental organizations.*“ (Salamon, Anheier, 1997, s.) Možné využití výrazů pro tento sociální prostor v českém prostředí popisuje Skovajsa (2010, s. 31): „*třetí sektor, neziskový sektor, dobrovolnický nebo nezávislý sektor.*“ Přesto se pojem občanský sektor jeví jako nejvhodnější a nejobecnější, popisující nejkompexněji organizovanou občanskou společnost (Skovajsa, 2010, s. 36).

Občanský sektor v ČR je propojen s fungováním státu díky *Radě vlády pro nestátní neziskové organizace* (RV NNO), která vymezuje nestátní neziskové organizace dle tzv. strukturálně-operacionální definice (Úřad vlády České republiky, 2022, s. 6). Tuto definici vytvořili na základě mezinárodního srovnání organizací občanské společnosti v evropských zemích Salamon a Anheier (1997, 33–34) a skládá se z pěti znaků, které OOS charakterizují. Jsou jimi:

- **Organizovanost;** organizace má stálou organizační strukturu.
- **Soukromý charakter a nezávislost na státu;** organizace není řízena státem, prostředky od státu ale získávat může.
- **Nerozdělování zisku;** organizace negeneruje a nepřerozděluje zisk, veškeré získané prostředky využívá pro své poslání.
- **Samosprávnost;** stálá organizační struktura zajišťuje schopnost vlastní správy organizace.
- **Dobrovolnost;** organizace částečně využívá dobrovolnické činnosti a dobrovolných příspěvků na svoji činnost.

V podkapitole 1.3 byly dle Skovajsy (2010, s. 42–43) uvedeny také funkce organizací občanské společnosti, které se do jisté míry překrývají s těmi, které má samotná občanská společnost. Za dvě základní funkce neziskových organizací pak Frič (2020, s. 2) označil funkci servisní a advokační funkci. Obdobně rozdělili dvě sféry vlivu neziskových organizací Angelovská, Frič a Goulli (2009, s. 7), na organizace, které jsou vzájemně prospěšné a obecně prospěšné. První poskytují služby svým členům a obecný zájem je pro ně druhotným cílem působení. Druhý typ organizací poskytuje především služby ve sféře veřejného prospěchu pro všechny.

V letošním roce vydala RV NNO strategický dokument s názvem *Strategie spolupráce veřejné správy s NNO na léta 2021 až 2030*, který se týká organizací občanské společnosti (Úřad vlády České republiky, 2022, nestránkováno). Ty jsou v dokumentu definovány podle zákona č. 89/2012 Sb. *občanský zákoník*, který definuje: spolky včetně pobočných spolků, nadace, nadační fondy a ústavy (Česko, 2014, nestránkováno). Dále podle zákona č. 3/2002 Sb., *zákon o církvích a náboženských společnostech*, který udává definici evidovaných církevních právnických osob (Česko, 2002, nestránkováno). A konečně podle zákona č. 231/2010 Sb. *o obecně prospěšných společnostech*, který definuje obecně prospěšné společnosti (Česko, 2010, nestránkováno).

Se stejnou definicí OOS, kterou využívá RV NNO, pracuje i Český statistický úřad (ČSÚ), který shromažďuje data o organizacích občanské společnosti v tzv. *Satelitním účtu neziskových institucí*, včetně evidování jejich počtu (Vlada.cz, 2022, nestránkováno).

V ČR počty organizací občanské společnosti vzrostly v největší míře po pádu komunismu. Viditelný byl i nárůst kolem roku 2004 před vstupem ČR do EU. Přesto vliv EU na rozšiřování občanského sektoru není jednoznačně prokazatelný. K nárůstu docházelo spíše vlivem postupné internacionalizace a europeizace a vlivem strategických dokumentů mezinárodních institucí společně s finanční podporou EU, které se občanskému sektoru po roce 1989 a dále dostalo (Frič, 2016, s. 38). I v posledních letech je viditelný neustálý nárůst počtu občanských organizací. ČSÚ (2020, s. 3) uvádí, že v roce 2016 bylo registrovaných neziskových institucí 137 594. V roce 2017 se počet mírně snížil na 140 826 a v roce 2018 opět vzrostl na 142 664.

Mezi registrovanými neziskovými institucemi bylo nejvíce nespecifikovaných spolků, dále nadace a nadační fondy, obecně prospěšné spolky nebo odborové organizace (ČSÚ, 2020, s. 3). Poslední dostupná data dokládají dopad covidového roku a protiepidemických opatření, kdy se dle ČSÚ (2022, nestránkováno) mezi lety 2019 a 2020 snížil počet neziskových institucí v ČR o 1,9 %. Nejvíce ubylo spolků a to skoro 2,5 tisíce. V roce 2019 jich bylo 150 162 (Egov-nn.com, 2021, nestránkováno) a v roce 2020 už jen 147 257 (ČSÚ, 2022, nestránkováno).

ČSÚ (Apl.czso.cz, 2014, s. 5) pracuje v *Satelitním účtu neziskových institucí* s klasifikací neziskových organizací podle **CZ.COPNI (Klasifikace služeb neziskových institucí sloužících domácnostem podle účelu)**, která nahrazuje původní klasifikaci **CZ-NACE**

(Odvětvovou klasifikaci), od roku 2014. Nová klasifikace např. umožňuje využívat výsledky výzkumů k mezinárodnímu srovnávání, jelikož je konstituována na bázi **ICNPO (Mezinárodní klasifikace neziskových organizací)**.

Tabulka 2: Srovnání klasifikací CZ-COPNI a ICNPO

CZ-COPNI	ICNPO
01 Bydlení	6 Rozvoj a bydlení
02 Zdravotnictví	3 Zdraví
03 Rekreační, sport a kultura	1 Kultura, sport a volný čas
04 Vzdělávání	2 Vzdělávání a výzkum
05 Sociální péče	4 Sociální služby
06 Náboženství	10 Náboženství
07 Politické strany, odborové a profesní organizace	7 Ochrana práv a obhajoba zájmů, politika
	11 Hospodářská a profesní sdružení, odbory
08 Ochrana životního prostředí	5 Životní prostředí
09 Služby jinde neuvedené	12 Činnosti jinde neuvedené
	8 Filantropie a dobrovolnictví
	9 Mezinárodní aktivity

Zdroj: Apl,czso.cz, 2014, s. 5

Katalog neziskových organizací, dostupný na internetu, zprovoznila kolem roku 2007 nadace **neziskovky.cz**. Jednalo se o „[...] celostátní přehled služeb a produktů, které poskytují české neziskovky...“ (Vlada.cz, 2007, nestránkováno) V současné době není katalog na webových stránkách dostupný. Webové stránky nadace nově fungují pod novým názvem **svetneziskovek.cz** a poskytují např. aktuální informace ve formě článků ze světa neziskového sektoru, poradenství a kurzy pro neziskové organizace (Svetneziskovek.cz, 2022, nestránkováno).

Poslední dostupná data, týkající se členství Čechů v dobrovolné neziskové organizaci, pocházejí z roku 2004, kdy STEM zveřejnil výsledky reprezentativního šetření s názvem „*Občanská společnost*.“ (Stem.cz, 2004, nestránkováno) Z výsledků šetření vyplynulo, že členství v neziskových organizacích se za posledních 12 měsíců týkalo 47 % respondentů. Z toho 23 % dotázaných navíc uvedlo, že jsou členy více takových organizací. Bylo možné

vypozorovat i určitou loajalitu vůči organizacím, respektive stagnaci v členství (Stem.cz, 2004, nestránkováno). „*Tři pětiny respondentů (62 %) totiž zůstaly členem stejného počtu organizací jako před pěti lety.*“ (Stem.cz, 2004, nestránkováno)

Co se týká podílu členů v jednotlivých typech organizací, tak dle STEM (2004, nestránkováno, upraveno) „[...] *měli největší podíl členů sportovní organizace (22 %) a odbory (20 %). K členství v náboženských a duchovních organizacích se přihlásilo 8 % obyvatel, následují sbory dobrovolných hasičů (7 %), organizace zahrádkářů a pěstitelů (6 %) a konečně organizace rybářů (5 %).*“

Na toto šetření navázal STEM v roce 2018 např. mezinárodním průzkumem veřejného mínění s názvem „*Jaký je stav a příčina občanské (ne)angažovanosti v zemích V4.*“ (Stem.cz, 2018, nestránkováno) Obdobné šetření, které by se týkalo členství v neziskových organizacích v ČR, STEM nezrealizovalo.

Z šetření STEM z roku 2004 také vyplynulo, že 31 % respondentů je členem neziskových organizací, které byly souhrnně označeny jako Ostatní (Stem.cz, 2004, nestránkováno). V tomto procentuálním vyjádření byly nejspíše zahrnuty i organizace, které je možné zařadit do sféry občanského vzdělávání dospělých.

Popsáním a analyzováním sféry občanského vzdělávání dospělých se zabýval dokument z roku 2010, který taktéž zveřejnilo MŠMT, tak jako výše uvedené národní vzdělávací strategie. *Analýza občanského vzdělávání dospělých*, zpracovaná Centrem občanského vzdělávání (samotné COV bude přehledově představeno níže, společně s dalšími občanskými organizacemi), si kladla za cíl zmapovat podobu a stav občanského vzdělávání dospělých v ČR, v jakém se nacházelo kolem roku 2010. Výchozím bodem byla neexistence legislativního rámce a neukotvení občanského vzdělávání v Československu po roce 1989, respektive v České republice po roce 1993. Z tohoto důvodu byla analýza oblasti velmi problematická, jelikož nebylo zřejmé, co je za občanské vzdělávání dospělých v České republice považováno a co ne (Smékal a kol., 2010, s. 6).

Dokument se věnoval sféře dalšího vzdělávání v ČR a tomu, jakou roli zde zastává občanské vzdělávání dospělých. Jedním z přínosů byla přehledná analýza témat a aktivit, které lze zahrnout do občanského vzdělávání dospělých. Veškerý obsah dokumentu směřoval k vyvolání diskuze a úsilí, které by vedlo ke zlepšení koordinace sféry občanského vzdělávání

dospělých. Hlavním požadavkem byl výběr vhodné instituce, která by tuto oblast vzdělávání zastřešovala (Smékal a kol., 2010, s. 101).

Součástí analýzy byl také výčet organizací a aktivit, které lze do této sféry občanského vzdělávání dospělých zařadit. Vypsane organizace pak musely poskytovat služby dospělé populaci a naplňovat alespoň tři indikátory aktivního občanství (Smékal a kol., 2010, s. 35).

Komunitní aktivity a dobrovolnictví např. reprezentovaly:

- **Česká asociace rozvojových kultur**, která podporuje systematický rozvoj hospodářské, kulturní a sociální sféry na regionální úrovni;
- **Hnutí Brontosaurus**, které vytváří programy pro trvale udržitelný rozvoj společnosti a přírody (Smékal a kol., 2010, s. 37–38). Viz podkapitola 5.1.

Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti např. zastupovaly:

- **Prázdninová škola Lipnice**, která cílí na všestranný rozvoj jednotlivců a zkvalitnění jejich života ve společnosti;
- **Velký vůz o. s.**, jejichž posláním je rozvíjet schopnosti jednotlivců v oblasti tolerance, či respektování lidských práv (Smékal a kol., 2010, s. 47–48).

Za osvětové akce byly označeny např.:

- **Amnesty International**, která se pomocí dobrovolníků zaměřuje především na ochranu lidských práv;
- **Arnika**, která se zabývá osvětovými akcemi na podporu a ochranu životního prostředí (Smékal a kol., 2010, s. 48–49).

Konečně, mezi **vzdělávací organizace** patřily např.:

- **Asociace občanských poraden**, kdy tyto poradny poskytují bezplatné právní a sociální poradenství (Smékal a kol., 2010, s. 43).

Do této poslední kategorie spadá i samotné **Centrum občanského vzdělávání (COV)**. Tato organizace zahájila činnost v roce 2009 na Masarykově univerzitě a od roku 2014 působí na Fakultě humanitních studií při Univerzitě Karlově. Základní činností spolku je posilování

demokracie a podpora aktivního zapojování lidí do demokratické společnosti na základě jejich kompetenční vybavenosti. Pro tento účel spolek např. veřejně poskytuje metodické a další materiály pro utváření politiky občanského vzdělávání nebo pracuje s cílovými skupinami vzdělávání v terénu (COV, 2022a, nestránkováno). „*Cílem COV je v první řadě vyhledávat podstatná témata pro občanské vzdělávání a najít způsob, jak o nich účinně komunikovat s co nejširší veřejností...*“ (COV, 2022a, nestránkováno)

COV se také zabývá správou databáze kurzů občanského vzdělávání. Uvádí jak kurzy jednotlivých lektorů, tak i nabídku různých organizací. COV na svých webových stránkách uvádí např. kurzy organizací „*Oživení, o.s., Pražské fórum, nebo INEX – Sdružení dobrovolných aktivit.*“ (COV, 2022b, nestránkováno)

Uvedené příklady občanských organizací a jejich aktivit budou využity v podkapitole 5.1 k porovnání se vzdělavatelskými aktivitami v Sokole. Týká se to kategorií, které představilo COV a také kategorií, se kterými pracuje *Satelitní účet neziskových institucí*, dle klasifikace **CZ-COPNI**.

3 Model kompetencí pro demokratickou kulturu

Třetí kapitola diplomové práce se bude zabývat charakteristikou klíčových kompetencí a kompetencemi, které podporují a rozvíjejí demokratickou kulturu ve společnosti. Přehledově budou popsány klíčové kompetence pro celoživotní učení na základě *Referenčního rámce klíčových kompetencí EU a klíčových kompetencí Projektu DeSeCo OECD*. Model kompetencí pro demokratickou kulturu, který je východiskem kvalitativního šetření této diplomové práce, bude podrobněji popsán v podkapitole 3.2.

3.1 Kompetenční modely v občanském vzdělávání

Klíčové kompetence odkazují na individuální kvality, dovednosti, znalosti a charakteristiky chování jednotlivce, především pak na jeho schopnost adaptability v měnící se společnosti (Gedvilienė, Bortkevičienė, 2013, s. 4646). Občanské vzdělávání dospělých ve spojení s kompetencemi přináší osobní naplnění, seberozvoj a další cíle, kterých mohou dospělí díky získávání nových kompetencí dosáhnout. Fungující demokratická společnost je s dospělým jedincem propojena právě tím, že takový dospělý jedinec se aktivně zasazuje o získávání kompetencí, které mu napomáhají utvářet a podporovat občanskou společnost, ve které žije (Gedvilienė, Bortkevičienė, 2013, s. 4646, 4648).

Pojem kompetence má více významů. Může být myšleno jako synonymum k pojmům oprávnění nebo pravomoc, ale také „spolupracuje“ se slovy moc, vliv a autorita (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 25). Ve vzdělávání se ale nejčastěji využívá ve spojitosti se „[...] specifickým souborem znalostí, dovedností, zkušeností, metod, postupů ale také postojů.“ (Veteška, Tureckiová, 2008, tamtéž) Tento specifický soubor kvalit odkazuje na schopnost jedince efektivně řešit každodenní problémy, úkoly a naplňovat své osobní ambice, ať už v profesním, nebo osobním životě (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 25–26).

Orgány EU využívají definici Rady Evropské unie a Evropského parlamentu z dokumentu *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006/962/EC)*, kde je pojem kompetence definován jako: „[...] kombinace znalostí, schopností a postojů odpovídajících kontextu.“ (EP, CoEU, 2006, s. 4). Klíčové kompetence jsou pak těmi, „[...] které všichni jednotlivci potřebují pro osobní naplnění a rozvoj, pro rozvoj aktivního občanství, sociálního začlenění a zaměstnatelnosti.“ (EP, CoEU, 2006, tamtéž)

Pojem kompetence byl pro potřeby projektu OECD *The definition and selection of key competencies – DeSeCo Project* (zmiňen níže) definován jako: „[...] schopnost plnit komplexní požadavky tím, že [jednotlivec] využívá a mobilizuje psychosociální zdroje (včetně dovedností a postojů) v určitém kontextu.“ (DeSeCo, 2005, s. 4, upraveno)

Použitý pojem schopnost odkazuje na možný výkon, kterého jedinec může dosáhnout. To, že jedinec má určité schopnosti, do kterých spadají znalosti, dovednosti, nebo i postoje, neznamená, že je umí v praxi úspěšně používat. Mezi schopnostmi a kompetencí tedy existuje značný rozdíl. Schopnost je potenciál, zatímco kompetence je jejím efektivním využitím v praxi (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 39–40).

Dále se s kompetencemi pojí výraz kvalifikace, a to hlavně v pracovním prostředí. V odborné literatuře je pojem (kompetence) mnohdy používán jako synonymum ke kvalifikaci, „[...] kterou se rozumí soustava schopností k získání způsobilosti k výkonu specifické činnosti...“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 43, upraveno) Pomocí klíčové kvalifikace, která odkazuje na obecnou využitelnost, je možné definovat i klíčové kompetence, které „[...] nemají přímý vztah ke konkrétnímu pracovnímu místu, představují jakési obecnější kvalifikace bez nároků na konkrétní pracovní místo. [...] Klíčové kompetence zahrnují celé spektrum kvalifikací, nikoliv však odborných, a proto mají také delší životnost.“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 45)

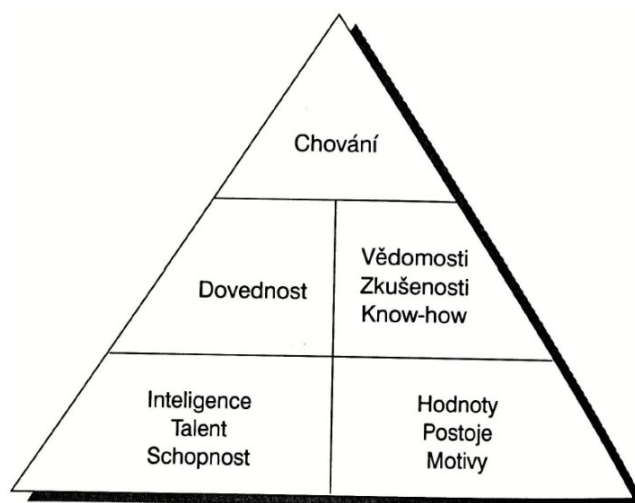
Pojem kvalifikace je spojován s pracovním prostředím a uplatněním v určité profesi. Rada Evropské unie ve svém doporučení *Council Recommendation of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning* definuje kvalifikaci i pro potřeby Evropského kvalifikačního rámce (EQF) Evropské komise, takto: „[...] kvalifikací se rozumí formální výsledek procesu hodnocení a validace, který jednotlivec získá, poté co příslušný orgán potvrdí, že bylo dosaženo výsledků učení podle daných norem.“ (CoEU, 2012, s. 5)

V českém prostředí je pojem profesní kvalifikace, definován takto: „[...] profesní kvalifikací rozumíme způsobilost vykonávat určitou pracovní činnost nebo více pracovních činností, které ve svém celku umožňují určité profesní uplatnění...“ (NSK2, 2022, nestránkováno)

Toto vymezení souvisí se směrnicí Evropského parlamentu a Rady Evropské unie *Directive 2005/36/ec of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications*, která stanovuje, že „[...] profesní kvalifikace je

doložena dokladem o formální kvalifikaci, nebo osvědčením o způsobilosti vydaným příslušným orgánem v členském státě určeným podle právních a správních předpisů tohoto členského státu...“ (EP, CoEU, 2005, s. 6) V tomto smyslu v ČR funguje Národní soustava kvalifikací (NSK), v souladu s výše zmíněným rámcem EQF. Schéma 2 pro představu zobrazuje vztahy mezi výše uvedenými pojmy.

Schéma 2: Hierarchický model struktury kompetence

Zdroj: Kubeš, Spillerová a Kurnický, 2004, s. 28

Nyní se kapitola zaměří na modely klíčových kompetencí. Popsány a porovnány budou *Referenční rámec klíčových kompetencí EU* a klíčové kompetence *Projektu DeSeCo OECD*.

Evropský parlament (EP) a Rada Evropské unie (CoEU) vydaly v roce 2006 výše zmíněný dokument *Recommendation of the european parliament and of the council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*, který obsahoval soupis klíčových kompetencí.

Referenční rámec klíčových kompetencí:

1. „komunikace v mateřském jazyce;
2. komunikace v cizích jazycích;
3. matematická schopnost a základní schopnosti v oblasti vědy a technologií;
4. digitální kompetence;
5. schopnost učit se;
6. sociální a občanské kompetence;
7. smysl pro iniciativu a podnikavost;
8. kulturní povědomí a vyjádření.“ (EP, CoEU, 2006, s. 4)

Občanského vzdělávání se týkají ty kompetence, které cílí na využití potenciálu vzdělávání a kultury, posilování sociální sounáležitosti, spravedlnosti a podporu aktivního občanství (EP, CoEU, 2006, s. 4). Tyto podmínky splňuje především šestá kompetence v pořadí: sociální a občanské kompetence.

V sociální oblasti se projevují nejvíce dovednosti, které jsou zaměřené na interpersonální a interkulturní schopnost chování jednotlivce ve společnosti, s důrazem na globalizaci a diverzifikaci společností. Občanská složka kompetence zahrnuje především znalosti politické kultury a jejích daných struktur, které předurčují jednotlivce k jeho aktivní participaci (EP, CoEU, 2006, s. 7).

Revidovaný přehled klíčových kompetencí je z roku 2018. Byl uveden Radou Evropské unie (CoEU) v dokumentu *Council recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning*. Revidovaný dokument stále klade důraz na propojení kontextů občanského a profesního vzdělávání využitím potenciálu kompetencí. „*Lidé potřebují správnou škálu dovedností a kompetencí, aby se udržela současná životní úroveň, podpořila vysoká míra zaměstnanosti a napomohlo sociální soudržnosti s ohledem na budoucí společnost a svět práce.*“ (CoEU, 2018, s. 1) Také je zmíněna důležitost učení se na bázi neformálního a informálního učení, které obojí zahrnuje např. podporu rozvoje kritického myšlení, komunikačních dovedností, odolnosti, či kreativity a napomáhá rozvoji kultury i dobrovolnictví na místní úrovni (CoEU, 2018, s. 3).

Referenční rámec stále obsahuje osm klíčových kompetencí:

1. „kompetence v oblasti gramotnost;
2. kompetence v oblasti mnohojazyčnosti;
3. matematická kompetence a kompetence v oblasti přírodních věd, technologií a inženýrství;
4. digitální kompetence;
5. personální a sociální kompetence a kompetence k učení;
6. občanská kompetence;
7. podnikatelská kompetence;
8. kompetence v oblasti kulturního povědomí a vyjadřování.“ (CoEU, 2018, s. 7–8)

V revidovaném *Referenčním rámci* se objevuje klíčová kompetence nazvaná pouze jako občanská kompetence. Tato kompetence dle autorů Hoskinsové a Cricka (2010, s. 125)

zahrnuje komplexní znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty pro úspěšné naplňování aktivního občanství. Jedinec díky tomu jedná ve společnosti, jako „[...] zodpovědný občan a plně se podílí na občanském a společenském životě na základě porozumění sociálním, ekonomickým, právním a politickým pojmům a strukturám, jakož i celosvětovému vývoji a udržitelnosti.“ (CoEU, 2018, s. 10)

Občanská kompetence zahrnuje znalosti pojmů jako je spravedlnost, rovnost a občanství, dále znalosti z oblasti aktuálního dění, jako jsou demografické změny nebo proměny klimatu. Dovednosti, zahrnuté v této kompetenci jsou spojeny především s kritickým myšlením a konstruktivním řešením problémů. Základní postoj spojený s občanskou kompetencí je dodržování lidských práv, které tvoří základ demokracie. Dále lze doplnit i podporu občanských aktivit, respekt ke kulturní rozmanitosti, či odpovědný přístup v otázkách udržitelnosti (CoEU, 2018, s. 10–11; Hoskins, Crick, 2010, s. 126).

V roce 2005 se klíčovými kompetencemi zabýval i projekt OECD *The definition and selection of key competencies – DeSeCo Project*. Dokument shrnuje východiska a cíle projektu, uvádí i souvislost ohledně klíčových kompetencí a jejich roli v úspěšném životě jednotlivce a dobře fungující společnosti. Definice kompetence, kterou projekt využívá je uvedena v úvodu kapitoly.

Klíčové kompetence definované *Projektem DeSeCo* mají čtyři zobecňující charakteristiky, díky kterým se označují právě jako klíčové. Všechny níže zmíněné kompetence jsou multifunkční, průřezově se dají uplatnit napříč sociálními oblastmi, odkazují na kognitivní propojenost, respektive na aktivní a odpovědný přístup k životu. Jsou také multidimenzionální, jelikož zahrnují analytické a kritické dovednosti, kreativní a komunikační schopnosti (Hoskins, Crick, 2010, s. 123).

The DeSeCo Project rozděluje klíčové kompetence do tří hlavních kategorií. Tyto tři kategorie se vzájemně prolínají a společně utvářejí model klíčových kompetencí (DeSeCo, 2005, s. 5).

V první kategorii; *nástroje pro efektivní interakci*, lze identifikovat klíčové kompetence:

- „interaktivní užití jazyka, symbolů a textů;
- interaktivní využití znalosti a informací;
- interaktivní používání technologií.“ (DeSeCo, 2005, s. 10)

Do druhé kategorie; *schopnost interakce v heterogenních skupinách*, patří klíčové kompetence:

- „dobré nastavení vztahů s ostatními;
- spolupráce a práce v týmech;
- zvládání a řešení konfliktů.“ (DeSeCo, 2005, s. 12)

Třetí kategorie; *schopnost jednat samostatně*, zahrnuje klíčové kompetence:

- „jednání v rámci širšího kontextu;
- vytváření a uskutečňování osobních a životních plánů;
- hájení a prosazování práv, limitů, zájmů a potřeb.“ (DeSeCo, 2005, s. 14)

Klíčové kompetence z první kategorie modelu spojené s efektivní komunikací a s využíváním informací a znalostí se jako sledované a vyhodnocované objevují např. v průzkumech gramotnosti dětí a mládeže *PISA – Programme for International Students Assessment* a v průzkumech zaměřených na gramotnost dospělých *ALLS – Adult Literacy and Lifeskills Survey* (DeSeCo, 2005, s. 10).

Klíčové kompetence z druhé kategorie modelu pomáhají vytvářet jedincům v moderní společnosti nezbytný sociální kapitál. V rámci občanského vzdělávání lze hovořit o získávání sociálních a interkulturních schopností, nebo obecně o získávání měkkých dovedností (DeSeCo, 2005, s. 12). Toto zaměření se shoduje s charakterizací občanské kompetence z *Referenčního rámce klíčových kompetencí EU*.

Třetí kategorie modelu cílí na budování osobní autonomie. Ta je důležitá i pro vytváření sociálních rolí v rámci společnosti. Nalezení smyslu ve svém jednání a schopnost plánování vlastní budoucnosti je silně propojená s uvědoměním si své sociální role. Schopnost prosadit se a řešit např. společenské problémy na komunitní úrovni souvisí s dostatkem silné vůle, schopností se aktivně zapojovat, jednat a rozhodovat se (DeSeCo, 2005, s. 14).

Oba modely, vydané EU a OECD, se zaměřují na klíčové kompetence v oblastech, které se zabývají komplexním rozvojem jednotlivců, a to jak na úrovni pracovního a sociálního života ve společnosti, tak na úrovni osobního rozvoje a budování nejbližších vztahů. Tato dualita naplňuje výše zmiňovaný předpoklad, že klíčové kompetence jsou obecného charakteru a dají se využít v nesespecifických situacích ve všech oblastech života jednotlivce. Oba modely také do určité míry obsahují charakteristiky znalostí, dovedností, hodnot a postojů, které zároveň definují cíle občanského vzdělávání.

Kompetence nazvaná sociální a občanská v *Referenčním rámci* EU z roku 2006 a občanská kompetence z revidovaného *Referenčního rámce* EU z roku 2018 se v dílčích charakteristikách protínají se schopnostmi, které jsou definovány *Projektem DeSeCo* v modelu klíčových kompetencí OECD. Oba modely a jejich zaměření na získávání klíčových kompetencí na poli občanského vzdělávání, respektive celoživotního učení lze propojit i s tradičním modelem klíčových kompetencí z roku 1995. Ačkoliv se jedná o model klíčových kompetencí, který souvisí spíše s kvalifikací v pracovním prostředí a s profesním vzděláváním, klíčové kompetence zaměřené na komunikaci a interakci, samostatnost a např. na schopnost uvažovat a učit se, jsou společným bodem ve vzdělávání profesním i občanském. Toto propojení vyplývá z charakteristik klíčových kompetencí napříč všemi zmíněnými modely.

Výše uvedené kompetenční modely jsou taktéž východisky pro strategické dokumenty EU. Příkladem může být dokument *Implementation of citizenship education actions in the EU* z roku 2020, který pro implementaci strategií celoživotního učení a občanského vzdělávání využívá právě klíčové kompetence definované *Referenčním rámcem klíčových kompetencí* z dokumentu Rady Evropské unie *Doporučení Rady ze dne 22. května 2018 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení* (EPRS, 2021, s. 3, 8).

3.2 Charakteristika Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu

Kromě Rady Evropské unie, Evropského parlamentu a Evropské komise, které se zaměřily na klíčové kompetence v oblasti celoživotního učení, se Rada Evropy již od 50. let zasazuje o podporu občanského vzdělávání, výchovy a mezikulturního dialogu, které zajišťují udržení a rozvoj demokratické kultury napříč Evropou. V dokumentu Rady Evropy *Competences for democratic culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies*

z roku 2016 je charakterizován Model kompetencí pro demokratickou kulturu, který vznikl propojením existujících modelů kompetencí a doplněním, které vycházelo z analýzy již dříve definovaných občanských kompetencí. Model kompetencí pro demokratickou kulturu je souhrnem zmíněných modelů podle OECD, Rady Evropské Unie (CoEU) a dále také např. modelu Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Cílem vytvoření tohoto souhrnu bylo poskytnout model kompetencí pro občanské vzdělávání, který by měl nadřazené postavení a zároveň propojoval dostupné kompetence z existujících schémat a modelů s akademickými poznatky (CoE, 2016 s. 27).

Model kompetencí pro demokratickou kulturu byl sestaven v rámci projektu Rady Evropy s názvem *Reference Framework of Competences for Democratic Culture – RFCDC* (CoE, 2022a, nestránkováno). Hlavním iniciátorem byla Andorra, která v roce 2013 předsedala Výboru ministrů Rady Evropy. Model „[...] je určen pro tvůrce vzdělávací politiky [...] pro odborníky ve vzdělávání ve všech sektorech vzdělávacích systémů, od předškolního přes základní a střední školství až po vysokoškolské vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých a odborného vzdělávání.“ (CoE, 2022a, nestránkováno)

Přestože je Model primárně určen vzdělavatelům žáků a mládeže, definované kompetence, zahrnující **Dovednosti, Znalosti, Postoje a Hodnoty**, jsou uplatnitelné i pro občanské vzdělávání dospělých, jelikož např. schopnost žít a uplatnit se v globalizované společnosti, je univerzální pro všechny (CoE, 2016, s. 7).

Samotný projekt *RFDC* se skládal ze tří částí: „[...] kontext, koncepty a model, deskriptory kompetencí a průvodce implementací.“ (CoE, 2022a, nestránkováno) Dokument *Competences for democratic culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies* z roku 2016 tedy rozpracovává pouze jednu část projektu, zaměřenou přímo na představení samotného Modelu.

„Pro účely současného Modelu je pojem kompetence definován jako schopnost mobilizovat a využívat relevantní **Hodnoty, Postoje, Dovednosti, Znalosti** a/nebo **Porozumění**, aby bylo možné vhodně a účinně reagovat na požadavky, výzvy a příležitosti, které daný typ kontextu představuje.“ (CoE, 2016, s. 23, upraveno). Také „[...] lze říci, že demokraticky a interkulturně kompetentní chování je v tomto Modelu chápáno jako výsledek dynamického a adaptivního procesu.“ (CoE, 2016, s. 25, upraveno)

Vznik Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu je spojen se strategickými dokumenty, které Rada Evropy dříve vydala. Počátky reflexe kultury demokracie a s tím spojených kompetencí jsou již v roce 1954, kdy byla v Paříži přijata úmluva *European Cultural Convention*. V roce 2008 vydala Rada Evropy dokument *Council of Europe's White Paper on intercultural dialogue*, který jasně vymezil, že kompetence, které občané potřebují, nezískají sami, ale že je musí získat díky občanskému vzdělávání a poté procvičovat v praxi (CoE, 2016, s. 16).

Součástí první části dokumentu RFCDC jsou i kontextuální východiska, která formovala vznik Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Zabývá se jimi samostatný dokument *Background to the Framework*. Jedním z výchozích kontextů je zaměření se na vzdělávání a jeho hodnotu. Rada Evropy tak podpořila vlastní vizi, jejímž cílem je zaručit každému přístup k „demokratickému vzdělávání“ (CoE, 2019a, s. 1).

Celý projekt byl také formován za účelem posílení postavení vzdělávání v Evropě a jeho tradice. Obě tato východiska vycházejí z dokumentu Rady Evropy *The Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE)*, který podporuje nejenom rozvoj kompetencí ve vzdělávání, ale také podporuje tradici evropského celoživotního vzdělávacího procesu, který reflektuje ideály demokracie a principy lidských práv ve společnosti (CoE, 2019a, s. 2).

Dokument *The conceptual foundations of the Framework* shrnuje koncepty, které se objevily před vznikem Modelu. Všechny níže zmíněné koncepty jsou v dokumentu definovány a diskutovány pro své využití v konstrukci celého *Referenčního rámce CDC* (CoE, 2019b, s. 1). Přehledově jsou uvedena tato: „[...] koncept identity, kulturní a interkulturní koncept a koncept interkulturního dialogu.“ (CoE, 2019b, s. 1)

Dokument také uvádí definici pojmu demokratická kompetence, která je jedním ze specifíků Modelu kompetencí využívaném v občanském vzdělávání. Tato definice (v plné verzi výše) popisuje tzv. psychologické zdroje: **Hodnoty, Postoje, Dovednosti, Znalosti** a/nebo **porozumění**. Tyto zdroje představují čtyři oblasti, do kterých je Model rozdělen (CoE, 2019b, s. 3).

Každá z oblastí Modelu obsahuje daný počet kompetencí (tři hodnoty, šest postojů, osm dovedností a tři znalosti), dohromady má Model dvacet kompetencí, které jsou

charakterizovány, každá jednotlivě, dvaceti deskriptory kompetencí. Tyto deskriptory popisuje druhá část projektu RFCDC. „*Deskriptory kompetencí jsou pozitivně formulované výroky, které popisují pozorovatelné chování, které naznačuje, že dotyčná osoba dosáhla určité úrovně kompetence. Tyto deskriptory pomáhají operacionalizovat kompetence a poskytují nástroje pro vzdělávací praxi.*“ (CoE, 2022b, nestránkováno) Celkem je deskriptorů 447, z toho 135 jich je označeno jako klíčové pro kompetence. Každý deskriptor je navíc označen úrovní pokročilosti, jako základní úroveň, středně pokročilé osvojení a pokročilé osvojení. Deskriptory jsou využívány především pro tvorbu vzdělávacího kurikula, nebo pro zhodnocení dosažení vzdělávacích cílů, vše v prostředí formálního, neformálního i informálního vzdělávání (CoE, 2022b, nestránkováno).

Deskriptory jako takové popisují samotné kompetence. V předvýběru existovalo 101 schématických kompetencí. Ty se seskupily do počtu 55 na základě tematické příbuznosti. Finální výběr uznává 20 kompetencí (CoE, 2016, s. 28–29).

Tento finální výběr je v souladu s požadovanými vlastnostmi pro komplexně využitelný Model, které jsou uvedeny níže:

- *„víceúčelovost;*
- *flexibilita;*
- *otevřenost;*
- *dynamičnost;*
- *ne-dogmaticnost;*
- *uživatelská přívětivost.*“ (CoE, 2016, s. 31, graficky upraveno)

Zároveň musely vybrané kompetence splňovat sedm kritérií. Tato kritéria úzce souvisela s deskriptory kompetencí. Měla zaručit, že deskriptory budou vždy specifické pro každou jednu kompetenci a nebudou se překrývat. Těmito kritérii byla:

- „*konceptní čistota*;
- *obecná spíše než konkrétní formulace*;
- *nevázanost na konkrétní profesní roli*;
- *nesolitérnost v rámci analyzovaných schémat a modelů*;
- *omezení projevu kompetence na vnitřní psychologické zdroje, př. hodnoty a postoje, nikoliv navenek se projevujícím chování*;
- *konceptní odlišnost od ostatních kompetencí*;
- *ne příliš zeširoka popisaná kompetence, př. gramotnost.*“ (CoE, 2016, s. 29–30)

Nakonec vznikl Model 20 kompetencí, který splňoval výše zmíněných šest vlastností a sedm kompetenčních kritérií. Některé z deskriptorů se přesto překrývaly, ale utvořily kompetenční celky, př. spolupráce a řešení konfliktů (CoE, 2016, s. 30–31).

Model kompetencí pro demokratickou kulturu zobrazuje Obrázek 1. Veškeré pojmy jsou převzaty v překladu, který je použit v dokumentu Centra občanského vzdělávání *Kompetence pro demokratickou kulturu: Stručný průvodce pro vzdělavatele – Proč je ve vzdělávání důležité posilovat kompetence pro demokratickou kulturu?* z roku 2017 (COV, 2017, s. 4).

Model obsahuje tři hodnotové kompetence: „*hodnota lidské důstojnosti a lidských práv, hodnota kulturní rozmanitosti a hodnota demokracie, spravedlnosti, čestnosti, rovnosti a právního státu.*“ (COV, 2017, s. 7–8) Tato skupina hodnot odkazuje především na rovnost a důstojnost všech lidí na základě lidských práv a svobod i přes viditelné, nebo i skryté kulturní odlišnosti (COV, 2017, tamtéž).

Dále Model zobrazuje šest postojových kompetencí: „*otevřenost ke kulturní jinakosti a odlišným přesvědčením, názorům a chováním, respekt, občanská uvědomělost, odpovědnost, sebedůvěra a tolerance k nejednoznačnému.*“ (COV, 2017, s. 9–12) Uvedené postoje souvisejí s otevřeností a respektem vůči jiným kulturám a jejich názorům. Také je zahrnut pocit příslušnosti k vlastní komunitě a kladný postoj vůči sobě samému jako jednotlivci, který pozitivně přijímá a toleruje nejednoznačné (COV, 2017, tamtéž).

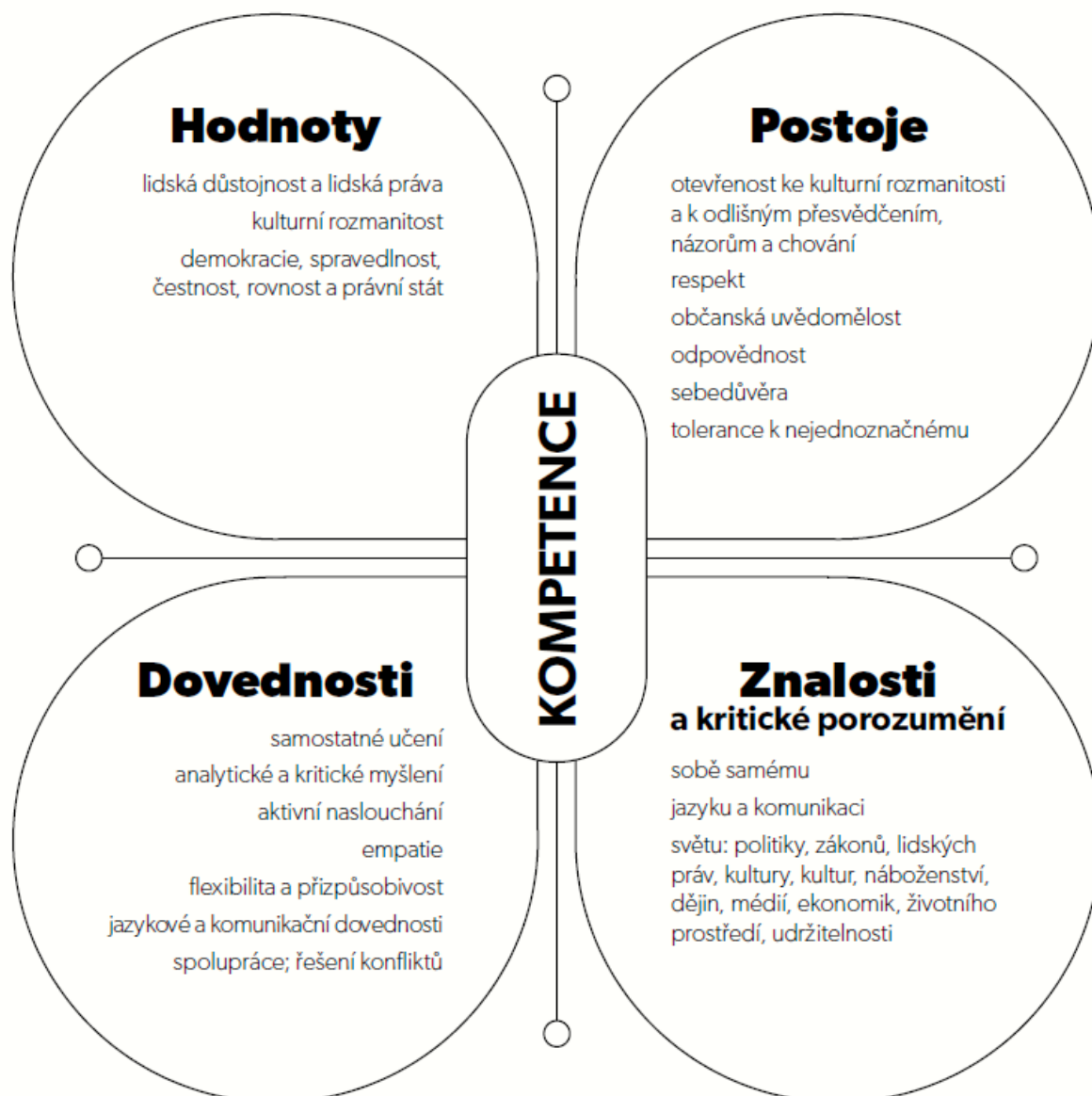
Mezi osm dovednostních kompetencí patří: „*samostatné učení, analytické a kritické myšlení, aktivní naslouchání, empatie, flexibilita a přizpůsobivost, jazykové a komunikační dovednosti, schopnost spolupráce a řešení konfliktů.*“ (COV, 2017, s. 13–17) Zmíněné dovednosti jsou zaměřeny na efektivní nakládání s informacemi, na porozumění ostatním lidem, jejich chování, emocím a pocitům a na dovednosti, které jednotlivec využívá k pochopení vlastních projevů (COV, 2017, tamtéž).

Vypsány jsou také tři znalostní kompetence: „*znalost a kritické porozumění sobě samému, znalosti a kritické pochopení jazyka a komunikace a znalosti a kritické pochopení světa.*“ (COV, 2017, s. 18–19) Zmíněné znalosti jednotlivec získává za účelem pochopení své vlastní existence a příslušnosti, a také kvůli efektivní komunikaci s ostatními. Znalost a kritické zhodnocení rozdílností a společných znaků v oblastech kultury, dějin, politiky, či problémů životního prostředí přispívá k pochopení okolního světa (COV, 2017, tamtéž).

Jedním z cílů Modelu je podpora vzdělávaných osob, které by na základě osvojení kompetencí byly samostatnými a schopnými občany, v součinnosti s fungujícími demokratickými institucemi a v rámci vzájemného respektování lidských práv (CoE, 2016, s. 57). Prolínáním získaných kompetencí jednotlivec rozšiřuje vlastní perspektivu a obzory, a získává nové zkušenosti a souvislosti (CoE, 2016 tamtéž).

Model v tomto složení je také nápomocný efektivnějšímu zacílení občanského vzdělávání. Bere v potaz historické skutečnosti, moderní, současné trendy, jako jsou sociální sítě, nebo technologický rozvoj i výzvy, před kterými společnost v Evropě stojí (migrace, globalizace, rasismus etc.). Všechny 20 kompetencí demonstruje rovnováhu v občanském vzdělávání, tedy rovnoměrné zaměření se na oblast **Hodnot, Postojů, Dovedností a Znalostí** (COV, 2017, s. 5).

Obrázek 1: Model kompetencí potřebných pro demokratickou kulturu

Zdroj: COV, 2017, s. 4

Z textu podkapitoly 3.1 zároveň vyplývá, že toto kompetenční dělení je zcela odlišné od kategorizace kompetencí v *Projektu DeSeCo* i v *Referenčním rámci klíčových kompetencí EU*. V prvním případě se jedná o 3 kategorie spojené s interakcí s ostatními a schopností jednat samostatně, model je tak zaměřený pouze na specifickou oblast kompetencí. V druhém případě jsou kompetence zobecnitelné pro celou oblast celoživotního učení a pouze jediná kompetence se týká přímo tématu občanství a občanského vzdělávání. Navíc Model kompetencí pro demokratickou kulturu obsahuje 20 kompetencí, což je nejvíce ze zmíněných modelů, a všechny se zabývají tématy občanského vzdělávání a fungováním jednotlivců ve společnosti.

Mezi limity definovaného Modelu patří vzájemné rozpory mezi některými kompetencemi. Příkladem je hodnota kulturní rozmanitosti, která se ne zcela ve všech kontextech shoduje s oceňováním lidských práv. Jelikož ne všechny existující kultury uznávají rovná práva všech jednotlivců na základě rozdílnosti pohlaví. Ne všechny **Hodnoty** a **Postoje**, které jsou součástí Modelu, jsou ve stejné míře respektovány a podporovány napříč všemi kulturami, ve kterých by Model kompetencí pro demokratickou kulturu mohl být uplatňován. Přesto jeho vznik předpokládá, že v bodech napětí mezi jednotlivými kompetencemi bude nalezena určitá míra vzájemné tolerance (CoE, 2016, s. 37).

Model kompetencí pro demokratickou kulturu je východiskem empirického šetření této práce. Na jeho základě budou konstruovány výzkumné otázky vycházející z cíle šetření. Model bude takéž využit přímo při rozhovorech s respondenty.

4 Vzdělavatelský odbor České obce sokolské

Čtvrtá kapitola diplomové práce se bude zabývat rozvojem vzdělavatelské a občanské činnosti v Sokole, potažmo v České obci sokolské. V historickém kontextu budou přehledově zmíněny události, které měly vliv na sokolskou tradici vzdělavatelské činnosti, která byla reflektována zájmem o veřejné blaho a rozvojem aktivního občanství. V následné podkapitole se text bude věnovat současnému uspořádání a zaměření Sokola, a především vzdělavatelským odborům jejich charakteristice, fungování a organizaci.

4.1 Historie vzdělavatelství a občanské aktivity v České obci sokolské

Založení tělovýchovného spolku Tělocvičná jednota Pražská Jindřichem Fügnerem a Miroslavem Tyršem v roce 1862 od počátku cílilo na podporou národní hrdosti a češství. Organizace zasahovala do oblastí tělovýchovy, kultury, vzdělávání a osvěty a hrála značnou roli v podpoře vlastenectví (Čapka, 2010, s. 512; Dolanský a kol., 1973, s. 10–11). Šlo o přímou konfrontaci s Němci v Praze, kteří se taktéž zasazovali o vznik tělovýchovného spolku, avšak ryze německého (Jandásek, Pelikán, 1946, s. 6–7). „*Od většiny tělocvičných a sportovních organizací se Sokol vždy odlišoval tím, že si kladl za cíl formovat své členy nejen tělesně, ale také duševně. Tato duševní výchova spočívá ve vštěpování určitých hodnot, vědomostí a perspektiv, pro které se vžil obrat sokolská myšlenka.*“ (Klement, 2021, s. 5)

Historický vývoj Sokola lze rozdělit na šest období:

1. **období:** od roku 1862, kdy vznikla první sokolská jednota, až do založení České obce sokolské roku 1889.
2. **období:** od roku 1890 do roku 1912 k počátečním konfliktů před 1. světovou válkou.
3. **období:** od roku 1912 až po založení První Československé republiky 28. října 1918.
4. **období:** mezi válkami až do roku 1941, kdy byla sokolská činnost zastavena.
5. **období:** se týkalo poválečné obnovy mezi lety 1945 a 1948.
6. **období:** od obnovení Sokola po roce 1990 do současnosti (Jandásek, Pelikán, 1946, s. 5; Dolanský a kol., 1973, s. 115).

Tělovýchovný spolek již od svých počátků podporoval obrozenecké snahy Čechů v Rakousku-Uhersku. Dokonce do té míry, že někteří členové tělocvičné jednoty byli považováni za příliš vlastenecké a politicky radikální. Z tohoto důvodu bylo přistoupeno

k apolitizaci spolku, aby jeho příznivci nebyli obviněni z revolučních záměrů. V praxi to znamenalo, že nově volení členové neměli zastávat politické funkce. Skutečnost ale napříč fungováním spolku byla zcela odlišná (Dolanský a kol., 1973, s. 17). Důsledky tohoto rozhodnutí budou reflektovány níže v textu.

V roce 1864 se spolek přejmenoval na Sokol Pražský. Jeho obliba stále rostla a k roku 1871 čítal 131 samostatných tělocvičných jednot včetně zahraničních (Jandásek, Pelikán, 1946, s.11). Název Sokol se od roku 1864 užíval jako název pro celou organizaci. Jednotliví členové se sokoly začali pojmenovávat až od roku 1870 (Havránková, 1997, s. 17). Následně budou v této diplomové práci užívány ve stejném významu oba pojmy ČOS a Sokol, pro členy spolku pak označení sokolové.

Významnou osobností sokolského hnutí, již od jeho založení, byl především Miroslav Tyrš. Ten se v počátcích fungování spolku zabýval systematickou osvětou sokolstva a utvářel Sokol z hlediska jeho cílů a idejí. Zpočátku totiž funkce vzdělavatele neexistovala, ani odbor, který by šířil systematicky sokolské myšlenky, ideje a cíle a vzdělával tak sokolské členstvo (Klement, 2021, s. 5).

V časopise *Sokol*, který vycházel již od roku 1871, byl zveřejněn Tyršův článek *Náš úkol, směr a cíl*, ve kterém sepsal cíle Sokola především v oblasti tělovýchovy, ale také ty směřující k občanskému životu sokolů a jejich soužití ve společnosti, hodnotové orientaci a silnému pocitu národního uvědomění (Jandásek, Pelikán, 1946, s. 14; Waic, 2013, s. 94–95). Propojení tělovýchovy s duševním rozvojem a mravní výchovou sokolů vycházelo z Tyršova studia filosofie a estetiky a jeho obdivu vůči antickému ideálu kalokaghatia – „*souladu harmonického rozvoje těla i ducha*.“ (Sokol.eu, 2022a, 2022b, nestránkováno)

Na základě tohoto principu Sokol podporoval kulturní a společenskou činnost, ale také rozvíjel „[...] ideál člověka tělesně zdatného, duševně a sociálně vyspělého, připraveného pracovat a bránit svůj národ.“ (Sokol.eu, 2022c, nestránkováno) Tyršovým cílem bylo také přiblížit tyto myšlenky co největšímu počtu lidí. V článku *Náš úkol, směr a cíl* také uvedl: „*Vždyť ono vyniknutí, na kterém záleží, neznamená nic jiného, než že se octnout máme zas v tom popředí vzdělanosti a osvěty pravé, kde národ náš se druhdy již nacházel...*“ (Tyrš, 1910, s. 13)

Jeho snahou tedy také bylo navazovat na příklady z historie vzdělanosti českého národa a práci jiných významných osobností. Tyršovu úlohu prosazování sokolského programu a kalokagathie převzali cvičitelé a později i např. první vzdělavatel ČOS Jan Hiller a další vzdělavatelé z jednot a žup.

Následně do období 1. poloviny 80. let 19. století „[...] *spadá i počátek soustavné a někde i organizované činnosti vzdělávací.*“ (Jandásek, Pelikán, 1946, s. 23) Sokolové napříč republikou pořádali naučné přednášky, pomocí kterých šířili sokolskou myšlenku mezi nepoučené členstvo (Klement, 2021, s. 5). „*Již od počátku 80. let 19. století se pravidelně konaly například v sokolské jednotě v Opočně, Dobříši a v Humpolci, kde byl jejich organizováním dokonce pověřen speciální odbor.*“ (Klement, 2021, tamtéž)

V roce 1889 se sokolové sjednotili pod Českou obec sokolskou (ČOS) a na valném sjezdu se prvním starostou ČOS stal Jan Podlipný (Klement, 2021, s. 29–30). Na I. valném sjezdu po vzniku České obce sokolské byla v roce 1895 přijata rezoluce vypracovaná Josefem Scheinerem. Ta se zabývala taktéž lidovou výchovou, „[...] *kteřá byla tímto prohlášením poprvé uvědoměle a organizovaně zařazena do sokolského pracovního úsilí [...] nazývaná činností vzdělávací.*“ (Jandásek, Pelikán, 1946, s. 42) „*Vzdělávací činnost se tak oficiálně stala jednou z náplní sokolské organizace. [...] Ihned se také ustavil vzdělávací odbor ČOS.*“ (Klement, 2021, s. 5)

Později v roce 1898 bylo schváleno zakládání vzdělávacích odborů, a tedy další oficiální potvrzení občansko-vzdělávací role Sokola. Od tohoto roku se organizovalo vzdělávání na všech úrovních, jak v jednotách, tak v župách. Organizovaly se především přednášky zaměřené na zdravotní osvětu, sokolství a prospěšnost pohybu (Waic, 2013, s. 68). V roce 1900 se také „[...] *7. října konal první sjezd vzdělávacích odborů.*“ (Jandásek a Pelikán, 1946, s. 50)

Vzdělávací činnost se na počátku 20. století nezabývala jen šířením sokolské myšlenky, ale také osvětou českého národa. Sokolové organizovaně podněcovali ve svých jednotách a župách k lokálním osvětovým akcím. Součinností ČOS s Ústředním spolkem jednot učitelských v Království českém, Jednotou učitelstva měšťanských škol a se Zemskou hasičskou jednotou Království českého byl založen Ústřední vzdělávací sbor, ze kterého později vznikl roku 1905 Svaz osvětový (Klement, 2021, s. 6).

Sokolové se také na začátku 20. století stále více zapojovali do veřejného života. Účastnili se např. demonstrací za občanská práva. Aktivní byli zejména v boji za rovné hlasovací právo, či se zasazovali o zřízení české univerzity v Brně (Čapka, 2010, s. 578–579). Veškeré snahy vyvrcholily po 1. světové válce vznikem samostatného Československa 28. října 1918. Po válce obnovená Československá obec sokolská v nově vzniklém státě dokonce hrála významnou roli při utváření státní správy, policie i armády (Waic, 2019, s. 32). V únoru roku 1921 byl do předsednictva ČOS zvolen i první vzdělavatel ČOS Jan Hiller. Ten velmi úzce propojil činnost vzdělavatelskou s činností cvičitelskou. V tom smyslu, že všichni vzdělavatelé byli zároveň cvičiteli. Také byl redaktorem Sokolského věstníku a sokolské hlídky v Národních listech (Pohlová, 2021a, s. 4; Mandová, 2021a, s. 9). V roce 1923 byla navíc zavedena povinná volba vzdělavatele do řádné funkce v každé jednotě (Mandová, 2021a, s. 8).

Tematicky se vzdělavatelské přednášky zabývaly šířením sokolské myšlenky, přidávala se ale také např. témata zdravotnictví či cestování. Vzdělavatelský motiv měly také slavnosti, nebo vycházky a výlety k významným místům a památkám (Klement, 2021, s. 6). Dále vzdělavatelé pořádali rozhovory, proslovy, besedy, divadelní a loutková představení, oslavy důležitých výročí, šibřinky, zábavy a koncerty. Šířili sokolský tisk, zřizovali a organizovali také jednotové knihovny (Mandová, 2021a, s. 10). ČOS se snažila centralizovat vzdělavatelskou činnost, např. tím, že zajišťovala, aby se zásadní a propracované přednášky schopných řečníků dostaly do co nejvíce jednot (Klement, 2021, s. 6).

Jasný řád, jak účinně vykonávat funkci vzdělavatele, přineslo vydání první vzdělávací příručky v roce 1923. Jan Pelikán vydal příručku *Sokolský vzdělavatel*, kde shrnul vzdělavatelskou činnost a vztah cvičitelů se vzdělavateli. Dle této příručky byl vzdělavatel vychovatelem, který měl znalosti v oblastech sokolských myšlenek a sokolských dějin. Zároveň je předával cvičencům v jednotě, ale také cvičitelům, kteří také tyto znalosti šířili (Mandová, 2021a, s. 9). Sám Pelikán popisuje vznik funkce vzdělavatele takto: „[*Úřad vzdělavatele*] vznikl z nutnosti, neboť přirozeným vzdělavatelům sokolským – cvičitelům – nedostávalo se času ani k nejvlastnější práci tělocvičné, [...] vznikl z touhy členstva po rozšíření obzorů, vznikl z povinnosti jednot přeměnit členy na Sokoly.“ (Pelikán, 1923, s. 5, upraveno)

Na rozvoj vzdělavatelství v ČOS navázal rok 1929, kdy začal vycházet měsíčník *Sokolský vzdělavatel*, který poskytoval aktuální informace vzdělavatelům a navazoval na původní příručku a myšlenky Jana Pelikána (Waldauf, 2007, s. 52; Mandová, 2021a, s. 10).

S hospodářskou krizí v roce 1932 přispěl *Sokolský věstník* rubrikou s názvem Sokolský trh práce, která měla pomoci řešit narůstající nezaměstnanost (Waldauf, 2007, s. 55). V roce 1933 zařídila peněžní pomoc jednotám postiženým hospodářskou krizí a zavedla taktéž kurzy abstinentské výchovy (Waldauf, 2007, tamtéž). Sokolské ideje se v období 30. let 20. století neslučovaly s nastupujícím fašismem v Evropě, proto bylo v tomto období fungování Sokola v ohrožení, především jeho demokratizační občanská činnost (Waic, 2019, s. 76–77). V tomto období se sokolové opět aktivně zapojovali do politiky, i přes původní apolitickou proklamaci. Členové spolku měli zastoupení u soudů, ministerstev, policie či zemských a pozemkových úřadů.

V roce 1938 po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se sokolové účastnili odboje a ČOS se dostala pod dohled německých úřadů. Později, se začátkem 2. světové války 1. září 1939, se sokolové účastnili i protinacistických demonstrací a pokusů o vojenskou sokolskou mobilizaci a nadále byla ze strany Němců jejich antinacistická činnost omezována. ČOS tak dokonce v roce 1939 vydala příkaz, aby se sokolové zdrželi jakýchkoliv projevů demonstrace proti nacismu a ochránili tak sebe i ostatní Čechy. Následně, s rušením veškerých plánovaných sokolských akcí a dalšími omezeními, byla dne 12. dubna 1941 sokolská činnost zastavena a uzavřen byl i Tyršův dům z výnosu Karla Hermanna Franka (Waldauf, 2007, s. 74–75; Dolanský a kol., 1973, s. 88).

Za 2. světové války hráli sokolové významnou roli v odboji, v jednotkách zahraniční armády, a především v přípravě a uskutečnění atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (Waldauf, 2007, s. 77). Po 2. světové válce mezi lety 1945 a 1948 byla započata spontánní obnova Sokola. V poválečném mezidobí se pořádaly slavnosti i slet a na valném sjezdu bylo zvoleno i nové předsednictvo ČOS. „*V tomto období bylo pod vzdělavatelským sborem ustaveno celkem 19 komisí (př. pro vzdělávací prostředky a propagaci, pro výchovu ke zdraví, nebo pro redakci Sokolského vzdělavatele), mezi lety 1931–33 to bylo např. jen 6 komisí.*“ (Mandová, 2021a, s. 12)

Veškeré snahy sokolů zamezit ztotalizování spolkové činnosti byly znemožněny v únoru 1948, kdy komunistická vláda násilně sjednotila tělovýchovu a tělovýchovné spolky.

Sokolské hnutí bylo plně obnoveno až o více než čtyřicet let později (Waldauf, 2007, s. 98, 101). „*V období Pražského jara 1968 se pokusili bývalí přední činovníci Československé obce sokolské o obnovu Sokola. Na jejich výzvy se 5. května 1968 sešly v Praze v sále na Žofíně stovky bývalých sokolů a založily přípravný výbor pro obnovu sokolské organizace. Po srpnových událostech a během následné normalizace však byly veškeré snahy o obnovu samostatného Sokola marné.*“ (Burian, Waic, Bárta a Svoboda, 2012, panel č. 36)

K znovuzaložení České obce sokolské dochází až v roce 1990 na sjezdu, který se konal 7. ledna a starostou obnoveného Sokola se stal Bořivoj Petrák. Postupné náznaky obnovy sokolských jednot jsou ale evidovány již od listopadu 1989, kdy se začínala proměňovat politická situace v Evropě a bývalí sokolové se začínali spontánně připravovat na zahraniční slet do Paříže. Jednotlivé sokolské jednoty získávaly zpět svůj majetek zabavený minulým režimem. Zásadní pro sokolskou myšlenku bylo především získání Tyršova domu v Praze – původního sokolského ústředí. Opět se také začala rozvíjet tradice pořádání kulturních a vzdělávacích činností a pořádání akcí pro členy i širokou veřejnost (Sokol.eu, 2022d, nestránkováno).

V březnu roku 1990 se sešli i vzdělavatelé, tzv. vzdělavatelská rada ČOS, tehdy 21 jejich členů. Byl potvrzen vztah cvičitel-vzdělavatel. Vzdělavatelé jsou nyní vnímáni jako „*[...] strážci tradic a sokolské historie. [...] Dále bylo po obnově Sokola ustaveno opět 6 komisí: komise ideová, výchovná, historická, ediční, kulturně-společenská a Stará garda – později přejmenovaná jako Věrná garda.*“ (Mandová, 2021b, s. 13)

V roce 1991 byla také předefinována náplň práce vzdělavatele, některé z činností se zachovaly, jiné byly přidány: „*Patří k nim například dbání na tradice, péče o sokolskou výchovu, školení nových členů, vedení kroniky, archivu a knihovny jednoty, zpracovávání historie, sbírání vzpomínek starých členů, pomoc při organizaci kulturních podniků sokolských i nesokolských souborů, organizování odběru sokolského tisku.*“ (Mandová, 2021b, s. 13)

V současné době existuje Sokol jako spolek dle definice Občanského zákoníku z roku 2012. „*Česká obec sokolská (ČOS) je ve smyslu zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, spolkem. ČOS je ve smyslu občanského zákoníku spolkem hlavním a je zřizovatelem tělocvičných jednot a sokolských žup, které jsou ve smyslu zákona spolky pobočnými.*“ (Sokol.eu, 2022e, nestránkováno) „*Cílem činnosti ČOS je přispívat ke zvyšování duchovní, kulturní a fyzické*

úrovně naší demokratické společnosti prostřednictvím tělesné výchovy a sportu, výchovy k mravnosti, společenské a kulturní činnosti.“ (Sokol.eu, 2022f, nestránkováno)

ČOS se řídí stanovami, které mimo jiné uvádějí, že se jedná o „[...] *dobrovolný, demokratický, nezávislý a nepolitický spolek, sdružující své členy a členky bez rozdílu národnosti, náboženského vyznání, politického přesvědčení, rasy nebo jiných rozdílů.*“ (ČOS, 2021, s. 1) Uvedené charakteristiky spolku dovolují o Sokole hovořit v kontextu této diplomové práce jako o organizaci občanské společnosti.

Vzdělavatelská činnost nadále pokračuje. V dnešní době je zaměřená především na přehlídky kulturních souborů, pietní akty – především **Památný den sokolstva** 8. října, podporu výcviku **Sokolské stráže** a pořádání **Nocí sokoloven**. Hlavním vzdělavatelským periodikem jsou od roku 2014 *Vzdělavatelské listy* vycházející jako příloha časopisu *Sokol*. I v současnosti si vzdělavatelská činnost v Sokole našla své místo a je tak stále jeho neoddělitelnou součástí (Mandová, 2021b, s. 14).

4.2 Charakteristika vzdělavatelského odboru České obce sokolské

V současnosti jsou sokolské aktivity v Sokole organizovány Odborem sportu, Odborem všestrannosti a Vzdělavatelským odborem. Sokolské aktivity, které organizuje Vzdělavatelský odbor, je možné definovat jako aktivity občanského vzdělávání, jelikož odpovídají definicím, tematickému ukotvení a základním principům občanského vzdělávání, viz 2. kapitola. Samostatnou analýzou vzdělavatelských aktivit především z hlediska témat a cílů se bude zabývat 5. kapitola diplomové práce. Nyní následuje obecná charakteristika Vzdělavatelského odboru.

4.2.1 Vzdělavatelský odbor České obce sokolské

Dnešní Vzdělavatelský odbor ČOS (VO ČOS) lze charakterizovat jako instituci, která: „[...] *má na starost činnost kulturní, společenskou, historicko-dokumentační a vzdělávací.*“ (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno) Vzdělavatelé jednot a žup se starají o fungování pěveckých, hudebních, divadelních, loutkářských i folklorních souborů. Jejich činnost zahrnuje také předávání informací a zajímavostí ze sokolské historie, pořádání přednášek, besed a výstav, které podporují přenos sokolských myšlenek a ideí, ale také obecné etiky a občanské morálky.

Veřejně nejznámějšími akcemi vzdělavatelského odboru jsou Noc sokoloven a Památný den sokolstva (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno).

Vzdělavatelství odbor ČOS je veden vzdělavatelem ČOS, který funkci získává na základě volby jednotlivých župních vzdělavatelů. Ti volí i členy předsednictva Vzdělavatelství odboru ČOS. Celá oblast vzdělavatelství činnosti v Sokole je rozdělena do několika komisí, které se zabývají vždy pevně vymezenou sférou činností a aktivit. Komise jsou dohromady čtyři, patří mezi ně:

- **Společenská komise**, jejíž činnost je zaměřena především na výcvik krojovaných sokolů.
- **Komise pro práci s mládeží a seniory** pořádá např. fotografické soutěže, také má na starost metodické vedení a zastřešení 35 klubů seniorů, registrovaných pod ČOS.
- **Kulturní komise** má na starost evidenci a aktivitu kulturních souborů, pořádá taktéž jejich každoroční přehlídku folklorních souborů.
- **Historická komise**, jejímž hlavním posláním je zprostředkovávat veřejnosti informace a příběhy ze sokolské historie. K tomuto účelu jsou pořádány výstavy, přednášky a interaktivní hry. Komise také vydává výše zmiňovaný časopis *Vzdělavatelství listy* (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno).

Vzdělavatelství odbor ČOS má také na starost podporu jednotlivých žup a jednot. Pomáhá s udržováním archivů a archiválií, poskytuje doporučení k vedení a psaní kronik, zajišťuje podporu při kulturních akcích a pietních aktech a spravuje také sokolskou knihovnu. Župy a jednoty mohou u Vzdělavatelství odboru ČOS žádat dvakrát ročně příspěvek na vzdělavatelství aktivity na fungování kulturních souborů, nebo žádat o pamětní stuhy k výročí župy a jednot (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno).

Volení vzdělavatelů sokolských žup a předsednictvo VO ČOS, které volí vzdělavatele ČOS, odpovídají za vzdělavatelství činnost Sokola. V rámci celé Sokolské organizace se řídí *Stanovami ČOS* a *Organizačním řádem ČOS*, navíc je jejich činnost koordinována a regulována třemi závaznými dokumenty.

Jsou jimi:

- *Organizační řád vzdělavelského odboru ČOS;*
- *Metodický pokyn VO ČOS k činnosti kolektivů sokolských seniorů (KSS);*
- *Závazný pokyn k organizování vzdělavelské činnosti v ČOS (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno).*

Prvním ze zmíněných závazných dokumentů, platného pro činnost vzdělavelského odboru ČOS, je *Organizační řád vzdělavelského odboru ČOS*. Dokument se zabývá úpravou předmětu činnosti VO ČOS. Byl přijat sborem vzdělavatelů žup ČOS na konci roku 2010. Je také součástí *Organizačního řádu ČOS*.

Organizační řád VO ČOS definuje veškeré činnosti odboru. Dále organizuje jeho ústřední orgány a jejich činnost, povinnosti a pravomoci. Níže jsou uvedeny dva ústřední orgány VO ČOS a jejich členové:

- **Sbor vzdělavatelů žup ČOS;**
  - vzdělavatelé žup;
- **Předsednictvo VO ČOS;**
  - jehož činnost řídí Vzdělavatel ČOS;
  - který je zastupován 1. náměstkem vzdělavatele ČOS;
  - agenda je přerozdělena mezi náměstky vzdělavatele ČOS;
  - s župními vzdělaveli komunikuje jednatel VO ČOS (Vzdělavelský odbor ČOS, 2010, oddíl I.–VIII.).

Dalšími uskupení VO jsou:

- **Komise předsednictva VO;**
- **Oddělení VO;**
  - jehož agendu zajišťují vedoucí oddělení, archivář, knihovník a organizační pracovník (Vzdělavelský odbor ČOS, 2010, oddíl I.–VIII.).

Veškeré činnosti a povinnosti jednotlivých aktérů ústředních orgánů a uskupení se odehrávají v souladu s *Organizačním řádem VO ČOS*. Cílem je efektivně koordinovat celou kulturní, společenskou a historicko-dokumentační činnost, která pod VO ČOS spadá.

Mezi základní činnosti VO ČOS spadají aktivity, které jsou následně podporovány a doplňovány aktivitami ústředních orgánů a jejich aktérů tak, aby veškerá činnost byla efektivně přerozdělena. Předmětem činnosti VO ČOS je tak zejména:

- „[...] příprava materiálů ideového a programového charakteru dle potřeb ČOS;
- metodické řízení župních vzdělavatelů včetně zajišťování jejich odborné přípravy a vydávání odborné vzdělavatelské literatury [...];
- koordinace a řízení sokolské zájmové umělecké činnosti [...] pořádání přehlídek, výstav a jiných veřejných produkcí;
- koordinace a řízení společenské činnosti – sokolské plesy, šibřinky, vzpomínkové akce apod. [...];
- sběr a archivace sokolských soudobých materiálů i materiálů historického významu pro ČOS;
- zajišťování propagace činnosti ČOS především v oblasti vzdělavatelské včetně prezentace dosažených výsledků v sokolském tisku.“ (Vzdělavatelský odbor ČOS, 2010, oddíl II., upraveno)

Činnost VO ČOS je založená především na koordinaci a řízení veškerého vzdělavatelství na všech úrovních ČOS. Důležitá je především podpora, která je hlavním cílem působení vzdělavatelského odboru, ať už jde o propagaci, metodické zastřešení akcí jednot, nebo o poskytování archiválií a jiných materiálů vzdělavatelům a dalším činovníkům jednot a žup.

Druhým výše zmíněným dokumentem je *Závazný pokyn k organizování aktivit v rámci péče o sokolské seniory ve vzdělavatelské oblasti*, který upravuje oblast činnosti **Komise pro práci s mládeží a seniory**. Tento dokument se zaměřuje na členy sokola, kteří jsou starší 60 let, případně jsou důchodci. Členové této cílové skupiny se sdružují do kolektivů sokolských seniorů (KSS), nebo oddílů Věrné gardy, pro které je samostatně v Sokole organizována především zájmová vzdělavatelská činnost. Metodický dokument byl přijat členy **Komise pro práci s mládeží a seniory** a je platný od začátku roku 2015 (Šilhán, 2015, nestránkováno).

Dokument definuje účel zaměření se na sokolské seniory. „Umožnit členům Sokola, kteří z různých důvodů skončili s intenzivní tělocvičnou a sportovní činností, nalézt v sokolském prostředí jiné možnosti aktivní činnosti zejména ve společenské a kulturní oblasti. A přivést do Sokola nové členy seniorského věku z řad spoluobčanů a nabídnout jim uvedené činnosti.“

(Šilhán, 2015, nestránkováno) Pokyn také popisuje činnosti, které mají za cíl podpořit sokolské seniory. Těmito činnostmi jsou:

- „[...] pomoc aktivním kolektivům při jejich činnosti zabezpečením určitých služeb, jako např. lektorů pro přednáškovou činnost [...];
- poskytování kolektivům sokolských seniorů informace o akcích, pořádaných pro sokolské seniory různými sokolskými útvary, případně i další informace ze sokolského prostředí [...];
- evidence všech aktivit, které senioři vlastní iniciativou nebo péčí sokolských jednot či žup v sokolském prostředí ve vzdělavatelské oblasti konají včetně vytvoření databáze osob příp. sokolských útvarů...“ (Šilhán, 2015, oddíl I., upraveno)

Komise se v oblasti práce se seniory zabývá především pomocí a podporou již existujících kolektivů sokolských seniorů. Dále také administrativní prací – evidencí vzdělavatelských aktivit a spravováním databáze sokolských útvarů. Tento závazný pokyn je ovšem zaměřen pouze na jednu část agendy **Komise pro práci s mládeží a seniory**. Obdobný metodický dokument pro sféru podpory sokolské mládeže zatím neexistuje. Přesto komise velmi aktivně a efektivně působí ve své vzdělavatelské činnosti v obou sférách, což dokládají aktivity, které komise pořádá viz 5. kapitola diplomové práce.

Další tři komise (**společenská, kulturní a historická**) žádný obdobný metodický dokument, který by jednoznačně upravoval jejich činnost, nemají. Řídí se tedy obecně platnými *Stanovami ČOS*.

4.2.2 Vzdělavatelé jednot České obce sokolské

V druhé části této podkapitoly se práce zaměří na vzdělavatele a jejich činnost, která se řídí *Závazným pokynem k organizování vzdělavatelské činnosti v ČOS*, ten kromě činností a povinností vzdělavatele jednoty stanovuje, že nejvyšším orgánem župy, co se týká vzdělavatelství, je župní vzdělavatelský sbor, v čele se vzdělavatelem župy. Dále stanovuje i povinnosti a činnosti komise župního vzdělavatelského sboru a sborů vzdělavatelů jednot. Tento *Závazný pokyn k organizování vzdělavatelské činnosti v ČOS* je v souladu s *Organizačním řádem vzdělavatelského odboru* a byl přijat a uveden v platnost Výborem ČOS na začátku roku 2004 (Vzdělavatelský odbor ČOS, 2004, nestránkováno).

Respondenty empirického šetření v této diplomové práci jsou vzdělavatelé jednot, kteří jsou do svých funkcí voleni a jsou také členy výborů jednoty. Mezi jejich hlavní povinnosti, definované tímto dokumentem patří zejména:

- *„[...] příprava návrhů na rozvoj vzdělavatelské činnosti pro výbor jednot [...];*
- *předkládání výboru jednoty a valné hromadě zprávu o činnosti ve vzdělavatelské oblasti;*
- *organizování a řízení kulturní činnosti jednoty [...];*
- *organizování a řízení společenské činnosti jednoty [...];*
- *usilování o získávání grantových prostředků na činnost a rozvoj jednoty ve spolupráci s ostatními činovníky jednoty;*
- *zajišťování propagace činností a významných akcí jednoty, župy a ČOS na místní úrovni za využití vývěsních skříněk, místního tisku apod. ...“ (Vzdělavatelský odbor ČOS, 2004, oddíl IV., upraveno)*

Vzdělavatelská činnost v jednotě využívá výše zmíněné podpory a pomoci vzdělavatelského odboru. Jednotoví vzdělavatelé vytvářejí vzdělavatelské aktivity ve spolupráci s výborem Jednoty, ale i s městskými úřady a dalšími spolky z okolí. Vzdělavatelé tak usilují o organizovanou a kontinuální vzdělavatelskou činnost, která by měla ohlas jak u členů Sokola, tak u širší veřejnosti.

Čtvrtá kapitola této diplomové práce se v historickém kontextu přehledově zabývala vývojem a rozvojem vzdělavatelské činnosti a podpory aktivního občanství v Sokole. V její druhé části se text zaměřil na aktuální stav České obce sokolské (ČOS), především na fungování, stručný přehled činností a organizaci Vzdělavatelského odboru ČOS. Následující kapitola se zaměří podrobněji na vzdělavatelské aktivity pořádané v rámci sokolských jednot a žup pro členy i veřejnost z hlediska zanalyzování stavu občanského vzdělávání dospělých v ČOS.

5 Analýza občanského vzdělávání dospělých v Sokolech

Obsahem páté kapitoly diplomové práce bude analýza vzdělavatelských aktivit (VA) probíhajících v pražských sokolských jednotách, které naplňují charakteristiku občanského vzdělávání dospělých. Analýza se zaměří na témata aktivit, jejich cíle a obsahovou korespondenci s kompetencemi z Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. VA budou částečně charakterizovány v porovnání s aktivitami jiných OOS. Pro potřeby analýzy bude využito materiálů vydávaných v rámci České obce sokolské (ČOS), zejména *časopisu Sokol* s přílohou *Vzdělavatelské listy*, časopisu *Vzlet*, zpravodajů a aktualit dostupných na webových stránkách Sokola.

5.1 Charakteristika vzdělavatelských aktivit České obce sokolské

Vzdělavatelský odbor ČOS se ve spolupráci s jednotami napříč Českou republikou zabývá aktivitami, které naplňují charakteristiku jeho kulturní, společenské a vzdělávací činnosti (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno). Vzdělavatelé jednot pořádají vzdělavatelské aktivity, které jsou buď specifické pro jejich jednotu anebo se jedná o aktivity zastřešené přímo orgány VO ČOS, které mají jednotný charakter. Tato kapitola se bude zabývat vzdělavatelskými aktivitami, které jsou specifické pro jednoty na území Prahy a aktivitami, které se vyskytují v rámci celého Sokola a zároveň i v Praze.

Vzdělavatelský odbor ČOS zastřešuje sféru vzdělavatelství působením ústředních orgánů odboru – především **Sborem vzdělavatelů žup ČOS** a **Předsednictvem VO ČOS** a také působením čtyř komisí, viz oddíl 4.2.1, které mají vymezenou sféru aktivit, na které se zaměřují (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno). Jak již bylo zmíněno, vzdělavatelské aktivity v Sokole jsou pořádány jak celoplošně po České republice, tak individuálně v rámci jednot. Dále lze poznamenat, že společným znakem a specifickým znakem vzdělavatelských aktivit, o kterých bude řeč později, je jejich většinově mezigenerační zacílení. K analýze budou vybrány aktivity, které korespondují s obsahovým a tematickým zaměřením občanského vzdělávání (podkapitola 2.1). Primárně se bude jednat o aktivity, které se týkají občanských a sociálních kontextů – politických otázek, podpory demokracie, občanských hodnot nebo lidských práv. Zařazeny budou také aktivity, které vycházejí z naplňování indikátorů aktivního občanství, nebo se týkají environmentálních kontextů.

Vzdělavatelské aktivity k analýze budou vybírány podle následujících kritérií:

- většinová účast dospělé populace na vybraných VA;
- alespoň částečná účast dospělé populace na mezigeneračně zacílených aktivitách;
- tematické ukotvení VA spadající do obsahů občanského vzdělávání.

Na pořádání veškerých činností vzdělavatelského charakteru se podílí především samotný vzdělavatel jednoty. Tyto akce a aktivity mají za cíl reprezentovat Sokol v celé jeho šíři, ve všech oblastech, které zahrnují: sport, kulturu, historii a podporu společenského života ve městech a obcích. Proto při realizaci některých vzdělavatelských aktivit nestačí pouze účast vzdělavatele a na přípravě a realizaci spolupracuje župní vzdělavatel, celý výbor jednoty včetně náčelnictva, župní předsednictvo či předsednictvo ČOS (Sokol.eu, 2022h, nestránkováno).

ČOS na svých webových stránkách **Sokol.eu** a interních stránkách **Prosokoly.sokol.eu** uvádí vzdělavatelské aktivity, projekty a akce, které jsou pořádány každoročně, nebo nárazově v průběhu roku. Samostatně pak informují i jednoty na svých webových stránkách, nebo vývěskách a nástěnkách. Vzdělavatelské aktivity, akce a další činnosti budou níže rozpracovány s příklady a systematizovány do přehledové tabulky (Příloha A). Tabulka zobrazuje vzdělavatelské aktivity (tučně zvýrazněny v následujícím textu) rozdělené do dvou sloupců na VA primárně pro dospělé účastníky a VA mezigeneračního charakteru. Aktivity, které je možné zařadit do obou kategorií, jsou uvedeny v obou sloupcích.

Pod předsednictvo Vzdělavatelského odboru ČOS a činnost **Společenské komise** spadá fungování **Sokolské stráže**. „*Sokolská stráž je čestnou jednotkou České obce sokolské. Mezi její hlavní úkoly patří organizace, zabezpečení a provádění slavnostních, pietních a smutečních aktů, dále sokolských průvodů a slavností. [...] Sokolská stráž sdružuje krojované sokoly napříč republikou a pečuje o zachování sokolství jako součásti českého kulturního dědictví.*“ (Sokolská stráž, 2022a, nestránkováno) Sokolská stráž od roku 2014 spolupracuje s Hradní stráží. Několikrát do roka probíhají **výcviky** zaměřené na pořadovou přípravu, kladení věnců a na práci s praporem. Na webových stránkách Sokolské stráže jsou zveřejněna **instruktážní videa** (Prosokoly.sokol.eu, 2022a, nestránkováno) a jako příloha časopisu *Sokol* vyšel i **Metodický list**, který je zaměřený na organizaci pietního aktu (Manda, Mandová, Pohlová, 2020, s. 1).

Mezi dlouhodobé projekty a akce sokolské stráže patří např. **popularizace komunity krojovaných sokolů, spolupráce s Hradní stráží, účast na všesokolských sletech, branných závodech** ve spolupráci s ČSOL a podpora a vzdělavatelské činnosti **pořádáním přednášek** se sokolskou tematikou (Sokolská stráž, 2022b, nestránkováno).

Činnost Sokolské stráže lze porovnat s činností občanského sdružení Československé obce legionářské, která taktéž pořádá besedy, přednášky na specifické téma legionářství a o historii Československa. Členové sdružení se taktéž účastní pietních aktů, kde působí jako čestná stráž (Csol.cz, 2022a, nestránkováno). Čestnou stráž na pietních aktech drží např. i členové Skautských oddílů, i oni mají pro takové účely zpracované „*Doporučení pro skautské čestné stráže.*“ (Krizovatka.skaut.cz, 2022, nestránkováno)

Velkou tradici v Sokole mají **kulturní a umělecké soubory** amatérského charakteru. Jejich činnost spadá do gesce **Kulturní komise**, viz oddíl 4.2.1. „Pod Sokolem aktivně působí přes 200 kulturních souborů, které pomáhají udržovat společenské dění i v menších městech a obcích.“ (Sokol.eu, 2022b, nestránkováno) Dvakrát do roka jsou pořádány celostátní **sokolské přehlídky**, kde soubory svoji činnost prezentují (Prosokoly.sokol.eu, 2022b, nestránkováno). Kulturní činnost, která má vzdělávací charakter, ale probíhá celoročně formou setkání, koncertů a představení. V sokolské župě Jana Podlipného např. od roku 2007 působí sokolský smíšený dospělý sbor Gaudium Praha. Sbor spadající pod Sokol Královské Vinohrady se účastní sokolských přehlídek, ale i **koncertních zahraničních zájezdů**, doprovází také **události státního významu** (např. zpěv hymny při pietách Památnému dnu sokolstva) a při sletovém týdnu v roce 2018 zahajoval kulturní program na Nové scéně Národního divadla (Šilhán, 2018, s. 3). Hudební lidová tělesa zastupují v župě Jana Podlipného Muzika Dolina Praha a Cimbálová muzika Kyčera (Šilhán, 2018, s. 5–12).

Byly uvedeny příklady některých pražských kulturních souborů, celorepublikově Sokol reprezentuje „[...] 70 divadelních souborů, 30 loutkářských souborů, 24 folklorních souborů, 24 pěveckých sborů a 25 hudebních souborů a skupin.“ (Sokol.eu, 2022b, nestránkováno). Umělecké soubory (folklorní, hudební, divadelní etc.) působí v celé České republice. Ale v takovém rozsahu se nesdružují pod jednu občanskou organizaci, jak to dělá právě Sokol. Existují např. „[...] *Celostátní přehlídky neprofesionálního umění, Celostátní přehlídky choreografií folklorních souborů etc.*“, které jsou většinou pořádány pod záštitou NIPOS (Národní informační a poradenské středisko pro kulturu) Ministerstva kultury, založené

v roce 1991 (Nipos.cz, 2022, nestránkováno). NIPOS taktéž např. spravuje databázi českého amatérského divadla, nebo Národní sborovou databázi (Nipos.cz, 2022, nestránkováno).

Pod činnost VO ČOS spadá i správa knihovny a skladů sokolských archiválií. Tyto archiválie pak zapůjčuje jednotám na **výstavy**, stejně tak jako **putovní panelové výstavy**. Ty jsou na témata sokolské historie, významných osobností, či událostí. Putovní výstavy si mohou jednotlivé župy a jednoty zapůjčovat do svých vnitřních prostor (Prosokoly.sokol.eu, 2022c, nestránkováno). Aktuálně si mohou sokolové prohlížet výstavy s názvem: „*Svět sletů, Sokolové u zrodu republiky, Od první náčelnice k první starostce a Sokolové pod olympijskou pochodní.*“ (Prosokoly.sokol.eu, 2022c, nestránkováno)

Panelové výstavy ve veřejném prostoru jsou velmi častým prvkem, který na veřejném prostranství informuje a vzdělává kolemjdoucí. Panelové výstavy, které se týkají přeměny veřejného prostoru a restaurování památek umisťuje např. Galerie hlavního města Prahy (GHMP, 2022, nestránkováno). Panelové výstavy umisťuje i Občanské sdružení Zapomenutí, Národní muzeum, Židovské muzeum v Praze, Ústav pro studium totalitních režimů Amnesty International, nebo nezisková organizace Post Bellum. Souhrnně o organizování těchto výstav na území celé České republiky informuje webový vzdělávací projekt Národního muzea *Dotkni se 20. století!* (Dvacatestoleti.eu, 2022, nestránkováno).

Vzdělavatelé mají přímo ve svých jednotách na starost celojednotová setkání spojená s vystoupeními a přednáškami. Jedná se většinou o **oslavvy výročí jednot**. V roce 2019 např. slavila 10 let od založení jednota v Libuši. Setkání libušských sokolů doplnil projev starosty jednoty, promítaná projekce z historie budovy i sokolské jednoty, výstavka sestavená z archiválií jednoty i vystoupení Komorního sboru Libuše a dětských oddílů jednoty. Tato setkání při oslavách a výročích jsou pro sokoly velmi důležitá, vzpomínají na společnou historii i proměny a cíle, kterých společně dosáhli (Stodolová, 2019, s. 2). Součástí bývají i přednášky, nebo besedy na téma historie dané sokolské jednoty a jejích proměn v čase.

Celorepublikově informuje o významných výročích jednot časopis *Sokol*. V rubrice „Zpravodajství“ vzdělavatelé jednot, nebo jiní její zástupci nechávají uveřejnit reportáže z oslav s fotodokumentací (Casopis.sokol.eu, 2022, nestránkováno). Obdobné články vydávají i jednotové, nebo župní zpravodaje.

Jednotoví vzdělavatelé, mnohdy ve spolupráci s župním vzdělavatelem, pořádají **besedy, přednášky a setkání** i mimo zvláštní události a oslavy. V Sokole Pražském, který spadá pod župu Pražskou-Scheinerovu, např. pořádají naučné procházky pro zájemce i z jiných sokolských jednot s názvem **Povídání o historii Sokola u hrobů zakladatelů Sokola** na Olšanských hřbitovech.

Pořadatelem větších přednášek a on-line webinářů je sokolské ústředí, které využívá prostory Tyršova domu v Praze. Témata přednášek pro dospělé publikum tvoří především: **historie Sokola a sokolství**, nebo **historická témata spojená s 20. stoletím**. Např. k 8. říjnu pořádá VO ČOS přednášky pravidelně. V roce 2021 přednáška přímo nesla název K památnému dni sokolstva. Dříve v březnu 2021 proběhl i on-line webinář s názvem Přednáška o sokolství. VO ČOS pořádala v roce 2020 v Tyršově domě nárazově také **přednáškový cyklus Tyršák**. Jeho součástí byly i **aktuální témata a problematiky**, např. přednáška s módní přehlídkou Sletová móda, nebo přednáška na téma Udržitelná móda spojená se swapem oblečení. Obecně jednoty nejen v Praze pořádají přednášky na témata historicky významných událostí v jednotě, nebo k příležitosti odhalení pamětních desek, či k tématům která jsou aktuální např. webinář Výživa sportovců, nebo přednáška pro seniory Výživa ve zdraví a nemoci (Sokol.eu, 2022ch, nestránkováno; Prosokoly.sokol.eu, 2022d, nestránkováno). Nárazově se také pořádají webináře praktického rázu, např. webinář zaměřený na použití grafického editoru Canva pro vzdělavatele a další uživatele (Sokol.eu, 2022i, nestránkováno).

O přednáškách, které se konají v sokolských jednotách, informuje souhrnně v aktualitách web ČOS, případně samy jednoty na svých webových stránkách nebo nástěnkách. Účastníci jsou ve valné většině cvičenci místních jednot. U větších přednášek lze pozorovat určitý pragocentrismus. Vybízejí k tomu příhodně velké prostory Tyršova domu a také jeho ústřední role v sokolském hnutí, viz podkapitola 4.1.

Přednášková činnost je vlastní také dalším občanským organizacím v českém veřejném prostoru. Přednášky se specifickým zaměřením na historii a židovství pořádá pro veřejnost Židovské muzeum v Praze (Jewishmuseum.cz, 2022, nestránkováno). Projekty a workshopy zaměřené na československé dějiny 20. století pořádá např. již zmíněná nezisková organizace Post Bellum (Postbellum.cz, 2022, nestránkováno). O specifickém tématu legionářství pořádá přednášky Československá obec legionářská (Csol.cz, 2022b, nestránkováno). Témata zaměřená na udržitelnost a ochranu životního prostředí jsou zase nosná pro organizace

Brontosaurus a česká pobočka Greenpeace, které taktéž působí celorepublikově (Brontosaurus.cz, 2022, nestránkováno; Greenpeace.org, 2022, nestránkováno).

Popularizace Sokola, sokolské myšlenky a historie patří mezi nejdůležitější poslání jednot, žup a jejich vzdělavatelů. VO ČOS na začátku května 2022 uspořádala připomínku prvního **výletu na Říp**, který proběhl přesně před 160 lety, jako jednu z prvních akcí nově vzniklého spolku Sokol. Organizovaný výlet asi bezmála 200 lidí vyrazil historickým vlakem k hoře Říp, kde se po setkání s dalšími sokoly všichni společně vydali pěšky až na vrchol (Sokol.eu, 2022j, nestránkováno). Obdobné aktivity se konají nárazově a vždy ve spojení s konkrétním historickým, nebo sokolským výročím. Oproti tomu ČOS pořádá **Sokolský běh republiky**. Jde o obnovený tzv. rozestavný běh 28. října z roku 1919 (Behrepubliky.cz, 2022, nestránkováno). Nyní se po obnovené premiéře v roce 2019 konal letošní rok závod již počtvrté. Tato celorepubliková akce se v roce 2022 pořádala na 53 místech v ČR a na 8 v zahraničí a účastnili se jí tisíce běžců (Sokol.eu, 2022k, nestránkováno).

Mezi aktivity, které zcela určitě přispívají k popularizaci sokolské myšlenky a historie patří i **vydavatelská činnost**. V rámci celé ČOS je vydáván od roku 1871 časopis *Sokol* s přílohou *Vzdělavatelské listy* a *Metodické listy*, za něž přímo zodpovídá VO ČOS. V Praze vzdělavatelé vydávají např. *Zpravodaj Sokola Pražského* a v župě Jana Podlipného časopis *Vzlet*. Časopisy a věstníky slouží mnohdy jako kronika, ale především jako prostor k informování členů o chodu jejich jednoty, nebo župy o akcích které proběhly a které jsou plánovány.

Celorepublikově pořádají občanské organizace spíše charitativní běhy, které přispívají na určitou instituci, nebo pomáhají kolektivům lidí, či zvířatům. Mezi nejznámější patří např. Běh pro světlušku, nebo Běhejme a pomáhejme útlukům (Behprosvetluskou.cz, 2022, nestránkováno; Behproutulky.cz, 2022, nestránkováno). Webové stránky **svetneziskovek.cz** pravidelně informují o charitativních bězích, které probíhají po celé České republice (Štiková, 2022, nestránkováno).

Svůj vlastní časopis *Skaut* vydává pětkrát do roka od roku 1915 i Skautská organizace (Casopis.skaut.cz, 2022, nestránkováno). „*Environmentálně-kulturní časopis již 35 let vydává základní organizace Českého svazu ochránců přírody Veronica...*“ Časopis *Veronica* je vydáván čtyřikrát do roka (Casopisveronica.cz, 2022, nestránkováno). Známým příkladem může také být časopis *Nový prostor*, který vydává stejnojmenná nezisková organizace (Novyprostor.cz, 2022, nestránkováno).

VO ČOS taktéž vytvořilo dvě **tematické hry**, které jsou interaktivního charakteru. První interaktivní a moderní aktivitou je **Sokolská městská hra**, která je týmovou aktivitou, jíž se mohou zúčastnit všichni starší 15 let. Jde o šifrovací hru zaměřenou na historická fakta o vzniku republiky a Sokola, která zároveň přibližuje účastníkům různá pražská místa spojená se sokoly a sokolstvem (Prosokoly.sokoly.eu, 2022e, nestránkováno). Za roky 2018–2022 se jí zúčastnilo skoro 40 registrovaných týmů, což ale není nijak vysoké číslo (Rubicongames.cz, 2022, nestránkováno). Další interaktivní aktivitou, která seznamuje účastníky s historií vzniku Československa a historií Sokola, je hra **100 sokolských keší republice**. Projekt hry, která vznikl už v roce 2014, se vztahoval k výročí 100 let založení československého státu a měl za cíl pomocí umístění keší a tzv. geocachingu ukázat zajímavá a pro Sokol důležitá místa a představit významné české osobnosti (Prosokoly.sokol.eu, 2022f, nestránkováno).

Naučné stezky jsou k nalezení po celé České republice. Váží se k významným místům, památkám, osobnostem, nebo přírodním úkazům. Jsou většinou ve správě měst, nikoliv občanských organizací. Kompletní seznam naučných stezek v ČR eviduje web naucne-stezky.cz (Naucne-stezky.cz, 2022, nestránkováno). Existují i obdobné městské hry s šiframi a otázkami zaměřené na znalosti o konkrétním městě (Zabavnamesta.cz, 2022, nestránkováno).

Celorepublikově pořádá VO ČOS také zavedenou akci s názvem **Noc sokoloven**, která se v roce 2022 konala již 8. rokem. Přibližně 130 sokolských objektů se každoročně otevírá veřejnosti a přináší informace o jednotlivých sokolovnách, jejich historii a architektuře, o sokolské historii samotné a informace o tom, jak je možné se v místní sokolské jednotě zapojit. Mnohdy je možné v sokolovnách i přespat, prohlédnout si panelové výstavy, nebo vystoupení místních cvičenců (Sokol.eu, 2022l, nestránkováno). V roce 2021 bylo např. v Tyršově domě, sídle ČOS, možné se zúčastnit **komentovaných prohlídek s výstupem na střechu, zaplavat si v bazénu, zasoutěžit si o ceny, shlédnout představení loutkového divadla**, nebo se **zúčastnit swingové tanečírny** a vyměnit staré oblečení za nové na **swapu** (Sokol.eu, 2022m, nestránkováno).

Sokol touto akcí navazuje na další úspěšné projekty, které přibližují veřejné budovy obyvatelům ČR. Zmínit lze např. projekty Noc kostelů, nebo Noc divadel, které připravují večerní a noční program pro návštěvníky, včetně koncertů, představení a prohlídek budov (Nockostelu.cz, 2022, nestránkováno; Nocdivadel.cz, 2022, nestránkováno).

Celorepublikově také vzdělavatelé ve spolupráci s výbory jednot připomínají **Památný den sokolstva**, který je spojený především s **pietními akty**. Tento den „[...] je poctou všem členům a členkám Sokola, kteří během téměř 160 let existence našeho spolku obětovali své životy v boji za svobodu, demokracii a samostatnost. [...] Datum 8. října bylo zvoleno jako připomínka tragických událostí roku 1941. V noci ze 7. na 8. října 1941 gestapo v rámci ‚Akce Sokol‘ zatklo na 1500 sokolských činovníků...“ (Sokol.eu, 2022n, nestránkováno) Od roku 2019 „[...] byl Památný den sokolstva poprvé připomínán jako významný den České republiky.“ (Prosokoly.sokol.eu, 2022a) K tomuto památnému dni vydal VO ČOS **brožuru**, která shrnuje hlavní informace, souvislosti i medailonky tehdejších sokolských hrdinů (Prosokoly.sokol.eu, 2022a). V souvislosti s tímto dnem se v Praze pořádá **pietní akt u hrobu Tyrše a Fügnera** a také **Spanilá jízda sokolů Prahou**. Mladší sokolové také vypouštějí **lodičky se svíčkami**, které připomínají zatčené sokoly (Jagošová, 2019, s. 2).

Pietní akty a průvody jsou pořádány v sokolských jednotách po celé republice. Jednoty pak také pořádají vlastní vzpomínkové akce, kterými připomínají padlé sokoly. Společným projektem pak je již zmíněná Noc sokolských světél, kdy sokolové po celé republice vypouštějí po vodních tocích lodičky se svíčkami (Redakce časopisu Sokol, 2019, s. 4–7).

Jednou za šest let pořádá ČOS **Všesokolský slet**. Toho se účastní sokolové z celé republiky, mnohdy i s účastí zahraničních delegací. K Všesokolským sletům náleží doprovodný program a **slavnostní průvod**. V rámci **Všesokolského sletu** v roce 2018 proběhl i **kulturní program** s názvem Kde domov můj, který zahrnoval divadelní představení, koncerty sborů a seznámení s národním folklorem a lidovými muzikami (Kubín, Pohlová, 2018a, s. 12). Se slety jsou spojeny především interpretace **sletových pochodových skladeb**. Jednou z nejoblíbenějších a nejznámějších je *Lví silou, vzletem sokolím*, která byla zkomponována v roce 1884 a přečkala do dnešní doby i přes zákaz nacistickým i komunistickým režimem (Kubín, Pohlová, 2019, s. 13). Mezi další skladby patří např: *Jdou sokolské šiky, jdou; Ku předu, ku předu; Nadšení v duši; Hoj prapore; Sletu zdar*“ (Kubín, Pohlová, 2019, s. 13–14).

Tradice **Všesokolských sletů** sahá až do roku 1882, kterého se účastnilo 700 cvičících mužů a 1572 krojovaných sokolů v průvodu. Posledního sletu v roce 2018 se v pražském Edenu zúčastnilo 15 tisíc cvičenců (Sokol.eu, 2022o, nestránkováno). V roce 2024 bude Sokol pořádat již XVII. Všesokolský slet a již nyní probíhají pečlivé přípravy: finalizace doprovodné grafiky a reklamních produktů, příprava skladeb etc. (Slet2024.cz, 2022, nestránkováno).

Se sokolskou kulturou a společenským životem jsou neodmyslitelně spjaty i **šibřinky**. Jde o **plesy, maškarní, masopustové, mikulášské slavnosti**, či **tancovačky**. Každoročně se na jejich přípravě podílí vzdělavatelé jednot, výbor jednoty i jednotliví cvičenci a cvičitelé. S myšlenkou společenských setkání určených pro sokoly přišel Jindřich Fügner, název šibřinky byl zvolen na radu Miroslava Tyrše a významově odkazoval na frašku, žert, či šašky (Sokol.eu, 2022p, nestránkováno). Mezi nejhojněji pořádané akce patří výroční plesy. Vršovická jednota pořádala např. v roce 2019 ples k 150. výročí založení jednoty. Součástí společenské akce byla i tombola a k poslechu hrálo hned několik hudebních těles (Jagošová a kol., 2019, s. 1).

O sokolských šibřinkách taktéž informuje časopis *Sokol* ve své rubrice „Zpravodajství“. Zatímco za rok 2018 je uváděno číslo několik desítek, v roce 2019 uvádí časopis na 200 šibřinek, plesů a karnevalů po celé republice. Po epidemii Covidu 19 se v roce 2022 začala situace vracet zpět do normálu (Redakce časopisu Sokol, 2018, s. 12; Kleknerová, 2019, s. 14).

Sokol se ale také účastní akce s názvem *Společný ples neziskových organizací*, které v roce 2022 proběhl již sedmý ročník (Stayhappening.com, 2022, nestránkováno). Obdobně pořádají vlastní plesy a další kulturní akce i některé občanské organizace, nebo dobrovolné hasičské sbory (Hasicovo.cz, 2022, nestránkováno).

Od roku 2017 VO ČOS a **Sokolská stráž** spolupracuje s Československou obcí legionářskou (ČSOL) na závodech v brannosti. V prvním ročníku se **branné závody** pořádaly na **pražském Vyšehradě** a byly určené pro děti a mládež, později i pro širokou veřejnost. Místem konání byl později nadále zpravidla pražský Vyšehrad, ale i další místa (Prosokoly.sokol.eu, 2022a, nestránkováno). Obdobně se konal v roce 2021 branný závod i ve městě Terezín. Jde tedy spíše o nárazové akce, které nemají pevně stanovené datum konání, či alespoň období konání. Tuto sokolskou aktivitu lze porovnat např. s hasičskými závody, kterých se ale v jednom roce konají i stovky po celé republice (Hasicasoutez.cz, 2021, nestránkováno).

Sokolové také **reprezentují ČOS na pietních a společenských událostech**, které pořádají, nebo jsou pozváni jako účastníci. Přehled o akcích má většinou ústředí VO ČOS a pod ně spadající župní vzdělavatelé. Tyto akce úzce souvisí s výše zmíněnou činností **Sokolské stráže** a spoluprací s ČSOL. Ke stému výročí **příjezdu Tomáše G. Masaryka do vlasti** se

v roce 2018 pořádala rekonstrukce ve spolupráci s ČSOL, Českými drahami a Národním technickým muzeem. (Kubín, Pohlová, 2018b, s. 10). Tradičně se v září koná také **festival Tyršův Děčín** k příležitosti oslav narození Miroslava Tyrše. V rámci festivalu pořádají místní sokolové pro všechny zájemce soutěže a výzvy, také různá vystoupení a koncerty. U Tyršovy sochy se také koná pietní akt a následně slavnostní průvod (Pohlová, 2021b, s. 12). Mezi pietní akty, kterých se sokolové pravidelně účastní, patří kromě připomínání významných sokolských událostí – Památný den sokolstva také např. pietní akt za padlé vojáky konaný **28. října** na pražském Vítkově k **výročí vzniku samostatného československého státu** (Sokol.eu, 2022q, nestránkováno). K dalším významným událostem spojených s historií československého státu se řadí taktéž **8. květen Den vítězství** a uctění památky obětí 2. světové války při pietním aktu na Vítkově a na Olšanských hřbitovech etc. (Sokol.eu, 2022r, nestránkováno).

Sokolové nejsou prezentováni na pietních akcích pouze Sokolskou stráží. Při významných událostech je přítomna např. i starostka ČOS nebo sokolové v průvodech, či u pietních míst (Sokol.eu, 2022r, nestránkováno). Některé akce se konají ve spolupráci s dalšími organizacemi, např. zmíněná ČSOL, nebo ve spolupráci s městy a městskými částmi. Akce jsou spojené s významnými výročími, nebo s každoročními oslavami státních svátků.

Na základě výše zmíněných aktivit, by bylo možné Sokol zařadit dle **CZ-COPNI** mezi organizace zabývající se **04 Vzděláváním** v rámci, kterého se dostane i na témata spojená s **08 Ochranou životního prostředí**. Celkově je pak Sokol vnímán stále jako organizace poskytující **03 Rekreaci, sport a kulturu**. Dle dělení COV by Sokol spadal mezi **vzdělávací organizace**, také mezi organizace zaměřené na **komunitní aktivity a dobrovolnictví**, které se částečně zabývají i **osvětovými akcemi**, viz oddíl 2.2.4.

5.2 Analýza vzdělávacích aktivit České obce sokolské

Na základě přehledové tabulky v Příloze A, která systematizuje vzdělávací aktivity, se nyní tato podkapitola zaměří ve své první části na analýzu těchto aktivit z hlediska tématu a cíle. Ve své druhé části se bude analýza zabývat obsahovou korespondencí s kompetencemi z dříve definovaného Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu.

5.2.1 Témata a cíle vzdělavatelských aktivit České obce sokolské

V následujícím přehledu jsou uvedena témata VA, která částečně vycházejí z představení aktivit výše a ze slovních spojení, které k aktivitám uvádí ČOS na svých webových stránkách **Sokol.eu** a interních stránkách **Prosokoly.sokol.eu**. Částečně jsou tedy uvedené kategorie témat také autorskou licencí autorky práce.

Témata vzdělavatelských aktivit:

- **Popularizace a prezentace sokolství, podpora sokolské komunity** – Krojovaná Sokolská stráž; Přehlídky a představení kulturních souborů; Akce VO ČOS; Přednášky, besedy, webináře a setkání; Popularizace sokolské myšlenky a historie; Tematické sokolské hry; Noc sokoloven; Památný den sokolstva 8. října; Všesokolský slet; Šibřinky; Spolupráce s ČSOL; Reprezentace na pietních a společenských událostech.
- **Předávání znalostí z oblasti historie Sokola a Československa** – Krojovaná sokolská stráž; Akce VO ČOS; Přednášky, besedy, webináře a setkání; Popularizace sokolské myšlenky a historie; Tematické sokolské hry; Noc sokoloven; Památný den sokolstva 8. října; Reprezentace na pietních a společenských událostech.
- **Udržování a podpora společenského a kulturního dění ve městech a obcích** – Přehlídky a představení kulturních souborů; Přednášky, besedy, webináře a setkání; Noc sokoloven; Památný den sokolstva 8. října; Šibřinky.
- **Prezentace archiválií a informování o aktuálních celospolečenských problematikách** – Akce VO ČOS; Přednášky, besedy, webináře a setkání; Popularizace sokolské myšlenky a historie.

Téma **popularizace a prezentace sokolství a podpora sokolské komunity** vychází především ze samotného určení vzdělavatelských aktivit, ale i z poslání sokolského programu: „Činovníci, cvičitelé a trenéři sokolských tělocvičných jednot jsou nejen nositeli a organizátory sokolského tělovýchovného a sportovního programu, ale společně s ostatními členy vytvářejí společenské prostředí pro utváření mravního postoje sokolství, prostředí pro uchování sokolských idejí.“ (Sokol.eu, 2022s, nestránkováno) Tato dvě témata reflektují nastavení sokolského programu a vyskytují se napříč celým spektrem výše zmíněných vzdělavatelských aktivit. Taktéž odkazují na hodnoty, které jsou definovány názvem Sokol: sport, občanství, komunita, osobnost a laskavost (Sokol.eu, 2022s, nestránkováno). Cílem sokolského programu a zmíněných vzdělavatelských aktivit je tak úspěšně budovat sokolskou

komunitu uvnitř Sokola. Dále pak pozitivně prezentovat Sokol na veřejnosti jako přínosnou organizaci, která nejenom zajišťuje sportovní využití ve městech a obcích, ale také formuje společenský a kulturní život v občanské společnosti a přispívá k výchově mládeže a občanskému vzdělávání dospělých. Tyto deklarace jsou ukotveny v *Článku č. 2 Stanov ČOS* (ČOS, 2021, s. 1–2).

Udržování a podpora společenského a kulturního dění ve městech a obcích je možné propojit s fungováním **Kulturní komise**. Další aktivity spadají přímo pod řídicí orgány VO ČOS, které na větších akcích typu **Noc sokoloven** spolupracují s dalšími řídicími orgány ústředí spolku. Aktivity naplňující toto téma jsou celosokolského charakteru např. **Památný den sokolstva**, zároveň sem spadají i aktivity specifické pro pražské jednoty např. **Sokolská městská hra**. Jednoty a vzdělavatelé podporují kulturní a společenskou činnost opět v souladu s účelem a cílem stanoveným ve *Stanovách ČOS* a dále v souladu s *Organizačním řádem vzdělavatelského odboru ČOS*, který definuje činnost VO ČOS, viz oddíl 4.2.1 (ČOS, 2021, s. 2; Vzdělavatelský odbor ČOS, 2010, oddíl II.).

Předávání znalostí z oblasti historie Sokola a Československa spadá do gesce **Historické komise**, viz oddíl 4.2.1, která je hlavním pořadatelem výstav a akcí pro veřejnost, jako jsou např. **tematické hry**. Částečně se také jedná o téma **Společenské komise**, která řídí výcvik krojovaných sokolů. Předávání znalostí z historie Sokola a Československa úzce souvisí se sokolskou podporou vzniku samostatného demokratického státu a také s rozvojem sokolské vzdělavatelské činnosti, viz podkapitola 4.1. **Historická komise** opět podporuje vzdělavatelskou činnost dle *Organizačního řádu vzdělavatelského odboru ČOS*.

Prezentace archiválií a informování o aktuálních celospolečenských problematikách opět spadá především pod činnost **Historické komise**, se kterou spolupracují jednotliví vzdělavatelé při zapůjčování panelových výstav, pořádání výstav archiválií, nebo zakládání vlastních jednotových knihoven a pořádání **přednášek a besed**. Aktuálním celospolečenským problematikám se také věnuje vydavatelská činnost, především pak články v časopise *Sokol*, které reflektují dění ve veřejném prostoru kolem Sokola a v Sokole samotném.

Tematicky spadají vzdělavatelské aktivity do obsahů občanského vzdělávání v různých kontextech. Především lze rozlišit vzdělavatelské aktivity, které jsou na hranici témat zájmového a občanského vzdělávání a těch, které jsou komunitními a osvětovými akcemi, zaměřenými na interkulturní rozvoj jedince (Čáp, Matějka a Protivínský, bez data, s. 9–10).

Na pomezí aktivit občanského a zájmového vzdělávání stojí např. **Přednášky, besedy, webináře a setkání**, která se týkají historických témat, občansko-sociálních kontextů, ale i ekologických témat, viz uvedené příklady. Na interkulturní rozvoj jedince v rámci komunity jsou zaměřeny aktivity, které specificky popularizují a prezentují oblast sokolství. Ani zde ale nelze zcela rozlišit pouze působení v kontextech občanského vzdělávání, jelikož je Sokol stále vnímán duálně. Tedy jako organizace sportovní a společensko-kulturní, která cílí na pohybovou zdatnost jedince, i na ovlivňování charakteru člověka v duchu Tyršova ideálu kalokagathie (Sokol.eu, 2022c, nestránkováno; Šilhán, 2009, s. 1).

Velmi okrajově by bylo možné rozlišit i propojování občanského vzdělávání s přesahem do profesního vzdělávání. Zmíněn byl příklad webinář, který rozvíjí technické dovednosti vzdělavatelů a dalších uživatelů v Sokole. Toto propojení je ale možné výrazněji pozorovat u působení Ústřední školy ČOS, která poskytuje cvičitelská školení metodických a odborných kompetencí pro své členy – cvičitele (Prosokoly.sokol.eu, 2022g, nestránkováno).

Témata vzdělavatelských aktivit zároveň odkazují i na funkce OOS, viz podkapitola 1.3: „[...] *budování komunity, ochrana hodnot a charitativní funkci...*“, které sokolská organizace zastává společně s dalšími organizacemi občanské společnosti, které byly zmíněny s příklady obdobných činností a aktivit (Skovajsa, 2010, s. 42–43). Za společný cíl aktivit je tak možné označit aktivní zapojování jednotlivců v duchu naplňování indikátorů aktivního občanství, viz podkapitola 1.2. Především pak část zaměřenou na dobrovolnictví a komunitní aktivity (De Weerd a kol., 2005, s. 19). Dle autorů Hoskins a kol. (2006, s. s. 10–11) lze aktivní občanství propojovat s konceptem společenských hodnot, kulturními a environmentálními aktivitami i na nejnižší regionální úrovni. Sokol zmíněné koncepty ve svých vzdělavatelských aktivitách propojuje a snaží se o udržování svého pole působnosti na regionální a národní úrovni a zapojování co největšího počtu jednotlivců.

5.2.2 Obsahová korespondence vzdělavatelských aktivit České obce sokolské s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu

V podkapitole 3.2 charakterizovaný Model kompetencí pro demokratickou kulturu obsahuje celkem 20 kompetencí, rozdělených do kvadrantů na oblasti **Hodnot, Postojů, Dovedností a Znalostí a kritického porozumění**. V této části se analýza zaměří na to, které z 20 kompetencí lze propojit s 12 kategoriemi vzdělavatelských aktivit.

Kompetence z Modelu byly se vzdělavatelskými aktivitami spojovány na základě dokumentů *Descriptors of competences*, které uvádí škály deskriptorů a naplnění kompetence na základní, střední a pokročilé úrovni. Kompetence jsou v dokumentu uváděny s číslicemi, které k nim náležejí (CoE, 2022b, nestránkováno). Obdobně je číslování uvedeno i v následujícím výčtu.

V oblasti **Hodnot** bylo možné identifikovat tyto kompetence:

1. Hodnota lidské důstojnosti a lidských práv; Tuto hodnotu lze spatřovat v myšlence připomínání **Památného dne sokolstva**, který odkazuje na oddanost ochrany lidských práv, lidské důstojnosti a myšlenky sokolství, která měla být 8. října 1941 nacistickou ideologií zničena, viz podkapitola 4.1. Obdobně fungují i všechny aktivity, které **popularizují sokolskou myšlenku a historii**, včetně pietních aktů, přednášek etc. Na základě charakteristiky vzdělavatelské aktivity uvedené výše, je možné předpokládat, že deskriptory pro tuto kompetenci jsou naplněny minimálně v základní míře. Jsou totiž např. v souladu s tvrzeními, že „[...] lidská práva by měla být vždy chráněna a respektována [...] a každý by měl uznávat základní svobody každé lidské bytosti...“ (CoE, 2022c, s. 1)

3. Hodnota demokracie spravedlnosti, čestnosti, rovnosti a právního státu; Tyto hodnoty jsou upevňovány na akcích, kterých se účastní **Sokolská stráž**; pietní akty, slavnostní pochody, kladení věnců při významných dnech etc. Pořádání těchto aktivit připomíná především hodnoty demokracie a právního státu.

Připomínáním významných osobností, které formovaly československý stát a připomínáním významných událostí, se mohou formovat uvedené hodnoty i u návštěvníků **putovních výstav**, které Sokol pořádá. S uvedenými hodnotami souvisí i témata historických **přednášek a besed**, nebo **interaktivní hry** (Sokolská městská hra a 100 sokolských keší republiky).

Příklady aktivit a jejich charakteristika v podkapitole 5.1 korespondují se základní mírou rozeznávání těchto hodnot, jelikož podporují názor, že: „[...] se všemi občany by se mělo zacházet stejně a nestranně podle zákona [...], a že zákony by měly být vždy spravedlivě uplatňovány a vymáhány“ (CoE, 2022c, s. 2) Střední míra rozeznávání těchto hodnot se u účastníků aktivit může projevit tak, že díky nim: „[...] uznávají, že demokracie by měla být vždy chráněna a respektována jako nezbytný základ pro společné jednání s ostatními společnostmi...“ (CoE, 2022c, s. 2)

Z **Postojů** bylo možné identifikovat z obsahu vzdělávacích aktivit tyto kompetence:

5. Respekt, 6. Občanská uvědomělost, 7. Odpovědnost; Činnost **Sokolské stráže** je navázána jak na propagaci **Hodnot**, tak i **Postojů**. Snahou této sokolské jednotky je svým působením podporovat v sokolské a obecně i v české veřejnosti postoje vzájemného respektu, odpovědnosti občanského charakteru, ale i odpovědnosti za vlastní jednání v rámci celé společnosti.

Obdobně na občanskou uvědomělost cílí i **putovní výstavy** a výstavy zaměřené na prezentaci sokolství, nebo veškeré aktivity týkající se **popularizace sokolství** (Sokolský výlet na Říp, Sokolský běh republiky), ale i např. **Všesokolské slety** a **Památný den sokolstva**. Dle uvedené charakteristiky těchto aktivit je možné konstatovat, že také podporují vzájemný respekt a odpovědnost v sokolské komunitě. Postoj respektu a odpovědnosti k sobě samému, ale i k okolí se projevuje taktéž prospěšným fungováním v nejbližší komunitě, v Sokole např. zapojením se do pořádání společných akcí v jednotách (oslavy výročí jednot, šibřinky).

Dle charakteristiky vzdělávacích aktivit lze k postoji respektu poznamenat, že ho účastníci naplňují v základní i ve střední míře, jelikož: „[...] vyjadřují úctu k druhým lidem jako k rovnocenným lidským bytostem.“ (CoE, 2022d, s. 1, upraveno) A také: „[...] se chovají ke všem lidem s respektem bez ohledu na jejich kulturní původ [...], nebo socioekonomické zázemí.“ (CoE, 2022d, s. 1, upraveno) Obdobně v základní i střední míře naplňují postoj občanské odpovědnosti, jelikož: „[...] spolupracují s ostatními lidmi ve společném zájmu...“ A taktéž: „[...] vyjadřují ochotu dobrovolně pomáhat lidem v komunitě [...] a přijímají své závazky, které vyplývají z jejich příslušnosti ke komunitě...“ (CoE, 2022d, s. 2, upraveno) S oběma zmíněnými postoji souvisí i naplňování základní úrovně postoje odpovědnosti, kdy účastníci aktivit: „[...] přijímají odpovědnost za své činy...“ (CoE, 2022d, s. 2, upraveno)

Z **Dovedností** bylo možné identifikovat z obsahu vzdělávacích aktivit tyto kompetence:

10. Samostatné učení; Podpoře této dovednosti se věnuje především vydavatelská činnost Sokola; časopisy, brožury vydané k **Památnému dni sokolstva**, nebo k významným výročím jednot. V základní míře čtenáři či účastníci těchto aktivit projevují tuto dovednost tím, že prokazují: „[...] schopnost identifikovat zdroje pro vzdělávání (např. lidi, knihy, internet...“ (CoE, 2022e, s. 1)

16. schopnost spolupráce; Kompetence spolupráce se dle charakteristik vzdělavatelských aktivit projevuje při organizaci a pořádání komunitních akcí v jednotách. Přípravy **Šibřinek, oslav výročí jednot, přehlídek činnosti sokolské jednoty**, nebo organizace **Noci sokoloven** vyžaduje spolupráci nejen na úrovni výboru jednoty, ale i součinnost jednotlivých členů jednoty, viz úvod podkapitoly 5.1. Obdobně lze hovořit i o přípravách a realizaci **Všesokolských sletů**. Spolupráce je potřebná také u účastníků **Sokolské městské hry**, kdy se několikačlenné týmy účastní šifrovací hry. Na základní úrovni je možné konstatovat, že tato kompetence je naplňována, jelikož při komunitních akcích jsou: „[...] *budovány pozitivní vztahy s ostatními lidmi ve skupině...*“ (CoE, 2022e, s. 6) Na střední úrovni pak členové jednot, nebo účastníci interaktivní hry: „[...] *pracují na budování konsenzu k dosažení skupinových cílů...*“ (CoE, 2022e, s. 6, upraveno)

V oblasti **Znalostí a kritického porozumění** bylo možné identifikovat tyto kompetence:

18. Znalost a kritické porozumění sobě samému; V kontextu výše zmíněného ke kompetencím z oblastí **Hodnot, Postojů a Dovedností** lze poznamenat, že jedinec získává i určitou znalost o sobě samém, jaké jsou jeho vlastní hodnoty a postoje a jak rozvinuté má dovednosti. Díky tomuto vhledu je možné, že se zlepšuje i jeho porozumění sobě samému. Toto porozumění je na základní úrovni pokud, jednatel dokáže: „[...] *popsat svoji vlastní motivaci...*“ (CoE, 2022f, s. 1) Na střední úrovni pak, pokud dokáže: „[...] *kriticky reflektovat své vlastní hodnoty a přesvědčení...*“ (CoE, 2022f, s. 1)

20A. Znalosti a kritické pochopení politiky, práva a lidských práv; V omezeném rozsahu lze také hovořit o získávání této kompetence. Je možné tak učinit na základě charakteristiky **přednášek** na aktuální témata, které mají zároveň globální přesah. Ty byly popsány ale v naprosto minimálním zastoupení. Vzdělavatelské aktivity, které rozvíjejí i výše uvedené **Hodnoty a Postoje**, mohou přispívat i ke kritickému pochopení světa jedincem. Na základní úrovni pak tito jedinci např. dokáží: „[...] *vysvětlit význam základních politických pojmů, včetně demokracie, svobody, občanství, práva a povinnosti [...] a také proč je každý povinen respektovat lidská práva ostatních...*“ (CoE, 2022f, s. 2, upraveno)

Celkový obraz ohledně korespondence vzdělavatelských aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu doplní především výzkumné šetření, zabývající se názory samotných vzdělavatelů. Korespondence zmíněných deskriptorů s dopadem vzdělavatelských aktivit na jejich účastníky byla v této části limitována především menším penzem informací, které byly

k jednotlivým vzdělávacím aktivitám dostupné. V odpovědích na výzkumné otázky empirického šetření, viz podkapitola 6.3 budou zmíněné předpoklady o naplňování kompetencí z této podkapitoly porovnány s interpretovanými daty získanými od respondentů, viz podkapitola 6.2.

6 Empirické šetření: Názory sokolských vzdělavatelů na obsahovou korespondenci jimi realizovaných aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu

Obsah této kapitoly tvoří empirické šetření, které se týká názorů vzdělavatelů pražských sokolských jednot na obsahovou korespondenci jimi realizovaných aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Nejdříve bude představena metodika šetření, následně se kapitola bude věnovat interpretaci získaných dat a závěr kapitoly bude věnován shrnutí a diskuzi k empirickému šetření.

6.1 Metodika šetření

6.1.1 Cíle šetření

Cílem kvalitativního empirického šetření je identifikovat názory vzdělavatelů pražských sokolských jednot na obsahovou korespondenci kompetencí, vyplývajících z obsahu jimi vedených vzdělavatelských aktivit, s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Dílčím cílem kvalitativního empirického šetření je zjistit, na které kompetence se zaměřují vzdělavatelé pražských sokolských jednot ve svých vzdělavatelských aktivitách.

Záměrem empirického šetření je také popsat možná specifika občanského vzdělávání dospělých v pražských Sokolech, dále popsat i faktory, které ovlivňují vzdělavatelskou činnost a navrhnout možná doporučení pro zlepšení situace občanského vzdělávání dospělých v pražských sokolských jednotách.

6.1.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky empirického šetření

Výzkumným problémem empirického šetření této diplomové práce je občanské vzdělávání dospělých v pražských sokolských jednotách, respektive získávání občanských kompetencí osobami, které se ho účastní. Na výzkumný problém je nahlíženo z pohledu vzdělavatelů pražských sokolských jednot, tedy osob, které mají na starost vzdělavatelskou činnost v Sokolech. Tito vzdělavatelé v rámci šetření poskytovali svůj názor na obsahovou korespondenci kompetencí, vyplývajících z obsahu jimi vedených vzdělavatelských aktivit, s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Tento Model je hlavním východiskem empirického šetření a jeho vznik, popis a reflexe jsou součástí podkapitoly 3.2.

Z cílů a výzkumného problému empirického šetření vychází tyto výzkumné otázky:

1. Znájí vzdělavatelé pražských sokolských jednot Model kompetencí pro demokratickou kulturu?
2. Dokáží vzdělavatelé pražských sokolských jednot z obsahu svých vzdělavatelských aktivit identifikovat charakteristiky, které lze propojit s kompetencemi z Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu?
3. Které další kompetence, vyplývající z obsahu jimi vedených vzdělávacích aktivit, identifikují vzdělavatelé pražských sokolských jednot nad rámec Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu?

Výzkumné otázky mají za cíl zjistit, jaká je míra znalosti Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu mezi pražskými sokolskými vzdělavateli a zda jsou schopni identifikovat na základě svých vzdělavatelských aktivit jednotlivé kompetence, které by se daly charakterizovat jako demokratické dle definice z dokumentu *Competences for democratic culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies* (CoE, 2016, s. 23).

Předpokladem pro konstrukci 1. výzkumné otázky je, že vzdělavatelé pražských sokolských jednot ve většině případů Model kompetencí pro demokratickou kulturu neznají. Tento předpoklad vychází z faktu, že Model je primárně určen pro vzdělavatele žáků a mládeže v systémech formálního školství. Přesto mohou být mezi vzdělavateli výjimky, jelikož v obecném smyslu je Model „[...] určen pro tvůrce vzdělávací politiky [...] pro odborníky ve vzdělávání ve všech sektorech vzdělávacích systémů, od předškolního přes základní a střední školství až po vysokoškolské vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých a odborného vzdělávání.“ (CoE, 2022a, nestránkováno)

Primárním předpokladem pro konstrukci 2. a 3. výzkumné otázky je, že vzdělavatelé pražských sokolských jednot nebudou používat pojem kompetence, ale spíše pojmy, které jsou částečně synonymní. Sekundárním předpokladem je, že i přesto dokáží identifikovat ve vzdělavatelských aktivitách kompetence z Modelu, nebo nad jeho rámec. Pojem kompetence může být dle kapitoly 3.1 nahrazen například slovy: chování, dovednost, hodnoty, postoje, motivy, zkušenosti etc. Samotný Model některé z těchto pojmů využívá: **Hodnoty, Postoje, Dovednosti** a **Znalosti**. Pro zachování jednoty práce se ve výzkumných otázkách objevuje pouze pojem kompetence.

6.1.3 Využitý model výzkumu

Pro potřeby tohoto empirického šetření byl vybrán kvalitativní model výzkumu. Tento model byl zvolen, protože k problematice osvojování kompetencí v občanském vzdělávání dospělých nejsou dostupná data, která by se v empirickém šetření kvantitativního charakteru dala využít. Kvalitativní výzkum navíc výzkumníkovi umožňuje „[...] *podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události či fenoménu.*“ (Hendl, 2005, s. 52) Přímý vhled do práce samotných aktérů občanského vzdělávání dospělých – vzdělavatelů pražských sokolských jednot, byl neocenitelnou možností, jak fenomén kompetencí v občanském vzdělávání dospělých, ve specifickém prostředí Sokola, alespoň částečně popsat.

Výzkumnou metodou empirického šetření byl polostrukturovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru nemá pevnou formu, otázky mohou být pokládány bez daného pořadí a částečně upravovány v průběhu rozhovoru. Je možné také pokládat doplňující otázky, nebo ponechat respondentovi více volnosti v odpovědích, čímž je vytvářena uvolněnější a vstřícnější atmosféra rozhovoru. Alespoň částečná formalizace a strukturování rozhovoru, ulehčuje třídění, porovnávání a zobecňování získaných údajů (Reichel, 2009, s. 111–112).

Polostrukturovaný rozhovor obsahoval celkem 6 otázek a 8 doplňujících podotázek (Příloha B). Otázky pro rozhovor vycházely z výzkumných otázek a týkaly se obsahu, cílů a průběhu vzdělavatelských aktivit v Sokolech. Hlavním východiskem pro jejich konstrukci byl taktéž Model kompetencí pro demokratickou kulturu, který byl respondentům k dispozici i při rozhovorech k ilustraci a lepšímu pochopení otázek.

6.1.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl vybrán ze základního souboru tvořeného vzdělavatelkami a vzdělavateli pražských sokolských jednot, kteří se věnují přípravě a realizaci vzdělavatelských aktivit popsaných v podkapitole 5.1. Důvodem pro omezení základního souboru na vzdělavatelky a vzdělavatele z pražských sokolských jednot je ten, že se jedná o jednotnou skupinu respondentů, kteří působí v rámci stejné organizace (ČOS) a zastávají volenou funkci ve výboru jednoty, která má jasně stanovené pokyny pro její vykonávání: *Závazný pokyn k organizování vzdělavatelské činnosti v ČOS*, popsaný v podkapitole 4.2.

Sokolských jednot je v Praze celkem 58, rozdělených ve 3 župách, v počtu 18 jednot v župě Podbělohorské, 19 jednot v župě Jana Podlipného a 21 jednot v župě Pražské-Scheinerově

(Sokol.eu, 2022t, 2022u, 2022v, nestránkováno). Při realizaci výzkumu bylo nakonec velmi obtížné získávat aktuální informace o aktivních vzdělavatelkách a vzdělavatelích, proto se ve výzkumném vzorku objevili i respondenti, kteří již ve funkci aktivně nepůsobí, kteří funkci zastávají, ale nejsou vedeni oficiálně jako vzdělavatelé anebo působí ve VO ČOS v jedné ze čtyř komisí, viz podkapitola 4.2. Někteří z respondentů, kteří tvoří výzkumný vzorek, jsou zároveň vzdělavatelé i členy komisí VO ČOS. Členů jednotlivých komisí je celkem 32 (Sokol.eu, 2022g, nestránkováno). V župě Podbělohorské působí dohromady v 17 aktivních jednotách pouze 9 vzdělavatelů (Byrouti, 2022, nestránkováno). V župě Jana Podlípého je aktivních pouze 5 vzdělavatelů (Richter, 2022, nestránkováno) V župě Pražské-Scheinerově jde o 14 vzdělavatelů, kterých je ale aktivních pouze 6 až 8 (Mrázková, 2022, nestránkováno). V době realizace empirického šetření tak bylo potenciálních respondentů v základním souboru přibližně 50 v závislosti na souběhu funkcí.

Respondenti byli nakonec vybráni na základě záměrného nepravděpodobnostního výběru. V tomto způsobu výběru „[...] nemá každý z prvků základního souboru stejnou možnost, tj. pravděpodobnost stát se součástí výběrového souboru.“ (Reichel, 2009, s. 80) Podstata nepravděpodobnosti byla naplněna účelovým výběrem, kdy výzkumník respondenty vybírá sám na základě vlastního úsudku, kritérií a výzkumného záměru (Reichel, 2009, s. 83).

Kritériem pro výběr vzdělavatelů bylo, aby všechny sokolské župy sdružující pražské jednoty, byly ve výběrovém souboru zastoupeny rovnoměrně. Žádný seznam vzdělavatelů v rámci sokolských žup, nebo seznam jednotlivých vzdělavatelů bohužel neexistuje. Výchozím bodem pro výběr respondentů proto byl pouze seznam pražských sokolských jednot a podrobná rešerše jejich webových stránek, zdali je funkce vzdělavatele ve výboru jednoty zastoupena. Pro rovnoměrné zastoupení respondentů byli osloveni nejméně 3 vzdělavatelé v rámci každé župy. Celkem 17 respondentů z žup a komisí VO ČOS bylo osloveno emailem buď napřímo, nebo přes jednatele jednoty. Bohužel se kritérium výběru nepodařilo naplnit, jelikož někteří vzdělavatelé na oslovení e-mailem nereagovali. Přesto je ve výzkumném vzorku zastoupeno celkem 6 pražských městských částí. Výzkumný vzorek nakonec sestával ze 6 vzdělavatelek, 2 vzdělavatelů a 1 respondenta, který působí ve VO ČOS. Vzhledem ke způsobu výběru respondentů, konečnému počtu provedených rozhovorů a v závislosti na velikosti základního souboru, není možné výsledky empirického šetření zobecňovat na celý základní soubor.

V níže uvedené tabulce jsou zobrazeny obecné údaje respondentů, které dodržují ujednání o zachování anonymity. To každý z účastníků podepsal ve formě informovaného souhlasu (Příloha C). Nejsou uvedena ani jména respondentů, jejich věk, či jednota a župa, ve které jsou aktivní. V tabulce se objevuje pouze pohlaví respondenta a číselné označení pražské čtvrti ve které působí.

Tabulka 3: Údaje o respondentech

Respondent	Pohlaví	Pražská čtvrt', ve které působí
A	muž	Praha 2
B	žena	Praha 2 a Praha 10
C	žena	Praha 2
D	žena	Praha 1 a Praha 2
E	muž	Praha 9
F	žena	Praha 10
G	žena	Praha 4
H	žena	Praha 1
CH	žena	Praha 8

Zdroj: Vlastní šetření

Respondenti z řad vzdělavatelů, kteří se účastnili rozhovorů, by se taktéž dali rozdělit do dvou skupin. Na ty, co mají vysokou míru zkušeností se vzdělavatelskou činností a se Sokolem i před rokem 1990 (A, B, C, E) a na ty, kteří funkci vzdělavatele přebírali až nyní v horizontu několika let, či měsíců (D, F, G, CH). Tento dvojí náhled do jisté míry ovlivnil i analýzu získaných dat a bude níže reflektován.

6.1.5 Průběh sběru dat

Sběr dat pro empirické šetření probíhal dle výše popsané metody výzkumného šetření. Před konáním samotného rozhovoru byl respondentům představen Model kompetencí pro demokratickou kulturu. V e-mailu jim byl zaslán dokument *Shrnutí publikace „Kompetence pro demokratickou kulturu“*, který obsahuje Model kompetencí pro demokratickou kulturu i s charakteristikou jednotlivých kompetencí (COV, 2017, s. 1–21). Vzhledem ke zmíněným předpokladům pro výzkumné otázky byl pojem kompetence při rozhovoru využíván pouze ve

spojení s charakteristikou a popisem, který se váže k Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Respondenti byly vyzváni, aby využívali jakýchkoliv pojmů, které je ve spojitosti s jejich vzdělavatelskými aktivitami, napadaly.

Podklady pro empirické šetření byly získávány v období od dubna do května 2022. Uskutečnilo se 9 rozhovorů, které trvaly v rozmezí 50–90 minut. Rozhovory se odehrávaly především v prostorách domovských jednot jednotlivých respondentek a respondentů. Všichni účastníci rozhovorů byli v rámci dodržování etických zásad výzkumů před začátkem každého rozhovoru požádáni o podpis informovaného souhlasu. Ten obsahoval informace o výzkumu a výzkumníkovi, účelu rozhovorů, ujednání o zachování anonymity při nakládání s identifikačními údaji respondentů a informace o podmínkách zveřejnění výstupů z rozhovorů (Příloha C).

6.2 Interpretace získaných dat

Přepsané odpovědi všech respondentů, kteří tvořili výzkumný vzorek, byly podrobeny obsahové analýze. Z analýzy vznikly 4 kategorie s různým počtem včleněných témat, která budou níže interpretována. Tyto kategorie korespondují s rozdělením Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu na: **Hodnoty, Postoje, Dovednosti a Znalosti a kritické porozumění**. Kategorizaci jednotlivých témat zobrazuje tabulka v Příloze D. V rámci jednotlivých kategorií byly respondenty zmiňovány jednotlivé pojmy nebo slovní spojení, které označovaly hodnoty, postoje, dovednosti a znalosti, obsahem a svojí charakteristikou identifikovatelné jako jednotlivé kompetence z Modelu a jako kompetence, které se v Modelu nevyskytují.

6.2.1 Faktory ovlivňující přístup a odpovědi respondentů

V této podkapitole se bude pojednávat o samotné interpretaci získaných dat. Je nutné zmínit, že na základě analýzy rozhovorů vyplynulo několik faktických připomínek respondentů, které formovaly jejich přístup k přemýšlení o Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu.

Jednou z těchto připomínek byla inklinace k názoru, že některé z uvedených kompetencí jsou vzhledem k jejich osvojování záležitostí školství, tedy formální oblasti vzdělávání. Takto se vyjadřovali především respondentky B, C, D a CH. Dvě z těchto respondentek spadají do skupiny služebně mladších vzdělavatelek, dvě jsou oproti tomu služebně starší.

Respondentka B k tomu např. uvedla: „[...] že pak do té kompetence patří ty postoje, hodnoty, dovednosti a znalosti, to je jako správně, to mi tam sedí, ale jsem kompetentní... ten model mi spíše sedí do té školy.“

Některé z kompetencí na druhou stranu mohou být, dle respondentů B a E, osvojovány pouze dospělými jedinci, protože jde o komplexní kompetence, které vyžadují předchozí životní zkušenost a větší penzum znalostí. Respondenta B k tomu dodala: „Ale ten vzájemný respekt a tolerance, to ještě nejsou tak úplně témata pro děti, to se hodí pro ty dospělé, no. [...] Dospělí se s tím samozřejmě setkávají častěji, musí to řešit.“

Tento dvojí náhled respondentů na Model potvrzuje předpoklad jeho autorů, viz podkapitola 3.2. Ačkoliv je Model „[...] určen pro tvůrce vzdělávací politiky [...] od předškolního přes základní a střední školství až po vysokoškolské vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých a odborného vzdělávání“ (CoE, 2022a, nestránkováno), je přesto primárně vhodný pro vzdělavatele žáků a mládeže. Některé z kompetencí lze ale lépe aplikovat v občanském vzdělávání dospělých, např. schopnost žít a uplatnit se v globalizované společnosti (CoE, 2016, s. 7).

Zajímavou připomínkou bylo i to, že se respondenti, kteří jsou zároveň vzdělavateli, nepovažovali za někoho, kdo přímo „vzdělává“. Respondenti B, D, E a G hovořili spíše o plnění své funkce. V tomto případě se nejspíše jedná o individuální pohled každého z nich. Respondentka B např. uvedla: „Když padlo slovo vzdělavatel, tak jsem to vždycky chápala jako že to je sokolská v uvozovkách funkce, že se o něco stará a tak, [...] ale že to bylo i opravdu vzdělávací?“

Byl zachycen i názor, že vzdělavatelská funkce je v Sokole méně viditelnou než funkce cvičitele. Respondentka D se ke své funkci vyjádřila takto: „[...] všichni si myslí, že vzdělavatelé jsou jen nástěnkáři v sokolovně, ale je toho mnohem víc, [...] vzdělavatel by neměl být jen historik, ale měl by dělat i takové věci jako komunikace, marketing a organizace, být prostě vidět!“

Přestože jsou funkce vzdělavatele a cvičitele oddělené, shodli se respondenti, že by jejich zástupci měli spolupracovat s oddíly a propojovat tak cvičitelskou práci se vzdělavatelskou, zapojovat sportovní oddíly a oddíly všestrannosti, turistiky, či pobytu v přírodě.

Připomínka k plnění „funkce“ a nerovnost ve viditelnosti jednotlivých sokolských funkcí koresponduje s historickým vývojem v Sokole. Jak uvádí Klement (2021, s. 5), funkce vzdělavatele začala existovat později než funkce cvičitele. První vzdělavatel byl zvolen až v roce 1921, po skoro 60 letech fungování Sokola. Nejdříve tak nebyl nikdo, kdo by systematicky šířil sokolské myšlenky a vzdělával sokoly. Původně byli cvičitelé ze všech oddílů zároveň šířiteli sokolských myšlenek. Vzdělavatelství jako samostatná funkce vznikla z toho důvodu, že na ni cvičitelé neměli tolik času (Pohlová, 2021a, s. 4; Mandová, 2021a, s. 9; Pelikán, 1923, s. 5). Viz podkapitola 4.1.

K problematice výše zmíněného dvougeneračního přístupu k výkonu vzdělavatelské funkce vyjádřila respondentka F svoji připomínku: *„Vzdělavatelé jsou takřka nejstarší z těch všech [výboru jednoty a jejích dalších členů]. Protože to nikdo nechce dělat. Zvlášť v Praze je to z 90 % takové házení hrachu na stěnu, takže jsou prostě starý [...] a pak je problém, když je tam zase někdo mladší, jako třeba já, to se nedomluvíme na ničem.“* Realitu obsazování vzdělavatelské funkce nejstarším členem jednoty připomíná definice vzdělavatelství, dle Mandové (2021b, s. 13): *„Vzdělavatelé jsou nyní vnímáni jako strážci tradic a sokolské historie.“* Těmito strážci tradic v Sokolech jsou právě jeho nejstarší členové sdružující se např. ve Věrné gardě, která spadá pod KSS a činnost **Komise pro práci s mládeží a seniory**, viz oddíl 4.2.1.

Respondenti také při svých rozhovorech upozorňovali na to, že pokud mluví o hodnotách, postojích, dovednostech a znalostech, neomezují se pouze na aktivity, které sami organizují. Svoje aktivity totiž stále spojují do celistvého působení Sokola. Tento náhled propojuje oblast sportu a pohybu, vzdělavatelství a způsob řízení samotné jednoty.

Přístup respondentů k uvažování nad přenosem občanských kompetencí koresponduje s původní myšlenkou kalokagathia, viz podkapitola 4.1, tak jak ji v počátcích Sokola prosazoval Miroslav Tyrš. Ideál člověka tělesně i duševně zdatného závisel v Sokole právě na propojování tělesných cvičení s působením, které mělo za cíl ovlivňovat charakter člověka a předávat mu myšlenky a podstatu sokolství (Sokol.eu, 2022c, nestránkováno; Šilhán. 2009, s. 1). V dnešní době se ve větší míře jedná o akce pro veřejnost, viz podkapitola 5.1, které reprezentují obě složky sokolství; sport, díky zapojení sokolských cvičenců a předávání sokolských myšlenek, díky spolupráci vzdělavatelů na pořádání těchto akcí. Toto komplexní nahlížení na předávání občanských kompetencí ze strany vzdělavatelů pouze reflektuje původní sokolské zásady.

Všechny uvedené připomínky se s analýzou prolínají a potvrzují i specifčnost Sokola jako prostředí, kde se odehrává občanské vzdělávání. Specifika, která se váží k fungování jednot a dalším faktorům ovlivňujícím vzdělavatelskou činnost v Sokolech, budou dále reflektována v interpretaci výsledků empirického šetření a následné diskuzi.

6.2.2 Kompetenční oblast: Hodnoty

Respondenti se většinou shodovali, že předávání hodnot je dílčím cílem jejich vzdělavatelské činnosti. Jedná se o cíl, který souvisí s tradicí a neustálým předáváním myšlenek sokolského hnutí. Vzdělavatelské aktivity jsou dle nich především pořádány za účelem přibližování významných událostí a osobností z historie, a zároveň setkávání členů Sokola a veřejnosti.

Respondenti A, C, E a CH ale při přípravě svých aktivit o přenosu hodnot přemýšlejí více, i když přiznávají, že jde o těžko uchopitelný úkol. U této skupiny respondentů jde nejspíše o individuální pohled každého z nich. Jedná se totiž shodně o dvě ženy a dva muže působící ve funkci vzdělavatele odlišně dlouhé období. K náročnému přenosu hodnot se např. vyjádřila respondentka CH: „[...] je strašně těžké jako definovat ty hodnoty, protože to je jako celkový styl výchovy a není to tak, že bych si řekla tak teď se zaměřím na tohle, abychom se naučili tohle. Ale ta cesta spíš je, tím, jak vyrůstáme mezi sebou [...], jak cvičíme všechny generace pospolu [...] jak fungujeme jako komunita společně.“

V opozici byl názor na přenos hodnot od respondentky F. Ta by se sice ráda zabývala přenosem hodnot, ale nevidí možnosti a prostor, jak toho účinně, alespoň implicitně, ve své jednotě dosahovat: „[...] hodnoty, nevím, jestli třeba někdo stihne probrat sokolské hodnoty přímo, ještě jsem to u nás nikdy nezažila.“ Tento rozpor může být zapříčiněn vyšším počtem cvičenců, kteří jsou věkem do 15 let a zároveň spadají k výkonnostním sportovcům. Vhodnějšími příjemci vzdělavatelského působení by byly všestrannostně zaměřené sokolové, kteří cvičí i v mezigeneračně složených skupinách. Roli může hrát ale i umístění jednot v rozdílných městských částech.

Hodnotovou orientaci v občanském duchu, která silně ovlivňovala směřování sokolského hnutí, utvářel v počátcích Sokola především Miroslav Tyrš (článek *Náš úkol, směr a cíl*), viz podkapitola 4.1. Proměnu, či ukotvení sokolských hodnot poté přinesly historické události, které formovaly nejen sokolské hnutí, ale i vznik a rozvoj Československa. Sokolové v návaznosti na zachování občanských hodnot, které jim byly vštěpovány, podporovali vznik

demokratického státu v roce 1918, bránili Československo a české občany na počátku 2. světové války a byli aktivní v jejím průběhu v odbojových organizacích etc., viz podkapitola 4.1. Tyto příklady zapojení se dokládají silné lpění členů Sokola na zachovávání a šíření hodnot spojených s rozvojem občanské demokratické společnosti.

Hodnotová orientace se v tomto smyslu v české společnosti 21. století částečně proměnila. V šetření CCVM z roku 2014 bylo vymezeno několik oblastí hodnotové orientace: rodina, práce, společenskopolitická sféra a životní styl, v rámci kterých respondenti vybírali ty hodnoty, které jsou pro ně nejdůležitější. Ze společenskopolitické sféry lze např. vyjmenovat „[...] *žít ve zdravém životním prostředí, žít podle svého přesvědčení, pomáhat těm, kdo potřebují pomoc, pomáhat rozvoji demokracie ve společnosti, nebo prosazovat politiku své strany, hnutí...*“ (Tuček, 2014, s. 2–3)

Poslední dvě hodnoty korespondují s hlavním hodnotovým zaměřením Sokola na přelomu 19. a 20. století. Ostatní zmíněné hodnoty lze dále rozdělit do obecnějších hodnotových oblastí, kterými jsou: soukromý osobní život, občanská angažovanost nebo vzdělávání, kulturnost a sociální kapitál (Tuček, 2014, s. 4–5). Hodnoty, které identifikovali respondenti šetření (uvedené níže), lze do všech těchto hodnotových oblastí taktéž zařadit. Zároveň se ale jedná především o **Hodnoty** definované Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu.

Lidská důstojnost a lidská práva

Z podstaty sokolského hnutí, jeho historie a příkladů výše je možno vyvodit, že hodnotová orientace zaměřená na lidskou důstojnost a lidská práva je velmi silná. Respondenti ve svých aktivitách především upozorňují na tyto hodnoty v souvislosti s příklady z historie sokolského hnutí. Z rozhovorů s respondenty to bylo patrné. Mezi příklady takových aktivit lze zařadit: pietní–akce, odhalování pamětních desek významných osobností a událostí nebo oslavy Památného dne sokolstva, viz podkapitola 5.1.

Toto zachovávání zavedených postupů se týká především vzdělavatelů, kteří jsou ve své funkci déle, a kteří se účastnili obnovy Sokola po roce 1990, tedy respondentů A, B, C a E. Oproti tomu respondentky D, F, G a CH se snaží reflektovat lidská práva i v kontextu dnešní doby, přiznávají ale, že to mnohdy není zcela možné.

Jednodušší je dle respondentky D zůstat u historického výkladu a připomínat významné osobnosti a události, a zachovávat tak ověřené postupy: „*Důstojnost a lidská práva mi*

přijdou jako nejvíc... ale zase si nemyslím, že to nějak v reálných hodinách můžeme říkat, nebo něco k tomu říkat obecně, k událostem v dnešní době. To prostě jakože nejde. Ale třeba ten 8. říjen, ten reflektujeme v těch akcích [...].“

Primární zaměření na minulost ale nemusí znamenat krok zpět. Připomínáním minulosti je možné předcházet budoucnosti, u které nechceme, aby nastala. Profesorka Hogenová (2006, s. 3) k tomu poznamenává: *„Bohatá historie sokolských činů zůstává v platnosti, i když dnešek na první pohled proklamuje jen důležitost budoucnosti, protože pryč vše staré již není, vše staré je pryč. [...] Ne, naše minulost s námi zůstává, proniká do našich plánů, [...] Proto je tak nutné ji znát.“*

Demokracie, spravedlnost, čestnost, rovnost a právní stát

Všichni respondenti poukazovali mimo své vzdělávací aktivity také na to, že ČOS by díky své organizační struktuře a řízení měla fungovat jako právní, demokratický stát. Rozvoj hodnotových kompetencí z Modelu podporují tím, že ČOS funguje na principech volených funkcí a na kolektivním rozhodování, které se koná v rámci schůzí a valných hromad. Respondentka B se k tématu poznamenala: *„Stát, právní stát, lidská práva, demokracie, rovnost... ona, jak ta župa, nebo jednota takto funguje [...] třeba ty lidská práva, a tak když se sokolové stýkají a hlasují, to je vzorová výuka, co si kdo může dovolit a tak, co chtít.“* Obdobný názor sdílí i respondentka D: *„Demokracie, spravedlnost, čestnost to určitě jo, to se u nás v jednotě prosazuje. [...] Také mi přijde, že třeba Valné hromady jsou moc hezká věc, jak si ukázat, jak ta demokracie funguje. Že se tam třeba ukazuje ten proces volby.“*

I zde by bylo možné odkazovat na Miroslava Tyrše a jeho inspiraci antickými ideály. Strukturování orgánů Sokola a členské podílení se na jeho vedení lze do jisté míry propojit s **republikánským modelem občanství a komunitním modelem občanství**, viz podkapitola 1.1. První model stavěl především na občanské, zde sokolské, odpovědnosti, druhý zdůrazňoval potřebu utváření společné identity a sdílených hodnot. Obojí funguje i v rámci Sokolského spolku. Jako jedna ze sdílených hodnot byla zmiňována i spravedlnost v rámci sokolské struktury, ke které se profesorka Hogenová (2006, s. 4, upraveno) vyjadřuje takto: *„Proto se tu [v Sokole] pečuje nejen o tělo, ale i o duši [...] Sokol má v sobě zapracovány hodnoty univerzální, nestojí jen na zdraví tělesných šťáv, ale i na spravedlnosti pro jednotlivce a spravedlnosti pro všechny.“*

Hodnota **demokracie** a **právního státu** je pro většinu respondentů historickým pozůstatkem sokolského působení na přelomu 19. a 20. století. Respondentka H se k tomu vyjádřila slovy, níže: „[...] *vlastně sokolové hodně pomohli, aby vznikla republika, tak potom obrovskou hodnotou pro Sokol byla **demokracie**, to jako jo. Což demokracie byla jedna z těch věcí, kterou Tyrš v Sokole podporoval, aby ten národ skrze to cvičení, tak tady byl a hájil tu republiku, ale dnes už to takovou sílu nemá.*“

Respondentky D a H také poukazovaly na fenomén, že členové Sokola i samotná veřejnost vidí jako svoji jedinou povinnost přispívat k udržení demokracie tím, že budou chodit k volbám. Což potvrzuje výzkum CVVM, který se zabýval angažovaností občanů a jejich zájmem o politiku. Zhruba jen třetina občanů (35 %) sleduje politiku alespoň občas a o politice diskutuje často pouze 7 % dotazovaných. Do činností občanských a zájmových sdružení se zapojuje jen 20 % Čechů, obdobné číslo (23 %) figuruje u sportovních organizací (Spurný, 2020, s. 1).

Respondentka H upozorňuje, že i vzdělavatelé vnímají potřebu rozvoje angažovanosti členů, zejména participace a dobrovolnictví (specificky: oddílová cvičení, účast na sokolských akcích a vypomáhání s přípravou a organizací sokolských akcí). Obě zmíněné aktivity je možné identifikovat jako indikátory aktivního občanství, dle De Weerd a kol. (2005, s. 20), které slouží k tomu, aby hodnoty demokracie, právního státu, ale i rovnosti, čestnosti a spravedlnosti neupadaly, jak na úrovni státu, tak na úrovni spolku: „[...] *pořád je třeba si uvědomovat, že **demokracie** není samozřejmost, že se člověk o ní musí starat, teď nemyslím to, že chodí k volbám, ale třeba chodit i na demonstrace, nebo prostě nějakým způsobem využívat těch demokratických možností a zároveň i tady hodně zdůrazňuju, že je strašně důležitý si hájit tu demokracii v tom Sokole, protože veškerý naši činovníci jsou voleni na základě voleb, které jsou demokratické, a i když se to občas někomu nemusí líbit, nebo prostě, tak je to strašně důležitý, aby nám ten spolek fungoval.*“ (H)

V souvislosti s demokratickým řízením spolku uvádí *Stanovy ČOS* v 5. článku povinnosti a práva členů Sokola. Kromě jiného má člen právo účastnit se schůzí odborů, sborů, oddílů a komisí, může předkládat stížnosti všem orgánům ČOS, a také má právo volit a být volen na valných hromadách jednoty. Mezi základní povinnost člena Sokola patří: jednat v duchu sokolských idejí, nepoškozovat dobrou pověst sokolského hnutí a přispívat k rozvoji demokratické společnosti (ČOS, 2021, s. 4). Tato angažovanost členů Sokola koresponduje

s rozvojem demokratické společnosti a aktivního občanství na obecní a provinční úrovni dle EDP, viz. podkapitola 1.2.

Sokolská tradice

Tato hodnota je taktéž zakotvena ve *Stanovách ČOS* – v oddíle věnovaném účelu a cílům spolku je uvedeno: „[...] *propagují a rozvíjejí sokolské tradice a ideály a prohlubují a šíří poznání sokolské myšlenky*“ (ČOS, 2021, s. 2). Hodnota odkazuje i k dříve zmíněné definici vzdělavatelství (Mandová, 2021b, s. 13). Tradice sokolství je neustále připomínána, např. krojovanými akcemi, mezi které patří i odhalování pamětních desek významným členům jednot. Vzdělavatelé, kteří mají ve své jednotě k dispozici krojovanou jednotku, se shodují, že jde o základní prostředek, kterým může být sokolská tradice přibližována veřejnosti. Respondent A uvádí příklad využití **Sokolské stráže** na pietních akcích: „*Tak třeba každá jednotka si připomíná nějaké své zasloužilé členy. Například když je slet, tak muži cvičí skladbu, ve které je vždycky část, říkáme tomu Pecháček. František Pecháček má i na svém rodném domě pamětní desku, tu jsme se stráží odhalovali.*“ Někteří respondenti k tomuto tématu uvedli, že je velmi náročné získávat nové členy, aby se stali krojovanými sokoly. V tomto smyslu vidí tato skupina respondentů rozpor s udržováním sokolské tradice, opět ji totiž udržují především starší sokolové, kteří vlastní např. i původní sokolský kroj.

Respondentka F k tomuto problému uvedla: „*Jsmo jednou z největších jednot a máme asi čtyři, slovy čtyři, krojované Sokoly, to je skoro pro ostudu, když chceme dělat nějaký pietní akt [...] Tak si musíme půjčovat ‚krojované‘ z jiných jednot a ti pak mají třeba na 8. října docela frmol.*“

Sokolská tradice je především reflektována vzdělavatelskými aktivitami, viz podkapitola 5.1. Na těchto aktivitách se mohou, ale nemusejí vyskytovat krojovaní sokolové. Za všechny uvádí respondentka C šibřinky: „*Ty [šibřinky] jsou zajímavý tým, teda že přijdou lidi starý, mladý a nikdo je nenutí a ti mladí, že to jsou třeba takové party, že jsou i namaškařený [...] A že opravdu se to shodne, že všichni přijdou, to funguje! [...] O půlnoci se pochoduje po sálech ve dvoustupu a ve čtyřstupu a zpíváme sokolské pochody. [...] Na šibřinky se dbá!*“ Stejnou zkušenost, ale bohužel nemají všichni vzdělavatelé, např. respondenti A, F uvedli, že uspořádat takovou masovou akci do hlavního sálu je nemožnou záležitostí z hlediska financí, ale i z hlediska zájmu členů jednot, ať už na přípravě a organizaci nebo jejich samotné účasti (viz specifická participace a dobrovolnictví výše). I zde se ale dle jejich slov situace postupně vylepšuje.

Přenos sokolských tradic se dle respondentů odehrává i mimo jejich vzdělávací aktivity na půdách samotných sokoloven. Tradiční je totiž přístup sokolů k sobě samým. Oslovení „bratře“ a „sestro“ a vzájemné tykání si je taktéž zaneseno ve *Stanovách* (ČOS, 2021, s. 2). Členové Sokola a skupina vzdělavatelů, kteří působí v Sokolech déle, tento přístup spíše vyžaduje, druhá skupina respondentů má tento přístup zvnitřněn podstatně méně, ale snaží se dbát na jeho dodržování. Respondentka D z druhé skupiny k tomu uvedla: „*Já jsem u nás v jednotě prostě velkej sokol, já říkám u nás v jednotě nazdar bratře, nazdar sestro, všem, ať se tváří jakkoliv.*“

Toto tradiční oslovování a tykání také souvisí s dříve zmíněnou hodnotou **rovnosti**: Respondentka D dodává: „*Je to přesně nějaká ta rovnost, že se takhle všichni oslovujeme. Je to také možná náročné pro ty mladší tykat starším lidem, když byli vždycky vychováni, že starším lidem se vyká. Takže je to určitý nekomfort. Hrozně blbě to jde přes pusy. Ale je to přesně ta ukázka rovnosti v Sokole.*“

Obdobný přístup zastává i respondentka F, rovněž ze skupiny služebně mladších vzdělavatelů: „*Pro mě jako pro vzdělavatele je to jednodušší, někam vletět a hned všem tykat [...] a dnes mi to přijde úplně normální, poté co jsem byla na tom VO [...] Tak tam chodili ty starý pravověrný sokolové a ti vyžadovali, aby se jim tykalo. [...] A rovnou bratr, sestra a jsme na stejné lodi.*“

Vlastenectví, češství a národní hrdost

Respondenti šetření identifikovali také hodnotu, kterou pojmenovávali jako **vlastenectví**, **češství** nebo **národní hrdost**. Napříč spektrem respondentů panovala shoda nad tím, že tato hodnota je jednou z klíčových, kterou by měl Sokol rozvíjet. Hogenová (2006, s. 3) píše o udržování vlasteneckých hodnot tím, že stále existují ti, co je šíří: „*Sokol je lidské uskupení, v němž je vztah ke kořenům tohoto malého státečku uprostřed Evropy, která se nikdy s nikým moc nemazlila. Devatenácté století je časem zrodu této organizace, ale ta základní intence je živá mezi těmi, kdo do Sokola chodí.*“ S připomínám odkazu 19. století a myšlenek Miroslava Tyrše se ztotožňovali všichni respondenti. Respondentka H shrnuje za všechny takto: „*[...] samozřejmě to hodně propojil [Tyrš] s tím nacionalismem toho 19. století. Taková ta podpora češství [...] i když se ten Sokol snažil vždycky být relativně ne úplně radikální v těchto směrech. Což mi přijde jako hezký, ale tak to češství, který máme myslím i dneska, tam ta hodnota jako pořád je.*“

Mezi respondenty také bylo patrné, že ač by rádi tyto hodnoty podporovali v co největší míře, v posledních desetiletích pro to nebyla nejvhodnější doba. Vzdělavatelé, kteří měli vyšší míru zkušeností s funkcí a se Sokolem, měli specifický názor na české vlastenectví v kontextu europeizace. Respondent A přesto vyjadřoval optimismus nad postupnou proměnou diskurzu: „[...] Vstoupili jsme do EU a všichni říkali, že jsme teď Evropani. Já mám dojem, že až teďka v poslední době ten pojem vlastenectví nabývá zase svého původního významu, protože pokud někdo říkal jsem vlastenec, tak ještě před nedávnou dobou to byla téměř sprostá nadávka.“ Obdobně se o vztahu evropanství a českého vlastenectví vyjadřovala i respondentka B: „[...] tím, že jsme teďka jako evropský a takový hodně světový, tak to vlastenectví trochu upadá [...] to já jsem zažila opravdu pravé vlastenectví. Když jsem dostala vlajku, to jsem byla hrdá a věděla jsem, proč to mám.“

Důvody hrdosti a studu na české občanství se v roce 2019 zabývalo šetření Centra pro výzkum veřejného mínění CVVM. Hrdost vyjadřovali respondenti nad krásnou přírodou, městy a historickými památkami (32 %). Dalším důvodem hrdosti bylo označení ČR jako vlasti a domova (31 %). Nejčastějším důvodem studu u 39 % respondentů je aktuální politická situace a političtí zástupci země (Čadová, 2019, s. 1). Šetření neprokazuje přímou souvislost úpadku hrdosti s připojením ČR do EU, přesto lze ale poznamenat, že skoro třetinový podíl hrdých Čechů ve státě není ideálním stavem a podpora vlastenectví je potřebnou činností ze strany sokolských vzdělavatelů.

V této kategorii respondenti identifikovali jak kompetence z Modelu, tak charakterizovali i kompetence, které se v něm nevyskytují. Všichni respondenti spojovali kompetence **lidská důstojnost a lidská práva** především se vzdělavatelskými aktivitami, které Sokol, sokolské hnutí a jeho historii přibližují veřejnosti. Z celkového počtu 4 respondentky vyjádřily snahu reflektovat tyto kompetence i z hlediska dnešního kontextu, shodly se ale, že je to možné pouze ve specifických situacích a zachovávají spíše ověřené postupy zaměřené se na historii a minulost Sokola.

Skupinu zahrnující kompetence: **demokracie, spravedlnost, čestnost, rovnost a právní stát** identifikovali všichni respondenti především v pojetí řízení sokolské instituce, v paralele s řízením státu. Dvě respondentky také tuto skupinu hodnot spojovaly s aktuální situací ve společnosti, kdy tyto hodnoty nejsou občany dostatečně aktivně podporovány a rozvíjeny odpovídajícími činnostmi.

První kompetencí identifikovanou nad rámec Modelu byla **sokolská tradice**, spojovaná respondenty shodně s činností Sokolské stráže a krojovaných sokolů a se vzdělavatelskými aktivitami, které vychází z historie Sokola. Tuto kompetenci spojovali všichni respondenti také s tradičním sokolským oslovováním a tykáním, které je spojeno i s **rovností**. Druhou kompetencí, kterou respondenti identifikovali shodně nad rámec Modelu, byla kompetence s názvy **vlastenectví, češství, národní hrdost**. Mezi respondenty panovala shoda nad tím, že jde o klíčovou sokolskou hodnotu. Respondenti se také shodli, že i v dnešní době je nutné tuto kompetenci rozvíjet a navazovat tak na historii a tradici sokolství.

Kompetence **kulturní rozmanitost**, která figuruje v Modelu, nebyla vzdělavateli identifikována. Lze poznamenat, že kompetence charakterizované respondenty navíc, doplňují ty, co jsou v něm zahrnuty. Absence kompetence zaměřené na kulturní rozmanitost koresponduje pravděpodobně s nacionální a komunitní povahou Sokolského spolku a původním vymezením spolku, viz úvod 4. kapitoly.

6.2.3 Kompetenční oblast: Postoje

Identifikované **Postoje** velmi úzce navazují na předchozí identifikované **Hodnoty**. Taktéž podporují tradici spolku, komunitnost a nacionálnost, v některých ohledech ale i jeho určitou rigiditu a lpění na minulosti, což bude reflektováno níže.

Otevřenost ke kulturní rozmanitosti a odlišným přesvědčením, názorům a chování

Otevřenost v Sokole funguje především na bázi mezigeneračního přijetí, otevřenosti modernizaci spolku, novým technologiím, které jsou využívány při správě samotné organizace, nebo společenským trendům při realizaci vzdělavatelských aktivit (viz. interaktivní tematické sokolské hry; podkapitola 5.1). ČOS již např. od roku 2018 pracuje na *Strategii Sokol 2030*, která se týká především revitalizace Tyršova domu. S touto strategií se taktéž pojí i nová prezentace Sokola veřejnosti. Nejviditelnější je zatím sjednocení vizuální identity, kdy jednotliví členové využívají možnosti sdíleného přístupu v on-line grafickém editoru Canva. Představena byla také reprezentativní grafika pro Slet v roce 2024 (Sokol.eu, 2022w, nestránkováno, Sokol.eu, 2022x; Czechdesign.cz, 2022, nestránkováno).

Na druhou stranu v některých sociálně-společenských tématech je možné **otevřenost** více podpořit. Shodují se na tom především respondentky D a F. Respondentka D se vyjádřila k tématu sexuálních menšin a jejich přijetí takto: „*Mně tady ještě přijde to s tou otevřeností,*

že vlastně jsme třeba docela otevření jako Sokol, ale pokud se bavíme třeba o LGBT [...] I v našich řadách je spousta lidí, co by potřebovali od nás podporu, ale ta organizace pořád jako taková není schopná [...], na základě nějakých organizačních a historických kořenů to moc nejde udělat. Otevřenost tam je, ale zase jen v některých tématech.“

Tuto připomínku respondentka spojovala např. s tradičním pojetím krojů a jejich striktním dělení na mužský a ženský. Mužský sokolský kroj vznikl již se vznikem sokolského spolku, ženský kroj byl ale poprvé představen až v roce 1886. Oba kroje prošly proměnami, ale stále se zachovávaly specificky ženské a mužské znaky, např sokolí pero, které je součástí pouze mužské pokrývky hlavy (Janouchová, 2017, s. 4). V současné době se pracuje na modernizujícím pojetí sokolského oděvu, který by byl vhodný i k společenským událostem, nejen pro reprezentaci Sokola na jeho aktivitách. Zatím ale nepanuje shoda na jeho pojetí a sjednocení jeho reprezentativních prvků (Mička, 2017, s. 1).

Stanovy ČOS se vyjadřují v tom smyslu, že členové jsou čestní, rasově i nábožensky snášenliví a inklinují ke svobodě a humanismu (ČOS, 2021, s. 1). Tyto postoje korespondují s kompetencemi z Modelu a všichni respondenti se v obecném smyslu s odkazem na stanovy shodli na jejich existenci v rámci spolku, ale přímo je se žádnou vzdělavatelskou aktivitou nespojovali.

Respekt, občanská uvědomělost, odpovědnost a sebedůvěra

Tuto skupinu kompetencí, stejně jako některé předchozí hodnoty a postoje, spojovali všichni respondenti s celkovým fungováním jednot, s odkazem na *Stanovy ČOS*, ale i na odkaz sokolského hnutí 19. a počátku 20. století. Respondenti nehovořili přímo o aktivitách, u kterých by na tyto postoje cílili. Respondentka D hovořila o náročnosti přímého začlenění postojů do vzdělavatelských aktivit: *„Třeba ty sbírky, a charitativní běhy, tam je třeba i ta uvědomělost. Stejně jako respekt, přijde mi, že všechno, co tady je [v Modelu], tak tam je. Ale je to zas těžký, ta teoretická snaha tam je, v té praxi je to těžší.“*

Respondentky D, G a CH, které jsou zároveň i cvičitelkami, ale i respondentky F a H, které působí pouze ve vzdělavatelské oblasti, se shodovaly, že přenos postojů je spíše viditelný ve sportovním a pohybovém zaměření jednot než v samotné vzdělavatelské činnosti. Respondentka H k tomu dodává: *„Což je [hodnoty demokracie a právního státu] zrovna i v těch postojích, jako: občanská uvědomělost, odpovědnost, i ta sebedůvěra, je to jako*

samozřejmě propojený s tím cvičením. Je to něco jiného mít pocit, že jste věchýtek, nebo jste člověk, který unese 30 kilo na 30 km.“

I zde lze propojit současný přístup v sokolovnách s vizí Miroslava Tyrše. Pohyb a morální výchova by měly být v neustálém propojení a utvářet výše zmíněné občanské hodnoty a postoje, viz podkapitola 4.1. Spolupráce vzdělavatelů, oddílů a náčelnictva, viz podkapitola 5.1 je tedy i v současnosti nevyhnutelná a žádoucí. Účast vzdělavatelů na utváření veškerých aktivit v Sokole tento jejich vzdělavatelský aspekt podněcuje, díky čemuž může k rozvoji hodnot a postojů docházet i záměrně. Respondenti šetření ale tyto souvislosti v praxi uvádějí jen velmi omezeně a stále spíše nezáměrně.

Stejných pět respondentek uvedených výše spojilo samotný postoj odpovědnosti se starostí a zájmem o životní prostředí. Shodly se ale také na tom, že se jedná spíše o téma, které rozvíjejí oddíly pobytu v přírodě nebo turistické oddíly. Respondentka D přidala svoji zkušenost: „*K té **odpovědnosti** v Sokole mě napadá třídění odpadu. Protože to bylo teda ještě moje zkušenost z jednoty, že je tady nějaká uhlíková stopa, že abychom třídili odpad v jednotě [...] takže i udržitelnost a starost o životní prostředí. Přišlo mi důležité, aby to bylo v sokolovně vidět, ale na druhou stranu to tam skoro nikdo nedělá.“*

Respondentka CH vyjmenovává i další aktivity: „*Samozřejmě třídíme odpad, to je naprostý minimum. Neplýtváme, co nejvíce recyklujeme, to je prostě minimum. Ale jinak nějaké přednášky, to nechávám turistákům, co je vysloveně o přírodě.“* Obdobně zodpovědně by chtěla přistupovat k okolnímu prostředí i respondentka F, bohužel se zatím v její jednotě nepodařily prosadit ani koše na tříděný odpad: „*Já samozřejmě s tou odpovědností k prostředí a přírodě souhlasím, v tom Sokol určitě jede [...], ale u nás v jednotě máme pořád jen obyčejné koše a v nich PET lahve.“*

Přístup Čechů k ochraně životního prostředí monitorovalo do července 2021 šetření CVVM. Zpráva reflektovala postoje a aktivity české společnosti vzhledem k ochraně životního prostředí. V té bylo uvedeno, že 62 % Čechů si myslí, že se stará o životní prostředí přiměřeně. Obdobný počet, 69 % českých občanů, si myslí, že mají dostatek informací k tomu, jak se chovat šetrně. Prospěšné aktivitě třídění běžného odpadu se dle šetření věnuje 88 % Čechů (Hanzlová, 2021, s. 1). Reálné procento Čechů, kteří se věnují třídění, vychází z analýzy výsledků třídění odpadu za celý rok 2021. Ta uvádí nižší procento, a to 73 %

zapojených Čechů (Samosebou.cz, 2022, nestránkováno). Z výsledků šetření lze usuzovat, že sokolové nijak nevybočují s tříděním odpadu a spadají do průměru celkové české populace.

Sokolská uvědomělost

Vzdělavatelé spojovali kompetenci **občanské uvědomělosti** především se sokolským prostředím, proto je pojmenování této kompetence upraveno jako: **sokolská uvědomělost**. S návrhem na toto přejmenování přišla respondentka C: *„Místo občanská uvědomělost je to tady asi jako sokolská uvědomělost. Už jsem slyšela od lidí, ale zase ti starší, že když je někdo Sokol, tak že je to slušnej člověk!“*

O sokolské uvědomělosti píše ve spojitosti s tzv. diarchií – napětím mezi zákonností (legalitou) a lidským svědomím, Hogenová (2005, s. 4): *„Sokolové by měli vědět, co je to svědomí a jaký je jeho vztah k legalitě, která vládne v dané době [...] Sokol by se neměl nechat zneužít libivými hesly liberálních teorií, sokol by měl vědět, že k jeho životu patří mravní základ. Bez tohoto základu by Sokol přestal být Sokolem, byl by pouhým provozovatelem cvičení, ale v žádném případě Sokolem.“*

Sokolská uvědomělost tak souvisí s postojem **odpovědnosti**. Tato souvislost nejspíše vychází z propojení sokolských ideálů s ideály vytvoření demokratického státu na přelomu století. Být Sokol znamenalo v 20. století stát za formující se republikou. Tento postoj proto výrazněji rezonoval v období vzniku Sokola a při jeho obnově po roce 1990. Respondent A hovořil o příkladu ctění nastavené morálky, projevu věrnosti a oddanosti v minulosti: *„Zkrátka člověk, který cvičil a který tedy byl hoden důvěry Sokola, tak jednoho dne složil slib věrnosti a měl právo nosit odznáček Na stráž.“*

Sokolská uvědomělost je také reprezentována nošením historického sokolského kroje, kterým se sokolové prezentují na pořádaných akcích. Respondent A k tomu dodává, že tato tradice se postupně obnovuje a nabírá na síle: *„[...] pár lidí si ho koupilo [nový kroj], jsou i v průvodech, ale nakonec se ukázalo, že ti sokolové v jednotách cení tu historii, takže dneska se zase šijou historické kroje.“* Podobně se vyjádřila i respondentka H: *„[...] jsou lidi, kteří když ten kroj nosí, tak se o ten Sokol zajímají a zajímá je i ta myšlenka, takže cítí i tu hodnotu, mají ten postoj. Je to většinou opravdu někdo, kdo je s tím Sokolem tak spjatý, že zná tu minulost, zná ty ideje, nějakým způsobem i ví o Tyršovi.“* Kromě kroje se nosí také sokolské kokardy, nebo šátky. O této tradici sokolského označení hovořila respondentka G: *„[...] sokolské kroje používaly některé sestry, na akcích ho mívaly. Někteří sokolové, co tu*

jsou, tak mají kroj, nebo třeba sokolský šátek.“ Opačný názor zastává respondentka F. V její jednotě je velmi složité najít stálé členy, kteří jsou ochotní nosit kroj nebo jiné označení a chodit na akce a zúčastnit se také výcviku u Hradní stráže, viz podkapitola 5.1. Sama to přičítá až příliš velkému počtu členů v jednotě a určité anonymnosti v rámci jedné sokolovny.

Sounáležitost a solidarita

Sokolské hnutí se již od svého vzniku vyznačovalo vysokou mírou **sounáležitosti**, jednoty a zaměřením na dosahování společných cílů. Podporu rozvoji této kompetence dokládá i sokolské heslo: *„Jedinec nic, celek vše!“* (Burian, 2021, s. 2) Všichni respondenti shodně identifikovali tuto kompetenci zaměřenou na postoj vůči komunitě. Respondentka C přesto vidí rozdíly mezi mladší a starší generací sokolů: *„Když u něčeho byli [sokolové], tak k tomu měli prostě vztah nějaký, což teďka u toho Sokola je zase horší, protože tam už nejde o to samé... to jsou ještě ti staří, kteří mají ty vztahy, ti mladí chodí, jen aby si zacvičili.“*

I když se respondenti shodovali na udržování solidarity a sounáležitosti, většinou dodávali, že vše záleží na členech jednot a jejich ochotě, která je proměnlivá. O sokolské solidaritě a sounáležitosti pochybuje i Šilhán (2005, s. 4), který ale vidí příčinu především v proměně sociálního prostředí a v novém moderním směřování Sokola na počátku 21. století, které se chtělo z principu, alespoň částečně, od sokolské minulosti odlišovat. Sám autor je vůči tomuto přístupu v opozici a přidává citaci bývalého sokola: *„Já jsem byl také sokol a my sokolové jsme si přece vždycky pomáhali.“* (Šilhán, tamtéž) Autor dále dodává, že dřívější přístup k solidaritě a sokolské sounáležitosti, zcela určitě nepatří „do starého železa“ ani v dnešní době.

Respondentka G se taktéž snaží o propojování sokolského odkazu z minulosti se svým přístupem v dnešní době: *„[...] oni byli vždycky takoví semknutí [sokolové], jaká to byla masa a to [...], a já jsem vždycky strašně se snažila tady tu sounáležitost podporovat, ty mladý lidi tady. Že se od nich dá vždycky něco nového naučit [...] a pak i vidím zas ten smysl, že to sokolství tu pořád je.“*

Solidární přístup sokolů vůči dění ve světě identifikovali všichni respondenti na aktuálním příkladu konfliktu na Ukrajině. Respondentky C, D a H také zmiňovaly interní pomoc v rámci sokolské obce: *„Teďka třeba bylo, jak to začalo s tou Ukrajinou, tak se vybíraly peníze, ta kasička je teda půjčená, protože my tam sbíráme peníze na tučňáka ze zoo [...] takže ta solidarita tu pořád je, ale tak ve vlnách.“* (C) *„Pak jsou tu i sbírky [...] kup si Nit na prapor,*

nebo na výrobu praporu, nebo vybavení do sokolovny [...] spousta sbírek i na tornádo, teď i na Ukrajince.“ (H)

V kategorii kompetencí, které jsou zaměřené na postoje, identifikovali vzdělavatelé kompetence z Modelu a charakterizovali i sami další kompetence. Skupina kompetencí **otevřenost ke kulturní rozmanitosti a odlišným přesvědčením, názorům a chování** byla respondenty identifikována pouze ve spojitosti s obecným fungováním Sokola s odkazem na *Stanovy ČOS*, nikoliv ve spojitosti se specifickou vzdělavatelskou aktivitou.

Další skupinou postojů byly **respekt, občanská uvědomělost, odpovědnost a sebedůvěra**. Zde opět respondenti identifikovali důležitou roli těchto postojů v rámci celého Sokola, uvádění v praxi při vlastních vzdělavatelských aktivitách ale označovali za náročné. Pět respondentek se shodovalo v tom, že spíše tyto postoje identifikují ve sportovním a pohybovém zaměření a v souvislosti s odkazem sokolského hnutí. Postoj **odpovědnosti** spojovalo taktéž pět respondentek s péčí o životní prostředí a s tříděním odpadu, kterému se ale spíše věnují oddíly pobytu v přírodě a jim podobné.

Kompetence **občanské uvědomělosti** byla specifičtěji respondenty charakterizována jako **sokolská uvědomělost**. Bylo by také možné ji označit jako kompetenci identifikovanou nad rámec Modelu. Kompetenci všichni respondenti spojovali především s odkazem na vznik Sokola a **sokolskou tradicí** reprezentovanou sokolským krojem, šátkem, nebo kokardou. Jedna z respondentek se vyjádřila i k problematičnosti získávat ochotné členy, kteří by kroj dobrovolně nosili. Druhou kompetencí identifikovanou všemi respondenty nad rámec Modelu byla **sounáležitost a solidarita**. I v tomto případě respondenti odkazovali na **sokolskou tradici** a základy sokolského hnutí. Připomínali i přístup sokolů k aktuální situaci na Ukrajině, ale i mezijednotovou výpomoc.

Kompetence **tolerance k nejednoznačnému**, která figuruje v Modelu, nebyla vzdělavateli identifikována. Jako hlavní důvod lze označit to, že respondenti kompetenci považovali za synonymní se skupinou kompetencí **otevřenost ke kulturní rozmanitosti a odlišným přesvědčením, názorům a chování**. Specificky se k ní tedy nevyjadřovali.

6.2.4 Kompetenční oblast: Dovednosti

Dotázaní respondenti reagovali na tuto část Modelu vyjmenováním **pohybových dovedností**, kterých cvičenci v Sokole dosahují a zmiňovali úlohu cvičitelů, kteří se pohybovým dovednostem věnují. Tento způsob přemýšlení opět odkazuje na propojení činnosti cvičitele a vzdělavatele, jak již bylo zmíněno, viz oddíl 6.2.1. Respondenti byli také schopni identifikovat i některé **dovednosti**, které jsou obsaženy v Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu.

Spolupráce, řešení konfliktů, empatie, aktivní naslouchání, flexibilita a přizpůsobivost

U této rozsáhlejší skupiny dovedností se respondenti shodli, že se jedná o kompetence, které identifikují spíše v oblasti řízení a fungování vlastní jednoty. Žádný z respondentů dané dovednosti se vzdělavatelskými aktivitami nespojoval.

Dovednosti, jako je **spolupráce**, **empatie** a **aktivní naslouchání**, spojovali všichni respondenti s původním nastavením samotné organizace a její tradicí. Odkázat lze také na kompetenci z oblasti postojů: **solidarita a sounáležitost**, která je se Sokolem taktéž silně spjatá (Šilhán, 2005, s. 4). Respondent A se k tomuto fenoménu vyjádřil takto: *„Ta organizace Sokol ti skýtá možnost se seznámit se spoustou lidí. Já znám toho a ten zná toho... a zkrátka, to je síť známostí...“*

Sít'ováním a spoluprací v neziskovém sektoru se zabýval např. článek uveřejněný na webových stránkách **svetneziskovek.cz**. Každá organizace by měla mít povědomí o obdobných organizacích, které fungují ve stejné oblasti zájmu, a s těmito organizacemi spolupracovat (Řemínek, 2016, nestránkováno). Sokol takto spolupracuje např. se spolkem Orel na základě nově podepsaného memoranda nebo dlouhodobě na branných závodech s Československou obcí legionářskou (Sokol.eu, 2022y, nestránkováno; Prosokoly.sokol.eu, 2022a, nestránkováno).

Na druhou stranu respondentka F přiznala, že je náročné se na vlnu **spolupráce** společně ve velké jednotě naladit: *„[...] to je vlastně asi taky velká nevýhoda těch velkých jednot, že se prostě vzájemně neznáme, že na tom to začíná a končí, tak trochu utíká to něco, co je třeba jako ta **spolupráce**.“*

Obdobně se respondentka F vyjádřila k potřebě kompetencí **flexibility a přizpůsobivosti**, opět ve spojení s fungováním jednoty. *„Není potřeba řešit vzdělávání tohoto druhu, jak kdyby*

vzdělavatelství u nás v jednotě. Je třeba řešit vzdělávání v rámci každého toho jednoho sportovního oddílu. Vyřešit tuhle komunikaci je velmi náročné [...] Protože ty akce byly v době, kdy se trénovalo a zvednout oddíl, aby jednou, nebo dvakrát za ten rok netrénoval a dorazil na vzdělavatelskou akci, je takřka nemožné.“

Flexibilita a přizpůsobivost také souvisí s otevřeností vůči modernitě a novým technologiím, které mohou být nápomocné lepší propagaci samotné jednoty, ale i vzdělavatelské a další činnosti, která v ní probíhá. Přípomínku k této oblasti měla respondentka D: *„[...] pak jsem přemýšlela, že ta **flexibilita** moc není [...] třeba elektronická evidence členstva, všichni na to hrozně nadávají [...] a co se týče třeba sítí Instagram, většina lidí se naučila ten Facebook a teď je fajn, že už umějí i na tom Instagramu.“*

S výše zmíněnými kompetencemi spojovaly služebně mladší respondentky D a F i dovednost **řešit konflikty**, opět ale pouze v oblasti fungování samotné jednoty a jejího řízení. Ohledně řešení konfliktů se specificky respondentka D vyjádřila, že nejde o silnou stránku jednot: *„[...] jsem chtěla říct, že v Sokole je hodně konfliktů a že nám to moc nejde. To zas souvisí třeba s vedením té jednoty. Jakože si fakt myslím... např. že tu je třeba kontrolní komise, která by měla pomáhat řešit nějaké konflikty v určitých věcech. Já sedím v předsednictvu a kontrolní komisi potkávám, jen když je nějaký problém, průběžně ji nevidám vůbec.“*

Analytické a kritické myšlení, samostatné učení, jazykové a komunikační dovednosti

Tuto skupinu dovedností označovali respondenti shodně za potřebnou a vhodnou k rozvoji. Například respondentka H tyto dovednosti spojovala specificky s aktivitami zaměřenými na předávání znalostí z oblasti historie Sokola či Československa: *„Co se týká dovedností **samostatné učení, analytické, kritické myšlení, aktivní naslouchání, empatie**, to jako všeobecně patří k tomu vzdělávání, jako těch lidí i aby skrze tu minulost přemýšleli o té budoucnosti.“*

Respondentka C oproti tomu nevidí vliv Sokola na tento typ dovedností: *„Třeba to **kritické hodnocení**, to je tak strašně individuální, že ten Sokol na to nemůže mít vliv [...] že jo pač **empatie**, to je v každém člověku, jestli ji má, nebo nemá, což zase souvisí s nějakou sociální inteligencí... je to výchovou, já bych řekla v rodině, třeba ta **empatie** se dá nějak vychovat [...] celá sociální inteligence je věc vychovávání.“*

Respondentka D připomněla, že výraznou roli hrála i pandemie Covidu 19. **Jazykové a komunikační dovednosti** museli členové, kteří se účastnili on-line schůzí, skloubit s moderními technologiemi. Na jednu stranu došlo k určitému rozvoji a posunu, na druhou stranu někteří starší účastníci schůzí měli s využitím moderních technologií problémy: „*Jako mně přijde, že ty **komunikační dovednosti** se zlepšily díky tomu covidu, že teda byly schůze, ale někteří bratři a sestry měli problém se připojit, že nás třeba jen viděli a slyšeli, ale nemohli mluvit.*“

Proměnu trendu v komunikaci přes internet před začátkem a v průběhu pandemie Covidu 19 potvrzuje šetření ČSÚ. V roce 2013 telefonovalo přes internet 36,5 % osob v demografické skupině od 16 let (ČSÚ, 2018b, s. 1). V roce 2019 před začátkem pandemie využívalo možnosti komunikace přes internet a mobilní zařízení 42 % osob. V roce 2021 to už bylo 54 % osob (ČSÚ, 2021, s. 1).

Respondentka F se vyjádřila k nefunkčnosti **komunikace a spolupráce** na úrovni své jednoty: „*Zase ohledně té **spolupráce**. Napsala jsem oddílům, napište mi seznam lidí, kteří by mi mohli nějak pomoci. Vlastně mi nikdo skoro neodpověděl. [...] Nebo spravuju také nástěnku. Tak tu venkovní vůbec, tu vnitřní dole čte někdo velice málo, takže pak ta **komunikace** vážne.*“

Problematika nedostatečné komunikace v neziskových organizacích je tematizována např. článkem na webových stránkách **svetneziskovek.cz**. Především je pak popisována problematika decentralizovaných týmů, nedostatečné komunikace a neplnění úkolů. To přináší neshody a přepracovanost některých členů týmů, kteří vše „*dělají sami, protože jinak to není nikdy hotovo*“ a na druhou stranu rezignovanost dalších členů týmu, kteří se stávají pouze pozorovateli (Švidrnochová, 2016, nestránkováno). To koresponduje s pocity, které popisovala např. respondentka F v souvislosti s komunikací v jednotě a především s dobrovolným zapojením do organizace vzdělávacích a dalších sokolských aktivit.

Dovednosti Sokolské stráže

Jak již bylo zmíněno, respondenti specificky rozlišovali pohybové dovednosti zaměřené na cvičení členstva. Jde o nedílnou součást sokolské kultury, která se ještě specifičtěji projevuje v činnostech Sokolské stráže. Jedná se tedy o kompetenci identifikovanou nad rámec Modelu. Krojovaní sokolové, kteří se účastní většiny sokolských akcí, jsou taktéž nositeli dříve zmíněných **hodnot** a **postojů**, především se **sokolskou uvědomělostí** a **sokolskou tradicí**.

Specifikem této dovednosti je, že se týká pouze takto vycvičených členů Sokolské stráže, viz podkapitola 5.1.

Respondent A se k dovednostem, které má ovládat člen Sokolské stráže, vyjádřil následovně: *„Je pravda, že když je Sokol v kroji, zejména když je v kroji, tak má vystupovat pořadově, má ovládat všechny povely...“* Tento respondent kriticky zhodnotil zejména nedostatečný přístup Sokola k samotnému výcviku a neexistenci příručky, ze které by si členové stráže mohli připomínat všechna cvičení. *„Je pravda, že sokolská stráž zajistí dotyčnému školení s hradní stráží, ale je pravda taky, že člověk za rok, za dvě léta ledacos zapomene. Čili dělají to lidi, kteří prošli tím školením, ale nemají příručku a měli by si to memorovat. A pak jsou lidi, kteří v tom školení nebyli, ale taky jsou někde s praporem...“*

Obdobně se k problematice vyjádřila i respondentka D, která by taktéž uvítala metodickou příručku či udržovací výcviky: *„[...] Pak tu je výcvik u sokolské, respektive hradní stráže. Ten ale probíhá jen ve všední dny a pak to všichni ti, co tím prošli používají jen občas, takže by bylo fajn, kdyby se dělaly třeba nějaké udržovačky těch dovedností.“*

V tomto ohledu částečně příručku supluje dostupný *Metodický list*, vydaný jako příloha časopisu *Sokol*. Specificky zaměřená metodika se zabývá organizací pietního aktu – jeho průběhem, základní terminologií, či čestnou stráží na pietním aktu etc. (Manda, Mandová, Pohlová, 2020, s. 1).

Respondentky C a F z větších jednot se shodovaly, že členů sokolské stráže není v jejich jednotách mnoho. Za respondentku C: *„My tu teda máme praporečníka a ten chodí na akce.“* Respondentka F uváděla pouze čtyři členy sokolské stráže (zmíněno u **Sokolské tradice**). Respondentka CH např. uvádí, že v jednotě problém s krojovanými sokoly na akcích nemají.

Respondenti identifikovali všechny dovednostní kompetence, které se v Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu vyskytují. Dané kompetence spojovali do dvou větších skupin. Dotázaní respondenti navíc identifikovali i jednu kompetenci nad rámec Modelu.

Do první skupiny identifikovaných kompetencí respondenti zařadili: **spolupráci, řešení konfliktů, empatii, aktivní naslouchání, flexibilitu a přizpůsobivost**. Tuto skupinu kompetencí spojovali respondenti spíše s řízením a fungováním jednoty, např. s fungováním spolupráce s ostatními členy jednot a řešením vznikajících konfliktů.

Druhou skupinu tvořily kompetence: **analytické a kritické myšlení, samostatné učení, jazykové a komunikační dovednosti**. Názory na tyto dovednosti se velmi různily. Jedna z respondentek identifikovala většinu těchto dovedností jako potřebné pro účastníky vzdělavatelských aktivit v Sokole. Další z respondentek tyto dovednosti vůbec nespojovala s působením Sokola, ale s působením rodiny. Jiné dvě respondentky se vyjadřovaly ke komunikačním dovednostem. Jedna v tom smyslu, že byly ovlivněny pandemií Covidu 19 v kladném i záporném duchu. Druhá respondentka se vyjadřovala k dlouhodobě nefunkční komunikaci mezi ní (vzdělavatelkou) a členy z oddílů. V tomto smyslu ani jedna ze dvou zmíněných skupin kompetencí nebyla vzdělavateli identifikována ve spojení se vzdělavatelskými aktivitami. Všichni respondenti potřebu rozvoje daných kompetencí na půdě Sokola i u účastníků vzdělavatelských aktivit podporovali.

Jedinou kompetencí, definovanou nad rámec Modelu, byla dovednost pohybového charakteru, navázaná na hodnoty a postoje (**sokolská uvědomělost a sokolská tradice**). Respondenti tuto novou kompetenci popsali jako **dovednosti sokolské stráže**. Tato kompetence se oproti jiným týká pouze členů Sokolské stráže a není přímo přenositelná na veřejnost, která se účastní například pietních aktů. I zde byly názory různé. Jeden z respondentů se k aktuální situaci vyjádřil kriticky v tom smyslu, že tato dovednost není systematicky předávána a utužována. Obdobně se vyjádřila i další respondentka k nutnosti udržovat tuto dovednost aktuální pomocí ustálené metodiky. Další dvě respondentky pak hovořily především o kolísavých počtech členů Sokolské stráže, která se může v jejich jednotách účastnit vzdělavatelských aktivit. Tento názor se ale opět různil. Jedna z respondentek uvedla, že počet krojovaných sokolů není problémem.

6.2.5 Kompetenční oblast: Znalosti a kritické porozumění

Kompetence, zaměřené na **znalosti a kritické porozumění**, spojovali respondenti velmi úzce s porozuměním sokolské identity a s porozuměním historickým a dějinným souvislostem, které jsou se sokolskou organizací propojeny. Dalším tématem, které někteří respondenti uváděli ve spojitosti s touto oblastí, byl zájem o životní prostředí a jeho ochranu.

Porozumění sobě samému a světu

Všichni respondenti porozumění sobě samému vztahovali především k sokolským hodnotám a postojům (**sokolská tradice, vlastenectví, češství a národní hrdost a sokolská uvědomělost**) – k sokolské identitě. Nezáleželo ani na tom, jak dlouho respondent působí

v roli vzdělavatele. Respondentka D za všechny shrnula: „*Jakože porozumění sobě samému, mi přijde, že tam bych asi zařadila takovýto uvědomění si, že teď jsem v Sokole a ten pocit Jsem Sokol [...] ale nemyslím si, že je to teď u těch sokolů v dnešní době takhle vidět.*“ Ze vzdělavatelských aktivit, které k tomuto uvědomění přispívají, respondenti zmiňovali pietní akty – připomínání 8. října (**Památný den sokolstva**), výročí vzniku republiky a tradiční akce, jako je **Všesokolský slet** nebo oslavy vzniku samotných jednot.

Sokolskou identitou a hodnotami se zabývala Mgr. Lenka Libichová ve své disertační práci zpracované na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Dotazníkovým šetřením zjišťovala: „[...] „*etické i „emické“ vnímání Sokola z hlediska hodnot.*“ (Libichová, 2017, s. 4) V šetření dotazovaní respondenti uváděli „vlastenectví“ jako jednu z motivací členství v Sokole:

- „34,10 % respondentů ze 124 dotazovaných u věkové kategorie 18–39 let;
- 22,4 % respondentů z 86 dotazovaných u věkové kategorie 40–64 let;
- 25,6 % respondentů ze 40 dotazovaných u věkové kategorie 65–a více let.“ (Libichová, 2017, s. 160)

Jedním z opozitních motivátorů bylo „kvalitní cvičení za dobrou cenu“, které uvedlo:

- „54 % respondentů ze 124 dotazovaných u věkové kategorie 18–39 let;
- 36 % respondentů z 86 dotazovaných u věkové kategorie 40–64 let;
- 45 % respondentů ze 40 dotazovaných u věkové kategorie 65 a více let.“ (Libichová, 2017, s. 142–143)

Autorka práce předpokládala, že v největší míře budou vlastenectví označovat respondenti z nejstarší generace dotazovaných, avšak poznamenává, že nejmladší generace mohla tuto odpověď volit na základě dobrého dojmu z výběru (Libichová, 2017, s. 160). Autorka také uvedla, že „[...] *dle výzkumu současného stavu Sokol v soudobé české společnosti své místo má, byť není a asi nikdy nebude takové, jako před rokem 1948. Nakonec dnes jsou členové motivováni spíše touhou jít si zacvičit do kolektivu přátel nebo kvalitním cvičením za dobrou cenu.*“ (Libichová, 2017, s. 165)

Znalost a kritické porozumění životnímu prostředí a udržitelnosti

Další téma, které respondenti identifikovali v oblasti znalostí a kritického porozumění, se zabývalo **environmentalitou** a **udržitelností**. Respondenti A, B, G a CH opět zmiňovali určitý přesah těchto témat do celé jednoty a zapojení celého výboru jednoty a oddílů zaměřených na turistiku nebo pobyty v přírodě. Aktivita, která reprezentuje zapojení celého Sokola, je akce Uklid'me Česko. Ani u této kompetence nehrál roli mezigenerační kontext. Respondentky D, F, G, H, CH již u tématu **odpovědnosti**, viz oddíl 6.2.3, uváděly aktivity spojené s udržitelností, které v jednotě podporují, především pak třídění odpadu.

Dle šetření z diplomové práce Kamily Sýkorové (2016, s. 10) jsou oddíly pobytu přírodě hlavními propagátory environmentalismu v současném Sokole. Dále Sýkorová (2016, s. 11) potvrzuje, že třídění odpadu v Sokole je hlavní činnost spojená s ochranou přírody.

Respondenti A a C zmiňovali snahy o výsadbu „Lip republiky“, které slouží jako pietní vzpomínka na založení československého státu. Respondent A se zasazoval o umístění lípy u Lánského zámku: „[...] já jsem si říkal, že bych mohl protlačit akci... zasadit lípu v areálu Lánského zámku, tahle ta možnost mě napadla v roce 2018 [...] A když jsem měl tyhle ty formality připravené a přinesl jsem je do Tyršova domu, tak tam to zkixlo, protože to nebylo v plánu.“ Respondentka C chtěla vysadit lípu na Praze 2: „Ještě taky k tomu životnímu prostředí... tak třeba se vymyslelo, že se zasadí Lípa republiky [...] tady se jinak nic takového neřeší, ale pak jsme zase nenašli žádné místo, kam bychom ji dali, takže z toho nic nebylo...“ Oba tyto případy spojuje neúspěch dotáhnout akci do úspěšného konce, především kvůli množství jednání a administrativy, které je s tím spojené.

K roli vzdělavatelství, nedostatečnému uplatňování environmentality a udržitelnosti na půdě celého spolku ČOS se vyjádřila respondentka H: „Tohle teda není jen o vzdělavatelství. Momentálně Sokol..., nemám pocit, že by k tomu environmentalismu jako směřoval, bylo by to fajn, bylo by to hezký. [...] Jako směřování Sokola, když se tady vyrábějí nějaké předměty, nebo máme reklamní plastové lahve na vodu, nebo ty trička, tak se na to fakt nekouká... jsou to většinou levnější zakázky do Číny. [...] Na druhou stranu my děláme v Tyršáku swap... už jsme to měli i vícekrát a měli jsme i přednášku. Taky máme ty koše na ten tříděný odpad. Jako vidím, že to jde nějakým způsobem dopředu, na druhý straně vidím, že tam je spousta kroků zpátky.“

Povědomí o historických událostech

V této kategorii kompetencí se vzdělavatelské aktivity Sokola zaměřují především na rozvoj **povědomí o historických událostech**, dějinách vzniku československého státu a roli, kterou zastávali v těchto obdobích sokolové. Všichni respondenti označili tuto oblast znalostí za klíčovou pro vzdělavatelskou činnost. Respondent E hovořil především o důležitosti připomínat českou a sokolskou historii při pořádání pietních aktů: *„Vždycky, když máme nějaké to výročí, nebo se někde sejdem u toho pomníku, tak si připravím k tématu nějaké to povídání [...] aby se na to nezapomínalo. Pár vět, nebo nějaký příběh, který s tím souvisí...“*

Dle respondenta A je výrazným prostředkem v této snaze publikační činnost, která je na úrovni jednot, žup i celé ČOS: *„Jsem rád, že se už podařilo, že mladá generace, tak teďka řeknu do 30 let. Že tam začínají taky psát [do sokolských časopisů]. A zase to předává nějaké znalosti a historické reálie, těm, co to čtou.“*

K účelu publikační činnosti, především k obsahu *Vzdělavatelských listů*, se vyjádřila respondentka H: *„Je to popularizace historie, takže to není zas tak náročný, ale ty čísla [časopisu] se snažíme, aby to bylo něco navíc, že si to člověk nikde nevygooglí... Je to myšleno hlavně pro sokoly a přemýšlíme nad tím, že ti už něco vědí a spíše si prohlubují znalosti.“*

Kromě *Vzdělavatelských listů* šíří tyto znalosti o historii i časopis *Sokol* v rubrikách „Zpravodajství“ a „Vzdělávání, kultura, společnost“. Časopis byl původně měsíčníkem, nyní je pouze čtvrtletníkem, přesto o všech významných událostech a akcích s nimi spojených přehledně referuje (Sokol.eu, 2022z, nestránkováno).

Povědomí o historických událostech se v Sokole šíří například i pomocí přednáškových bloků v hodinách, které jsou zaměřeny na všestrannost. Tato aktivita je ale spíše v gesci cvičitele, který si krátkou řeč připraví za pomoci vzdělavatele. Daný postup opět odkazuje na propojenost obou funkcí, jak již bylo zmíněno výše, viz oddíl 6.2.1 a podkapitola 4.1. Bohužel dle respondentky C tyto krátké výstupy již nejsou tak časté: *„Tohle to bylo, ale nějak už to není, že by se vzal kus hodiny a tomu žactvu, nebo jiným, že by se jim něco povídalo, tak to ne...“* Respondentky F a CH k tomuto tématu přidávají, že existují i hodiny pro dospělé cvičence, které jsou přímo zaměřeny na cvičení na základě hodnot, postojů a sokolské myšlenky, kdy takto zaměřené vzdělávání je přímo součástí cvičení. Rozpravy jsou taktéž součástí cvičení Věrné gardy.

O historický událostech i sokolské historii referují sokolové i díky projektu *Paměť národa*, který „[...] je jednou z nejrozsáhlejších sbírek vzpomínek pamětníků v Evropě. Veřejnosti je přístupná online od roku 2008 jako databáze pamětníků, kteří byli přímými svědky událostí 20. století.“ (Pametnaroda.cz, 2022a, nestránkováno) V záložce věnované Sokolu je registrováno 431 článků (Pametnaroda.cz, 2022b, nestránkováno).

Za výše zmíněným projektem stojí nezisková organizace *Post Bellum*, která si v roce 2018 nechala zpracovat výzkum na vzorku 1004 respondentů ohledně jejich znalosti českých dějin, respektive důležitých letopočtů, které končily číslicí osm (Ct24.cz, 2018, nestránkováno). „Celkem 79 % dotázaných uvedlo, že v roce 1918 vzniklo Československo nebo skončila první světová válka. Pražské jaro nebo invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 znalo 76 % lidí. O únoru 1948 mělo povědomost 65 % odpovídajících. O mnichovské dohodě, obsazení Sudet a mobilizaci v roce 1938 vědělo 54 % respondentů.“ (Ct24.cz, 2018, nestránkováno) U mladších dospělých (18–34 let) byly procentuální výsledky vždy nižší, „...řada mladých do 24 let považuje historii za překonanou a nebere ji jako součást života.“ (Ct24.cz, 2018, nestránkováno) Všechny tyto letopočty hrály významnou roli i ve fungování sokolského spolku, viz podkapitola 4.1, proto je podpora znalosti těchto historických událostí u všech věkových kategorií členstva jednou z nejvýraznějších aktivit vzdělavatelů, respektive celé ČOS.

Znalost dějin sokolstva

Kromě obecného povědomí o dějinách a historických událostech navázaných především na formování československého státu se vzdělavatelé zaměřují také na dějiny sokolstva. Respondentka C mluvila především o komentovaných procházkách na Olšanských hřbitovech: „Tak jsem teda vyhledala na Olšanských hřbitovech hroby sokolů zakladatelů a dalších... mám jich asi 23, nebo tak nějak a začala jsem provádět po tom hřbitově... A že tam u těch hrobů povídám o těch lidech a dostávám se k té historii, která mi přijde zajímavá. [...] A právě mám cíl, že ty lidi, když tam budou a budou se ptát a poslouchat, že je to začne zajímat a že třeba přijdou i do toho Sokola, nebo že vůbec, že se dovědí o té době... poněvadž o té době se moc obecně neví.“

Trend zaměření se na znalost historie podporují i další respondentky. Takto propojují hodnoty s historií podle respondentky H: „[...] my se hodně vracíme k historii toho Sokola, protože komunisti se ji snažili vymazat, takže tyhle ty **hodnoty**, o kterých jsem mluvila [demokracie, právní stát], o nich mluvíme skrze historii, Ale snažíme se to tady připomínat jako k té

současnosti, že to není o tom, že tenkrát byli statečný a šli do té světové války, ale že i my bysme furt měli brát ten odkaz...“ Hned několik vzdělavatelských aktivit pomocí historie propojuje respondentka CH: „Vždycky na akademii je připravená výstava z archivu, dělám tematický výstavy, propojení těch předmětů do příběhu. Dny otevřených dveří..., máme třeba novou formu... možnost samostatně si projít budovu s papírem po šipkách a něco nového se dozvědět.“

Dle výpovědí respondentů hrály a hrají významnou roli v historii sokolstva samotné sokolovny – místa kde se sokolové nejčastěji sdružovali, o kterých se informace dozvídají návštěvníci na akcích, jako je: **Noc sokoloven**, dny architektury nebo Open House. Respondentka C k pořádání takovéto akce řekla: „*Takže do toho pletu tu historii a co se tady kdy dělo, tohle všechno, když povídám, tak třeba při dnech architektury [...] Tady je to v tom baráku prosycený tím sokolem a historií a my jsme teda navíc ta první sokolovna, ten první Sokol.*“ Obdobnou zkušenost z Noci sokoloven přidává respondentka CH: „*[...] mluvit o sokolovně bez Sokola ale prostě není možný. Nejde nezmínit tu organizaci a to, co děláme Bez toho nemá smysl mluvit o tom baráku... Proč je postavený tak, jak je postavený.*“

V kategorii, zaměřené na **Znalosti a kritické porozumění**, identifikovali respondenti tři kompetence. První kompetenci: **porozumění sobě samému a světu** spojovali především se sokolskými hodnotami, postoji, a sokolskou identitou spíše, než s jiným kontextem. S touto kompetencí spojovali i vzdělavatelské aktivity, které se týkaly pietních aktů a tradičních akcí, kterými jsou např. Slety a oslavy sokolských výročí.

Druhou identifikovanou kompetencí byly **znalosti a kritické porozumění životnímu prostředí a udržitelnosti**. Respondenti se shodovali na důležitosti podporovat kompetenci ve svých jednotách, spojovali ji ale s činností oddílů turistiky a pobytu v přírodě, případně s fungováním jednoty. Další témata, která Model obsahuje v oblasti znalostí, jako jsou lidská práva, zákony, či politika, byla vzdělavateli zmiňována v oblastech **Hodnot a Postojů**, nikoliv samostatně v oblasti **Znalostí**.

Vzdělavatelé dále charakterizovali dvě nové kompetence, které vychází z kompetence **znalost a kritické porozumění světu**. Byly jimi **povědomí o historických událostech**, které tematizuje propojení dějin vzniku československého státu a role sokolstva. Druhá kompetence se pak přímo zabývala tématy, která spadají do **znalostí dějin sokolstva**. Tyto dvě nově identifikované kompetence potvrzují specifickou sokolského prostředí. Všichni respondenti

je označili za klíčové pro vzdělavatelskou činnost a jako hlavní cíl vzdělavatelských aktivit. Neidentifikovanou kompetencí byla **znalost a kritické porozumění jazyku a komunikaci**. Obdobně definovaná kompetence byla zmiňována jen jako součást oblasti **Dovedností**. V rámci kompetence **znalost a kritické porozumění světu** nezazněla v souvislosti se vzdělavatelskými aktivitami při rozhovorech vůbec témata jako kultura, náboženství, média nebo ekonomika.

6.3 Odpovědi na výzkumné otázky

Cílem kvalitativního empirického šetření bylo identifikovat názory vzdělavatelů pražských sokolských jednot na obsahovou korespondenci kompetencí, vyplývajících z obsahu jimi vedených vzdělavatelských aktivit, s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Dílčím cílem kvalitativního empirického šetření bylo zjistit, na které kompetence se zaměřují vzdělavatelé pražských sokolských jednot ve svých vzdělavatelských aktivitách. Pro naplnění těchto cílů byla zvolena metoda kvalitativního empirického šetření za využití polostrukturovaných rozhovorů s vybranými respondenty z řad učitelů, učitelů a členů VO ČOS, kteří působí v rámci pražských sokolských jednot. Níže budou zvlášť uvedeny jednotlivé výzkumné otázky.

6.3.1 Odpověď na výzkumnou otázku č. 1

Z celkového vzorku 9 respondentů se kladně na otázku, zda znají Model kompetencí pro demokratickou kulturu, vyjádřila pouze jediná respondentka. Ostatní respondenti se do chvíle, kdy jim byl Model v dokumentu *Shrnutí publikace „Kompetence pro demokratickou kulturu“* zaslán, s tímto, ani s žádným jiným modelem kompetencí pro vzdělávání nikdy předtím neseťkali. Respondentka, která Model již znala, se vyjádřila takto:

- **Respondentka F:** „[...] viděla [jsem ten model], protože mám vystudovaný pedagogicko-psychologický minimum. Zhruba vím, která bje. Tím, že má maminka vystudovanou Andragogiku, tak už jsme se s tím potkaly.“

Tím, že 8 respondentů z 9 Model kompetencí pro demokratickou kulturu neznalo, se potvrdil předpoklad pro konstrukci 1. výzkumné otázky, viz oddíl 6.1.2. Již bylo zmíněno, že na Model kompetencí pro demokratickou kulturu je možné nahlížet dvojitým způsobem, a že primárně byl Model určen pro vzdělávání mládeže (CoE, 2016, s. 7). Respondenti taktéž přímo zmiňovali kompetence, u kterých předpokládali osvojení u dětí a mládeže v rámci

školského systému. Čtyři respondentky B, C, D, CH přímo zmiňovaly kompetence z oblasti **Dovedností**, např. aktivní naslouchání a empatie. S dospělými spojovaly respondentky kompetence z oblasti **Postojů**, např. respekt a tolerance. Respondentka CH pak přímo spojila celou oblast **Hodnot** jako záležitost výchovy v mladém věku, ovšem poznamenala, že jednotlivé generace v Sokole se od sebe navzájem učí.

Dopadem Modelu pro demokratickou kulturu na činnost Rady Evropy v oblasti formálního vzdělávání se zabývala studie z roku 2020 *The Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Policy context, content and impact* (Barret, 2020, s. 1). Obdobná studie pro dopad Modelu na občanské vzdělávání dospělých nebyla dosud zpracována, což opět potvrzuje, že primární zaměření Modelu je na cílovou skupinu dětí a mládeže. Analogicky byl zpracován i návod na implementaci Modelu v oblasti pedagogiky *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 3 Guidance for implementation* (CoE, 2018, s. 1). Opět bez alternativy pro dospělé účastníky vzdělávání. Připomínky respondentek k využitelnosti Modelu v oblasti vzdělávacích aktivit pro dospělé účastníky jsou tak relevantní.

Přesto se čtyři respondentky C, D, F, H shodly, že Model by mohl být přínosem pro vzdělavatele nebo pro celou ČOS v mezigeneračním kontextu vzdělávání:

- **Respondentka C:** „Bylo by to dobře tohle mít... Ale ještě jsem to nikdy neviděla... ale souhlasím s tím, to samozřejmě.“
- **Respondentka D:** „Já jsem si to přečetla a právě mi přišlo, že něco bychom určitě dělat měli. Ale myslím, že to neděláme. Asi jsem nikdy nic takového neviděla, ale to není ten náš sokolských vzdělavatel..., který dělá něco úplně jiného, nebo částečně... ale spousta těch věcí by tam měla být.“
- **Respondentka F:** „A právě jsem uvažovala nad tím, jak to pěkně jako zasadit do toho Sokola. Takhle. To, co tady je [Model], je jednoznačně to, co si Tyrš s Fügnerem ideálně přáli. To si 100 % myslím, že to je to, co oni tenkrát chtěli a o co se snažili.“
- **Respondentka H:** „Ne, nikdy jsem se s tím nesetkala. A jako, co si o tom myslím? Že to není špatně rozdělený. Docela se mi to i hodně líbí, asi obsahuje i všechno, co tady děláme. Je to hezky rozdělený.“

Přestože se diplomová práce zabývá možnostmi realizace občanského vzdělávání dospělých v Sokole, sokolské členstvo tvoří také děti a mládež (48 %). Rozmístění členstva ale není

v sokolovných rovnoměrné (Sokol.eu, 2022e, nestránkováno). Model kompetencí pro demokratickou kulturu je tak více než vhodné použít právě v sokolském prostředí, jelikož se jedná o místo neformálního vzdělávání dětí a mládeže i dospělých.

Šetření potvrdilo, že Model kompetencí pro demokratickou kulturu nebyl respondentům znám, což se jevílo jako překážka pro pochopení výzkumných otázek respondenty. Důvodem, proč Model znala jediná respondentka, je to, že vystudovala Pedagogicko-psychologické minimum. Nyní se již programy vzdělávání pro nepedagogické pracovníky nazývají: *Studium pedagogiky – pro asistenty pedagoga* (Pages.pedf.cuni.cz, 2022, nestránkováno). Vzdělavatelé jednot by se ho tak mohli účastnit a získat nadstavbovou kvalifikaci. Jednodušší druhou možností samozřejmě je, že si znalost Modelu budou vzdělavatelé předávat mezi sebou, např. na župních schůzích vzdělavatelů.

Ohledně znalosti Modelu, respektive jeho konstituování, měli respondenti (A, G) podnětné připomínky. Jeden z respondentů se také vyjádřil k tomu, že je třeba brát definované kompetence v Modelu s rezervou a zamyslet se nad jejich možnými významy.

- **Respondent A:** *„No já bych tedy potřeboval říci, že všechny tyto termíny bych měl brát s jistou rezervou a upozornit toho, komu přednáším, upozornit, že je to sice např. hodnota, kterou můžu označit jako, hodnota evropské civilizace, ale že musím tedy vzít v úvahu, že se sem hrne třeba i jiná civilizace.“*

Tato připomínka koresponduje se závěrečnou částí podkapitoly 3.2, která uváděla i limity Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Rozpory mezi jednotlivými kompetencemi jsou přiznaným nedostatkem Modelu. Předpokládána je určitá míra tolerance především vůči definovaným hodnotám a postojům a jejich uplatňování v různých kulturních prostředích, ve kterých by Model mohl být využíván (CoE, 2016, s. 37).

V podkapitole 3.2 je taktéž uveden dokument *The conceptual foundations of the Framework*, kterým byla definována východiska pro konstruování Modelu. Dokument definoval pojmy: *„identita, kultura, interkulturalita a interkulturní dialog“* a jejich vzájemné vztahy (CoE, 2019b, s. 1–3). Dokument taktéž uvádí i příklady situací, kdy je nutné aplikovat více kompetencí najednou, tzv. *cluster of competences – shluky kompetencí* (CoE, 2019b, s. 4–5). Kompetence do shluků, respektive skupin, slučovali i respondenti tohoto šetření, viz Příloha D. Lze uvést následující příklady: *„[...] interakce během mezikulturního setkání*

nebo setkání s propagandou obhajující násilný extremistický názor na internetu etc.“ (CoE, 2019b, s. 5–6). Připomínka respondenta A je tedy taktéž relevantní, jelikož kulturní kontexty dozajista vstupují do vnímání jednotlivých kompetencí z Modelu.

Jedna z respondentek taktéž zpochybnila ověřování Modelu v „terénu“ (COV, 2017, s. 20). Odkazovala přímo na tuto informaci z dokumentu, který jí byl zaslán před konáním rozhovoru: „Kompetenční model je výsledkem dvouleté intenzivní práce týmu odborníků. Ti jej netvořili od stolu, ale zkoumali v terénu, jak ke kompetencím dosud přistupují národní kurikula či jaké aktivity v této oblasti rozvíjí neziskové organizace“ (COV, 2017, tamtéž):

- **Respondentka G:** „K tomu mám pár věcí... Takže zkoumali to odborníci dva roky, podle všeho byli i v terénu, je tam zmínka, že všichni lidé jsou si rovni, mají stejná práva, dobře. Jsou tam zmíněni bezdomovci, předpokládám i závislí. Takže já si nemyslím, teda, že spousta lidí si je rovna s některými těžkými delikventy... třeba, i když samozřejmě vždycky je potřeba vědět, jak se k tomu ten člověk dostal, protože vždycky je tam nějaký spouštěč, ale tady bych trošku polemizovala, a potom pokud se jedná o ten terén, tak jsem přemýšlela, do jaké míry to zkoumali v tom terénu [...] trochu o tom pochybuji... tam totiž není zmíněno, že se jedná pouze o školství, takže mi tam chybí ty další sociální skupiny, nejen učitelé.“

V tomto případě je na vině poskytnutí výhradně českého dokumentu „Kompetence pro demokratickou kulturu: Stručný průvodce pro vzdělavatele“, který obsahuje pouze shrnutí informací o Modelu a jeho popis s příklady k jednotlivým kompetencím. Veškeré doplňující informace ohledně ověřování Modelu obsahují dokumenty zmíněné v podkapitole 3.2: *The conceptual foundations of the Framework, Background to the Framework, Descriptors of competences*, nebo obsáhlý dokument *Competences for democratic culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies*. Tyto dokumenty jsou dostupné pouze v angličtině, a proto nebyly respondentům poskytnuty. Připomínka respondentky G bude z tohoto důvodu brána jako jeden z možných limitů šetření.

6.3.2 Odpověď na výzkumnou otázku č. 2

Druhá výzkumná otázka se týkala schopnosti respondentů identifikovat kompetence z obsahů svých vzdělávacích aktivit, které lze propojit s kompetencemi z Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Pojmenovat kompetence, respektive **Hodnoty, Postoje, Dovednosti,**

nebo **Znalosti**, na které by měly vzdělavatelské aktivity cílit, bylo pro respondenty náročné. Nicméně v průběhu rozhovorů se respondenti pomocí vyjmenování příkladů vzdělavatelských aktivit nebo chování příjemců těchto aktivit dostávali blíže k identifikaci jednotlivých kompetencí.

Jednou z možných příčin náročnosti identifikování kompetencí mohla být u většiny respondentů neznalost Modelu, viz odpověď na 1. výzkumnou otázku. Svoji roli také mohla hrát neznalost pojmu kompetence. S tímto problémem souvisel první předpoklad pro konstrukci 2. výzkumné otázky, viz oddíl 6.1.2. Proto byly v otázkách kladených respondentům používány pojmy **Hodnoty**, **Postoje**, **Dovednosti** a **Znalosti**. Respondenti taktéž při rozhovorech využívali zaslaného schématu Modelu, viz oddíl 6.1.5. Díky tomu měli jednotlivé kompetence před sebou a bylo pro ně poté jednodušší přemýšlet o svých vzdělavatelských aktivitách v kontextu kompetenčních přínosů. Mnozí z nich takto o svých aktivitách přemýšleli poprvé.

Z hlediska **Hodnot** a **Postojů** byla pro respondenty identifikace kompetencí ve vzdělavatelských aktivitách snazší. Jak bylo zmíněno v oddílech 6.2.2 a 6.2.3, respondenti se shodovali na dílčím cíli vzdělavatelských aktivit, který popsali jako: předávání sokolských hodnot a postojů. Takových, které definují sokolské hnutí, jeho komunitní povahu, původní myšlenky, tradici i nacionálnost (Sokol.eu, 2022c, nestránkováno; Šilhán, 2009, s.1).

Identifikované **Hodnoty** z Modelu spojili respondenti do dvou skupin kompetencí:

- lidská důstojnost a lidská práva;
- demokracie, spravedlnost, čestnost, rovnost a právní stát.

První skupina kompetencí byla respondenty spojována se vzdělavatelskými aktivitami, které se týkají sokolského hnutí a jeho historie. Čtyři respondentky vyjádřily snahu reflektovat i aktuální témata, ale i tak zůstávaly především u témat zavedených. Druhou skupinu kompetencí spojovali respondenti především se samotným řízením sokolské instituce, žup a jednot. Dvě respondentky spojovaly tyto hodnoty s aktuálním stavem české společnosti, viz oddíl 6.2.2, ve kterém je zároveň zmíněno šetření CCVM z roku 2014. To poukazuje na hodnotovou orientaci české populace. **Hodnoty**, definované v Modelu a identifikované respondenty šetření této práce, byly v souladu s nejčastěji zmiňovanými hodnotami z oblasti občanské angažovanosti, kulturnosti, vzdělávání a sociálního kapitálu (Tuček, 2014, s. 1–5).

Respondenti tedy shodně identifikovali **Hodnoty**, které vyplynuly z analýzy vzdělavatelských aktivit, viz oddíl 5.2.2. Jmenovali také stejné příklady aktivit, které s těmito kompetencemi souvisejí, př: **Popularizace sokolské myšlenky a historie a činnosti Sokolské stráže**.

Identifikované **Postoje** spojili respondenti opět do dvou skupin kompetencí:

- otevřenost ke kulturní rozmanitosti a odlišným přesvědčením, názorům a chování;
- respekt, občanská uvědomělost, odpovědnost a sebedůvěra.

První skupina postojů byla opět identifikována v souvislosti s fungováním Sokola jako organizace, s odkazem na Článek 2 *Stanov ČOS* (ČOS, 2021, s. 1). U druhé skupiny postojů se pět respondentek shodlo, že jsou spíše identifikovatelné ve sportovním a pohybovém zaměření Sokola. Záměrnou podporu těchto postojů v rámci vzdělavatelských aktivit označovali všichni respondenti za náročné. Taktéž 5 respondentek identifikovalo samotný postoj odpovědnosti v souvislosti s péčí o životní prostředí, viz shrnutí 6.2.3.

U problematiky předávání postojových kompetencí všem členům sokolských jednot je opět možné upozornit na propojenost vzdělavatelů s jednotlivými cvičiteli tak, jak bylo popsáno u interpretace získaných dat v této oblasti kompetencí. Zároveň s odkazem na podkapitoly 4.1 a 5.1, ve kterých je tato vzájemná spolupráce taktéž zmíněna.

Respondenti definovali oproti analýze v oddílu 5.2.2 navíc jeden **Postoj (Otevřenost ke kulturní rozmanitosti a odlišným přesvědčením, názorům a chování)**. Ten navíc nebyl spojován přímo se vzdělavatelskými aktivitami, ale s chodem své jednoty jako takové, viz výše. Ze vzdělavatelských aktivit jmenovali oproti analýze z 5.kapitoly i ty se sportovním zaměřením.

Identifikace **Dovedností** byla znatelně zatížena přístupem vzdělavatelů, kteří spíše vyjmenovávali pohybové dovednosti. Přes počáteční obtíže dokázali respondenti ve svých vzdělavatelských aktivitách identifikovat i dovednosti, které figurovaly v Modelu.

Tento problém mohl být do jisté míry způsoben nejrozšířenějším vnímáním Sokola, tedy jako primárně pohybové a sportovní instituce. Ačkoliv je právě morální (hodnotové a postojové) působení doménou sokolských vzdělavatelů, mnohdy je stále tato činnost vnímaná i jimi samotnými jako sekundární.

Kompetence z oblasti **Dovedností** respondenti opět spojili do dvou skupin:

- spolupráce, řešení konfliktů, empatie, aktivní naslouchání, flexibilita a přizpůsobivost;
- analytické a kritické myšlení, samostatné učení, jazykové a komunikační dovednosti.

První skupinu kompetencí spojovali respondenti specificky s řízením jednot, ve kterých působí. Především pak zmiňovali fungování spolupráce mezi členy jednoty a řešení vznikajících konfliktů, právě např. při organizaci a realizování vzdělavatelských aktivit. V obdobném kontextu zmiňovala jedna z respondentek potřebu rozvoje kompetencí flexibility a přizpůsobivosti u členstva oddílů jednoty. Dovednosti z druhé skupiny kompetencí identifikovali respondenti v několika rozdílných kontextech: kompetence potřebné pro účastníky vzdělavatelských aktivit, proměna komunikačních dovedností v průběhu pandemie Covidu 19, nefunkční komunikace na úrovni oddílů – vzdělavatel a jedna z respondentek spojila tuto skupinu dovedností primárně s působením rodiny.

Respondenti se shodovali s oddílem 5.2.2, když také uvedli mezi **Dovednostmi samostatné učení** a **schopnost spolupráce**. Navíc také uváděli **Dovednosti**, které spojovali s fungováním v jednotách, a také ty, které souvisely s větším množstvím kontextů, viz výše. Jednoznačně neoznačili žádnou ze vzdělavatelských aktivit, která by s **Dovednostmi** přímo souvisela.

Oblast **Znalostí a kritického porozumění** zahrnovala nejméně identifikovaných kompetencí z Modelu, pouze:

- porozumění sobě samému;
- znalosti a kritické porozumění životnímu prostředí a udržitelnosti (světu).

Kompetenci, která se týkala porozumění sobě samému, byla respondenty primárně vztahována na roli jednotlivce v sokolské komunitě, zároveň ale respondenti hovořili o osobnostním růstu členstva a cvičenců, kteří se účastní „života v Sokole“, tedy vzdělavatelských a sportovních aktivit. Náročnější byla identifikace témat, která by se týkala kompetence porozumění světu. Respondenti nakonec identifikovali environmentalitu a udržitelnost, kterou ale spojovali s fungováním třídění odpadu v rámci jednoty a s fungováním oddílů turistiky a pobytu v přírodě, specifické vzdělavatelské aktivity nezmiňovali.

Téma silné sokolské identity bylo zmíněno již u interpretace získaných dat v této oblasti kompetencí. Specificky pak i rozpor, jaký může způsobovat motivace sokolského členstva k docházení do sokolských jednot (Libichová, 2017, s. 142–143, 160, 165). Stejně tak bylo potvrzeno i zaměření se na environmentálně prospěšné činnosti, které ale spíše spadají do gesce oddílů přírody (Sýkorová, 2016, s. 10).

V této oblasti kompetencí se respondenti s analýzou z oddílu 5.2.2 shodli na kompetenci **Znalost a kritické porozumění sobě samému**. Z témat, která se týkají porozumění světu, jmenovali respondenti **znalosti a kritické porozumění životnímu prostředí a udržitelnosti** oproti kompetenci **znalosti a kritické pochopení politiky, práva a lidských práv** z analýzy.

Propojení závěrů z oddílu 5.2.2 s interpretovanými daty z empirického šetření nebylo dost dobře možné. Šetření se totiž nezabývalo přímo deskriptory kompetencí, ale názory respondentů na výskyt kompetencí v jejich sokolském působení. Navíc respondenti zmiňovali sportovní a vzdělávací aktivity a propojovali kompetence i s fungováním celé ČOS. Tato nekompatibilita vnesla do propojení závěrů z obou metod zkoumání fenoménu občanských kompetencí v Sokole pouze možnost základního porovnání.

6.3.3 Odpověď na výzkumnou otázku č. 3

Třetí výzkumná otázka se zabývala schopností vzdělavatelů identifikovat další kompetence nad rámec Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Z podkapitoly 6.2, která se zabývala analýzou a interpretací získaných dat z rozhovorů, lze vyvodit, že pokud vzdělavatelé identifikovali nějaké kompetence nad rámec Modelu, většinou se jednalo o **Hodnotu, Postoj, Dovednost** nebo **Znalost**, která byla přímo spojená se sokolským hnutím, jeho kulturou a myšlenkou, viz podkapitola 4.1. Mezi takové kompetence lze zařadit všechny nově identifikované, které jsou vypsány kurzívou v tabulce Přílohy D.

Z oblasti **Hodnot** šlo o kompetence:

- *Sokolská tradice*; tato kompetence vychází čistě z charakteristik, které poskytli vzdělavatelé ve svých rozhovorech, nemá žádnou přímou souvislost s některou z kompetencí z Modelu, ale částečně reflektuje kompetence jako je rovnost, čestnost, otevřenost, odpovědnost, sounáležitost a spolupráce.
- *Vlastenectví, češství a národní hrdost*; zaměření této kompetence vychází z hodnot, které jsou definované v Modelu kompetencí. Souvisí nejenom s lidskými právy, čestností a rovností, ale především s demokracií a právním státem. Velmi úzce dle respondentů souvisí se sokolskou tradicí a dalšími hodnotami a postoji.

V oblasti **Postojů** šlo o kompetence:

- *Sokolská uvědomělost*; tuto kompetenci je možné dát do přímé souvislosti s občanskou uvědomělostí, která je součástí Modelu v kvadrantu zabývajícím se postoji. Vzdělavatelé tento postoj ale více přibližují sokolskému odkazu a myšlence. Cíl je přesto stále stejný: prospívat svému nejbližšímu okolí, chovat se zodpovědně a být přínosem pro společnost. Charakteristikou navíc je ctění sokolského odkazu ve společnosti.
- *Sounáležitost a solidarita*; tato u vzdělavatelů nově identifikovaná kompetence má stejné charakteristiky jako některé postojové kompetence zmíněné v Modelu kompetencí, např. respekt, odpovědnost a tolerance. Je to také jedna ze dvou kompetencí, která je funkční i mimo sokolské prostředí, jelikož vychází z obecnějších postojových charakteristik zaměřených na mezilidskou interakci.

Jedinými nově identifikovanými **Dovednostmi** byly:

- *Dovednosti sokolské stráže*; tato kompetence nevychází z žádné z kompetencí z Modelu. Její specifčnost spočívá v tom, že jednotlivci, kteří jsou součástí Sokolské stráže, jsou nositeli **Hodnot** a **Postojů**. Jedná se o hodnotové a postojové kompetence z Modelu, ale i ty, které nově charakterizovali respondenti. Členové Sokolské stráže především přispívají k popularizaci sokolské historie svou účastí na všech velkých sokolských akcích. Organizovaná Sokolská stráž by bez dovedností, které se pojí k výkonu jejich činnosti, neexistovala a nemohla úspěšně plnit svoji roli v občanském vzdělávání veřejnosti.

V oblasti **Znalostí** identifikovali respondenti tyto dvě nové kompetence:

- *Povědomí o historických událostech a Znalost dějin sokolstva*; obě kompetence spadající do oblasti **Znalostí**, vycházejí z Modelem definované kompetence znalosti a kritické porozumění světu, respektive dějinám. Respondenti obě kompetence označovali jako hlavní cíl svých vzdělávacích aktivit. Informování členstva a veřejnosti o historických událostech, významných osobnostech a jejich činech souvisí s předáváním **Hodnot** i **Postojů**, které tyto události, osobnosti a jejich činy reprezentují.

6.4 Diskuze

6.4.1 Návrhy na zlepšení situace občanského vzdělávání dospělých v Sokolech

Návrhy a určitá doporučení, jak více zaměřit občanské vzdělávání směrem k dospělé populaci, vedou především přes odhodlání samotných vzdělavatelů. Ti jsou vlastně prvotními účastníky občanského vzdělávání dospělých. Vykonáváním vzdělavatelské činnosti přenášejí vzdělavatelé získané kompetence na další příjemce, především pak na sokolské členstvo. Mezi další příjemce patří veřejnost, která se za pomoci účinné vzdělavatelské činnosti může stát pevnější součástí své vlastní nebo sokolské komunity a aktivně se zasazovat o její rozvoj.

Doporučení, které se týká problematiky získávání a přenosu kompetencí, by pro své úspěšné naplnění mohlo využít fungování Ústřední školy ČOS (ÚS ČOS). Jak již bylo zmíněno, ta poskytuje především školení cvičitelům a trenérům (Prosokoly.sokol.eu, 2022g, nestránkováno). Simultánně ale poskytuje jednorázový program s názvem *Školení činovníků*, který např. zahrnuje témata „[...] současné postavení Sokola, jeho základní dokumenty a organizační struktura, hospodaření ČOS, včetně investiční a grantové politiky, správa majetku, náplň činnosti odborných útvarů a systém vzdělávání...“ (Prosokoly.sokol.eu, 2022g, nestránkováno, upraveno) Z konceptu tohoto programu je možné pozorovat, že školení je obecnějšího charakteru a nezabývá se specifickými rolemi činovníků v rámci ČOS. Navíc v roce 2022 nebyl vypsán na webových stránkách žádný termín pro toto školení (Prosokoly.sokol.eu, 2022g, nestránkováno). Pro nově zvolené vzdělavatele nebo ty, kteří ve funkci nepůsobí dlouhou dobu (respondenti šetření D, F, G a CH), by bylo obdobné teoretické školení přínosem. Vhodné a přínosné by nejspíše byly i přednášky nepravidelného charakteru,

kteřé by seznamovaly vzdělavatele s aktuálními tématy a problematikou, kterou je možné zařazovat do vzdělavatelské činnosti. Vzdělavatelé by také mezi sebou mohli sdílet dobrou praxi a koncipovat více činností v jednotném rámci.

Další doporučení se týká více praktického fungování vzdělavatelů. Jedná se o zaměření pozornosti na aktivní mezijednotovou a mezižupní spolupráci, která dle některých respondentů šetření již nyní probíhá, ale v nedostatečné míře. Respondentky C, D, F a G, tedy především opět ty, které ve funkci nepůsobí dlouhou dobu, vyjádřily nadšení z možného sdílení „společné vize“ a ještě většího propojení vzdělavatelů (nejen na navrhované teoretické úrovni). Cílem by nebylo pouze zvednout četnost vzdělavatelských schůzí a pokusit se navýšit i počet jejích účastníků, ale navázat bližší kontakty mezi celými jednotami. Ať už by šlo o pořádání společných akcí v rámci jedné pražské čtvrti, zapůjčování protagonistů divadelních a hudebních souborů na vystoupení nebo sdílení různých „sokolských osobností“, které by přednášely nejenom ve své jednotě. Je velmi pravděpodobné, že na úrovni fungování některých žup a jednot v České republice (i v Praze) taková blízká spolupráce již funguje. Z výpovědí respondentů tohoto šetření ale bylo zřejmé, že tento typ spolupráce zatím neidentifikují v dostatečné míře.

Z tohoto hlediska je velmi důležité, aby každý jednotový vzdělavatel měl svoji vizi, kterou se bude ve své funkci snažit naplňovat. Vizi, která by udržovala existenci tradičních vzdělavatelských aktivit, ale zároveň by přinášela něco nového ve smyslu „udržení odkazu minulosti a jeho proměny v přítomnosti“. Velmi dobře zde sedí slova respondentky G: *„A tady si myslím, že to chce nějakým způsobem jako rozhořet, víš, že mě to přijde, že teď je to takový malý oheň, který je třeba rozšířit.“*

Obdobné snahy o zavedení pojmu „vize vzdělavatele“ jsou naznačeny již v článku *časopisu Sokol* z roku 2021 v oddíle *„Kam kráčíš, vzdělavatel?“* Vzdělavatel je dle článku často považován pouze za správce kulturní a společenské činnosti, měl by ale stále být tím, kdo v Sokole seznamuje členy se sokolskou myšlenkou, tradicí a hodnotami. Již Pelikán (1923, s. 9) ve své příručce pro vzdělavatele psal, že není vhodné v prvních dnech ve funkci vše hned rušit, nově nastavovat, a hlavně se věnovat všem činnostem najednou bez podpory dalších členů jednoty. Jednou z možností, jak se vyhnout zahlcení povinnostmi této funkce, je vybrat si několik činností, ke kterým má vzdělavatel blízko. Nelze vykonávat všechny činnosti (např. psaní kroniky jednoty, starost o knihovnu, dokumenty, archiv, archiválie, prapory, organizování vzdělavatelských aktivit etc.). Zároveň článek podporuje Pelikánovo doporučení

již několikrát zmíněné spolupráce a částečné delegace činností mezi ostatní činovníky jednoty, speciálně cvičitele (Pohlová, 2021a, s. 31).

Práce s dospělou populací je pro Sokol důležitá. Ať už se jedná o činovníky, kteří zastávají své funkce ve výboru jednoty nebo přímo cvičitele, kteří vedou jednotlivé oddíly. Vždy je důležité myslet na „následnictví“, kdo bude na dané funkci působit dále. Toho Sokol částečně dosahuje právě působením Ústřední školy ČOS, která školí takové zájemce o nástupnictví. Školení jsou odstupňovaná v jejich náročnosti a požadavku na vstupní znalosti a postupně školené jednotlivce posouvají v před v jejich kompetencích (Prosokoly.sokol.eu, 2022g, nestránkováno). Získat takové nástupce může být přesto složitou záležitostí. Mohou to být mladší členové z oddílů, kteří se cíleně připravují na pozici cvičitele a účastní se poctivě všech dostupných školení ve svém oboru činnosti. Stávají se tak na prahu dospělosti nepostradatelnými členy jednot. S funkcí vzdělavatele je to s neexistencí takové možnosti na přípravu a proškolení složitější. V tomto případě je třeba, aby členové jednoty obdobně zvnitřňovali **Hodnoty, Postoje, Dovednosti** a **Znalosti** ze sféry občanského vzdělávání vlastní účastí na vzdělavatelských aktivitách, případně přímo při jejich realizaci. Druhou možností je získávat potencionální činovníky (vzdělavatele) z řad veřejnosti. V tomto případě je zásadní prezentace Sokola na veřejnosti. Kromě prezentace sportu a sportovců je právě prezentace sokolské kultury, tradice, hodnot a postojů formou vzdělavatelských aktivit, viz podkapitola 5.2, jednou z možností, jak získat nové aktivní sokoly z řad dospělé populace.

Posledním doporučením vyplývajícím ze zaměření empirického šetření této práce, které se váže i předchozímu odstavci, je možnost upravit Model kompetencí pro demokratickou kulturu přímo pro sokoly. Respektive pro sokolskou mládež, dospělé a seniory, protože každá z těchto cílových skupin potřebuje částečně jiné kompetenční zaměření. Tohoto problému a zároveň potenciálu se dotkli již respondenti, když hodnotili využitelnost Modelu ve svých vzdělavatelských aktivitách. Řešením ale může být i přehodnocení vzdělavatelských aktivit vzhledem k dospělé populaci, která by se mohla stát většinovým účastníkem. Impulzem pro větší účast dospělé populace by nejspíše byla i větší viditelnost vzdělavatelského odboru v jednotách nebo Sokolské strážce, která cílí především na dospělé cvičence v jednotách.

Co se týká úpravy Modelu je nasnadě využít toho, jaké názory respondenti šetření při rozhovorech deklarovali. A sestavit tak „Sokolský model občanských kompetencí“, který by obsahoval kompetence identifikované respondenty ze stávajícího Modelu a zároveň nově identifikované kompetence odrážející sokolskou kulturu, viz odpověď na 2. a 3. výzkumnou

otázku. Model by pak zároveň sloužil i ke školení vzdělavatelů. Obdobně jsou upraveny i metodické plány pro školení cvičitelů. Obsahují vždy i část věnovanou specifickému sokolskému prostředí a cílové skupině (ČOS, 2019, nestránkováno).

Podmínkou pro využívání Sokolského Modelu ve vzdělavatelské praxi by ale nejspíše bylo, aby byl přenos občanských kompetencí primárním cílem sokolského vzdělavatelství. Nyní se v některých případech jedná o zaměření na kompetence ze všech čtyř oblastí Modelu, které ale většinou není v působení Sokola na první pohled rozeznatelné, protože je zakryto viditelnějšími sportovními aktivitami.

Dobrym příkladem „sokolské modernizace“ je již zmíněná vizuální identita ČOS a na ni navázaný marketing, který je zatím nejviditelnější ve spojení s přípravou na Vsesokolský slet v roce 2024. Nová vize souvisí především s koncipováním *Strategie Sokol 2030*. Ta počítá s podporou externích aktivit díky interním aktivitám: „[...] organizaci, financování; komunikaci – člen, jednoty, župy; vizuální styl a nástroje značky Sokol.“ (Sokol-litovel.cz, 2022, nestránkováno, upraveno) Role vzdělavatele v realizování této strategie zde není specificky identifikována, z tohoto důvodu nejspíše ani sami respondenti empirického šetření její vliv na realizaci a vedení vzdělavatelských aktivit nezmiňovali.

Ve strategii jsou v podporovaných externích aktivitách uvedeny i některé příklady vzdělavatelských aktivit, které byly charakterizovány v 5. kapitole této práce: „*Šibřinky, Noc sokoloven, Památný den sokolstva a Sokolský běh republiky...*“ (Sokol-litovel.cz, 2022, nestránkováno, upraveno) Sokolské aktivity týkající se i sportovního zaměření Sokola jsou poté rozčleněny do časové osy v rámci jednoho roku a spojeny se sokolským paterem – Sport, Občanství, Komunita, Osobnost, Laskavost (Sokol-litovel.cz, 2022, nestránkováno). Samotné „patero“ je v dokumentu představujícím novou strategii Sokola popsáno vždy odstavcem, který se vztahuje ke každému jednomu písmenu. Charakteristiky sice částečně odkazují na některé z občanských kompetencí definované Modelem pro demokratickou kulturu, kompetence napřímo ale nezmiňují (Sokol-litovel.cz, 2022, nestránkováno). V tomto dostupném draftu zatím nejsou uvedeny ani podrobnější informace a přesný způsob, jak jich budou sokolové dosahovat. V tomto kontextu by kompetenční model, obsahující sokolsky a občansky orientované kompetence, byl vhodným nástrojem pro dosahování nastavených cílů *Strategie Sokol 2030*.

Přestože jsou veškerá doporučení na hypotetické rovině, uskutečnitelné pouze za souhry několika proměnných, je možné na základě výpovědí respondentů identifikovat prostor pro plné využití potenciálu Sokola k občanské výchově a k občanském vzdělávání dospělých tak, jak o něj samotná sokolská organizace usiluje.

6.4.2 Shrnutí limitů a možností rozšíření empirického šetření

Výsledky tohoto empirického šetření nemohou být zobecněny na oblast vzdělavatelství ve všech pražských jednotách. Za hlavní limit tohoto empirického šetření lze do jisté míry považovat získávání podkladů k šetření, které nebylo rovnoměrně orientované na všechny 3 župy působící v Praze, navíc do výzkumného vzorku byl zařazen i respondent, který nebyl přímo vzdělavatelem z titulu funkce, ale pouze členem jedné z komisí VO ČOS. Přesto ve vzorku figurovali respondenti z celkem šesti pražských městských částí (1, 2, 4, 8, 9, 10).

Dalším limitem může být i nerovnoměrný výběr ženských a mužských respondentů, nebo fakt, že respondenti byli jediným zdrojem informací empirického šetření. Přesto je celkový obraz vzdělavatelství v pražských jednotách a částečně také v celé ČOS podpořen rozčleněním a charakterizováním vzdělavatelských aktivit, kterých se získávání občanských kompetencí bezprostředně týká.

Cílem empirického šetření bylo především identifikovat názory vzdělavatelů pražských sokolských jednot na obsahovou korespondenci kompetencí vyplývajících z obsahu jimi vedených vzdělavatelských aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu. Takto nastavený cíl ovlivnil i způsob jakým bylo nakládáno se získanými daty v podkapitole 6.2 věnované jejich interpretaci. Zohledňován byl především aspekt identifikace, nebo neidentifikace kompetence z Modelu, či identifikace nové kompetence nad rámec Modelu. Tudíž zjišťování, či určování důvodů, případně dalších kontextů, proč jednotliví respondenti daný názor mají, bylo v rámci interpretace dat marginální záležitostí.

Přístup k empirickému šetření lze porovnat s šetřeními v jiných závěrečných pracích s podobným zaměřením: např. diplomová práce s názvem *Tělovýchovné sdružení Sokol a jeho vliv na utváření hodnot členské základny* autorky Jany Kočařové z Katedry pedagogiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Cílem této práce bylo „[...] zjistit, zda a jak členství/nečlenství v Sokole ovlivňuje vnímání sokolských hodnot jednotlivců, popřípadě individuální hodnoty.“ (Kočařová, 2020, s. 7)

Pro případovou studii autorka využila polostrukturovaného dotazníku i rozhovorů u vybraných respondentů. Ve výsledcích zpracované případové studie na konkrétním příkladu TJ Sokol Kampa, autorka mimo jiné uvádí právě porovnání hodnotových žebříčků členů a nečlenů Sokola, dohromady u 40 respondentů. Hodnoty k porovnání vycházely z jejich charakterizování v předchozích kapitolách práce. Z výsledků svého šetření autorka vyvodila závěr, že „[...] pravidelnou účastí na sokolských akcích a kurzech dochází k pozitivnímu vnímání důležitosti nejen sokolských, ale i individuálních hodnot...“ (Kočařová, 2020, s. 83) Zjištění diplomové práce autorky Kočařové tedy korespondují s předpokladem 5. kapitoly této diplomové práce, totiž že vzdělavatelské aktivity v Sokole působí na vnímání občanských kompetencí jejich účastníků minimálně na úrovni hodnot a postojů.

V textu byla již také uvedena disertační práce s názvem *Sokolská identita: dříve a nyní* autorky Lenky Libichové z Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Cílem její práce bylo: „[...] zjistit „etické“ i „emické“ vnímání Sokola z hlediska hodnot.“ (Libichová, 2012, s. 4) Autorka pro svůj terénní výzkum využila několika metod. Jednalo se o dotazníkové šetření pro 468 respondentů, dále o 5 neanonymizovaných rozhovorů a zúčastněné pozorování na jedné sokolské akci (tamtéž, 2012, s. 140, 146, 157). Výsledky terénního výzkumu byly částečně popsány v oddíle 6.2.3.

Na Katedře andragogiky a personálního řízení Filozofické fakulty Univerzity Karlovy zpracovala autorka Anna Svobodová bakalářskou práci s názvem *Vnímání vlivu vzdělávacích a sportovních aktivit České obce sokolské na kvalitu života jejich dospělých účastníků*. Pro kontext této diplomové práce je relevantní tematizace „vlivu vzdělávacích aktivit“. Samotná práce je ale zaměřena především na vnímání kvality života a přímý vliv pouze vzdělávacích aktivit nebyl sledován. Autorka pro své empirické šetření využila standardizovaný dotazník SQUALA, který je využitelný přímo pro oblast zkoumání kvality života (Svobodová, 2022, s. 56).

Z představených prací, které se týkaly sokolského prostředí, se žádná netýkala propojení získávání občanských kompetencí se vzdělavatelskými aktivitami, které Sokol pořádá. Nicméně se zmíněné práce jednotlivě zabývaly sokolskými hodnotami, sokolskou identitou a částečně i vzdělavatelskými aktivitami. První dvě témata do jisté míry korespondují s částmi **Hodnoty a Postoje**, které obsahuje Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu, který byl východiskem pro šetření této diplomové práce. O třetím tématu je uvažováno jako o médiu,

kteřé má určitý vliv (zlepšování kvality života) na sokolské členstvo, stejně jako je tomu i v této diplomové práci (získávání občanských kompetencí).

Výše zmíněné limity empirického šetření i příklady obdobně zaměřených závěrečných prací poukazují na výzkumný potenciál této oblasti občanského vzdělávání dospělých. Budoucí empirická šetření by mohla využít jiné metody výzkumu nežli kvalitativní model s polostrukturovaným rozhovorem, např. využít propojení několika výzkumných metod: dotazníkové šetření a neanonymizované rozhovory, panel expertů případně i zúčastněná pozorování.

Vzhledem ke skutečnosti, že Model kompetencí pro demokratickou kulturu, mezinárodně označovaný jako: *Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC)*, začal být v oblasti občanského vzdělávání využíván až v roce 2018, není možné uvést tolik příkladů zpracovaných studií, či šetření, které by tento Model využívaly jako své východisko. V roce 2020 byla nicméně publikována jedna z prvních studií *The Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Policy context, content and impact* (Barrett, 2020, s. 3), která se zabývala dopadem využívání Modelu ve formálním vzdělávání, v návaznosti na definování oblasti občanského vzdělávání dokumenty vydanými Radou Evropy v roce 2010 a Evropskou výkonnou agenturou pro vzdělávání a kulturu v roce 2017, viz podkapitola 2.1.

Ve stejném roce byl vydán dokument *NECE Focus Group on 'Competences for Democratic Culture' Recommendations and Documentation*, který se zaměřoval na oblasti formálního i neformálního vzdělávání „[...] ve specifických institucionálních, lokálních a národních kontextech.“ (Hladschik, Lenz a kol., 2020, s. 5) Jedním z výsledků focus group bylo „[...] intenzivní zapojení neformálního kontextu [...], které otevřelo nové perspektivy a cesty pro implementaci Modelu.“ (Hladschik, Lenz a kol., 2020, s. 5, upraveno) Mezi doporučeními pro oblast neformálního vzdělávání figurovala např. tato: „[...] buďte připraveni na skepsi a neochotu k využívání pojmu kompetence, [...], snažte se, aby byl Model snadno dostupný v terminologii srozumitelné různým cílovým skupinám a použijte Model jako nástroj pro osobní a profesní rozvoj, těch, kteří ho využívají...“ (Hladschik, Lenz a kol., 2020, s. 8, upraveno).

Doporučení zmíněného dokumentu korespondují s tím, co bylo uvedeno v různých částech této práce. První doporučení souvisí s předpokladem pro konstruování 2. a 3. výzkumné

otázky. Nevyužíváním pojmu kompetence a jeho nahrazením dalšími pojmy jsem ale jako výzkumník předcházela spíše nepochopení než neochotě používat pojem kompetence. S čímž je spojeno i druhé doporučení dokumentu. Druhé i třetí doporučení souvisí s návrhem na rozvoj občanského vzdělávání v Sokolech, tj. upravit Model v kontextech, a tedy i terminologii srozumitelné sokolům, a dále využívat Model ve školících programech Ústřední školy ČOS, viz oddíl 6.4.1.

Další možností rozšíření realizované empirického šetření by bylo zahrnutí jednot, které působí mimo Prahu. Realizované rozhovory se týkaly pouze hlavního města, což vyplývalo z nastavené metodiky šetření, zatímco ČOS působí jako celorepubliková organizace s celkovým počtem 1061 jednot (Sokol.eu, 2022c, nestránkováno). Základního soubor by tak byl rozšířen o vzdělavatele ze všech jednot (které funkci vzdělavatele mají) na území ČR. Do výzkumného vzorku by bylo možné dále zařadit respondenty, kteří rovnoměrně zastupují všechny čtyři komise VO ČOS, rovněž by mohli být zařazeni i členové VO ČOS zasedající v předsednictvu a dále Vzdělavatel ČOS, či členové Sokolské stráže. V rámci využití vícera výzkumných metod by mohli být současně pro dotazníková šetření osloveni i účastníci vzdělavatelských aktivit.

Součástí navazujících šetření by mohla být i výzkumná otázka, konstruovaná na základě navrženého doporučení z oddílu 6.4.1, totiž zda definování občanských kompetencí v rámci „Sokolského modelu občanských kompetencí“ přispívá k lepší koordinaci vzdělávacích cílů s realizací vzdělavatelských aktivit v sokolském prostředí.

7 Závěr

Základním tématem této diplomové práce bylo nejdříve vymezit pojmy, které se vztahují k oblasti občanského vzdělávání, a tím v obecném rozsahu identifikovat různá pojetí občanství, popsat koncept aktivního občanství a fungování občanské společnosti a jejích složek. Dále práce pokračovala charakterizováním občanského vzdělávání ve vztahu k evropským a národním dokumentům a strategiím a popsáním situace, ve které se aktuálně nachází občanské vzdělávání dospělých v České republice.

Občanské vzdělávání dospělých v České republice vychází z tradice osvětové spolkové činnosti v 19. století. Následně se tato osvěta zaměřila na občany, nově vzniklého demokratického státu na počátku 20. století. Vzdělávání dospělých bylo poté formováno právními úpravami, které oblast občanského vzdělávání využívaly především k prosazování právě platné ideologie státu. Se vznikem České republiky se právní normy věnované vzdělávání zaměřily především na oblast formálního vzdělávání a v případě dospělých na profesní vzdělávání. Zájmová a občanská sféra byla opětovně ve větším poměru převzata pod fungování organizací občanské společnosti v rámci expandujícího občanského sektoru. Neexistující právní úpravu občanského vzdělávání částečně suplují strategické národní dokumenty, tyto ale stále spíše upřednostňují občanské vzdělávání dětí a mládeže.

Diplomová práce se zabývala možnostmi realizace občanského vzdělávání dospělých ve specifickém kontextu sokolské organizace, která spadá k organizacím občanské společnosti. Pro určité zlepšení situace navrhuje autorka práce především implementaci Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu, ať už v jeho základní formě nebo upravený dle specifických reálií dané organizace. Taková implementace by v sokolském prostředí pomohla vzdělavatelům s lepším zacílením jejich vzdělavatelských aktivit na konkrétní výstupy, kterých chtějí dosahovat. Zároveň by tak oblast vzdělavatelství v Sokole fungovala sjednoceně a budoucí vzdělavatelé by se mohli účastnit vstupních školení, která by z Modelu taktéž vycházela.

Práce se proto následně zaměřila na vymezení Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu a přiblížila jeho vznik a strukturu. Stěžejním tématem práce pak bylo přiblížení tradice vzdělavatelství v České obci sokolské a charakteristika Vzdělavatelského odboru, společně s jeho vzdělavatelskými aktivitami. Ty byly následně propojeny především s Hodnotami a Postoji z Modelu.

Specifičtější dosavadní propojení vzdělavatelských aktivit s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu přineslo kvalitativní empirické šetření mezi vzdělavateli z pražských sokolských jednot. Vzdělavatelé deklarovali existenci modelových kompetencí, pojmenovávali ale také i nové občanské kompetence, specifické pro sokolské prostředí.

Výsledky tohoto šetření nelze brát jako zobecnitelné ani na celou sféru sokolského vzdělavatelství, avšak jako příklad přispěly do jisté míry k ověření a potvrzení možnosti využívání Modelu kompetencí pro demokratickou kulturu v neformálním vzdělávání dospělé populace. Případná navazující šetření v oblasti občanského vzdělávání dospělých ve spojení se získáváním občanských kompetencí, jak jsou definovány Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu, se mohou zaměřit na identifikované možnosti rozšíření této práce, či na jiná specifická prostředí, kde se občanské vzdělávání dospělých realizuje.

8 Soupis bibliografických citací

ALEXANDER, Jeffrey C. The Paradoxes of Civil Society. *International Sociology* [online]. 1997, 12(2), s. 115–133 [cit. 2021-08-07]. ISSN 0268-5809. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/026858097012002001>.

ANGELOVSKÁ, Olga, Rochdi GOULLI a Pavol FRIČ. *Revitalizace a konsolidace neziskového sektoru v ČR po roce 1989*. Praha: Agnes o. s., 2009. ISBN 978-80-903696-7-2.

APL.CZSO.CZ. *Satelitní účet neziskových institucí* [online]. Apl.czso.cz, 2014 [cit. 2022-12-02]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/nufile/SUNI2013.pdf>.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-86429-38-5.

BANFIELD, Edward C., ed. *Občanské ctnosti: Občanský étos a občanství v liberálnědemokratických společnostech*. Praha: Victoria publishing, 1995. ISBN 80-85865-12-2.

BARBALET, Jack. Citizenship. In: RITZER, George. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* [online]. Malden: Blackwell Publishing, 2007, s. 497–499 [cit. 2018-07-26]. ISBN 978-1-4051-2433-1. Dostupné z: http://philosophy.com/UPLOADS/PHILOSOCIOLOGY.ir/Blackwell%20Encyclopedia%20of%20Sociology_George%20Ritzer.pdf.

BARRET, Martyn. The Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Policy context, content and impact. *London Review of Education* [online]. 2020, 18(1), s. 1–17 [cit. 2022-11-20]. ISSN 1474-8460. Dostupné z: <https://uclpress.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.18546/LRE.18.1.01>.

BEHPROSVETLUSKU.CZ. *Běh pro Světlušku* [online]. Behprosvetluskuz.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.behprosvetluskuz.cz/>.

BEHPROUTULKY.CZ. *Běhejme a pomáhejme útlukům* [online]. Behproutulky.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.behproutulky.cz/>.

BEHREPUBLICY.CZ. *Sokolský běh republiky* [online]. Behrepubliky.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.behrepubliky.cz/cms.front.page/page/717>.

BENEŠ, Milan. *Andragogika. 2. aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4824-5.

BRONTOSAURUS.CZ. *Vzdělávací kurzy a přednášky* [online]. Brontosaurus.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://brontosaurus.cz/kurzy-a-prednasky/>.

BURIAN, Michal. *Vzdělávatelské listy – úvodník. Vzdělávatelské listy* [online]. 2021, 01 březen, s. 2 [cit. 2022-06-18]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

BURIAN, Michal, Marek WAIC, Milan BÁRTA a Libor SVOBODA. *Výstava pod křídly Sokola: Obnova Československé obce sokolské – panel č. 36* [online]. Ústav pro studium totalitních režimů a ČOS, 2012 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/vystavy/vystava-pod-kridly-sokola/>.

BYROUTI, Kateřina. *Vzdělavatelé v župě Podbělohorské* [elektronická pošta]. Message to: magdamachovicova@seznam.cz. 29. listopad [cit. 2022-12-13]. Osobní komunikace.

CASOPIS.SOKOL.EU. *Archiv čísel časopisu Sokol* [online]. Casopis.sokol.eu, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

CASOPISVERONICA.CZ. *Veronica: časopis pro ochranu přírody a krajiny* [online]. Casopisveronica.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <http://www.casopisveronica.cz/ocasopisu.php>.

CASOPISY.SKAUT.CZ. *Časopis Skaut* [online]. Casopisy.skaut.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://casopisy.skaut.cz/skaut/>.

COE. *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education: Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum* [online]. CoE, 2010 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16803034e3>.

COE. *Competences for democratic culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies* [online]. Council of Europe Publishing, 2016 [cit. 2022-04-21]. ISBN 978-92-871-8237-1. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806ccc07>.

COE. *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 3 Guidance for implementation* [online]. CoE, 2018 [cit. 2022-11-20]. ISBN 978-92-871-8575-4. Dostupné z: <https://rm.coe.int/prems-008518-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-3-8575-co/16807bc66e>.

COE. *Background to the Framework* [online]. CoE, 2019a [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/background-to-the-framework-reference-framework-of-competences-for-dem/1680994101>.

COE. *The conceptual foundations of the Framework* [online]. CoE, 2019b [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/the-conceptual-foundations-of-the-framework-reference-framework-of-com/16809940c1>.

COE. *Framework of Competences for Democratic Culture* [online]. CoE, 2022a [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>.

COE. *Descriptors of competences* [online]. CoE, 2022b [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/descriptors-of-competences#full_bank.

COE. *Descriptors of competences: Values* [online]. CoE, 2022c [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/values-the-full-bank-of-validated-descriptors-descriptors-of-competenc/1680994dbe>.

COE. *Descriptors of competences: Attitudes* [online]. CoE, 2022d [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/attitudes-the-full-bank-of-validated-descriptors-descriptors-of-compet/1680994abc>.

COE. *Descriptors of competences: Skills* [online]. CoE, 2022e [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/skills-the-full-bank-of-validated-descriptors-descriptors-of-competenc/1680994ac0>.

COE. *Descriptors of competences: Knowledge and critical understanding* [online]. CoE, 2022f [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/knowledge-and-critical-understanding-the-full-bank-of-validated-descri/1680994abe>.

COEC. *A Memorandum on Lifelong Learning* [online]. Brussels, 2000 [cit. 2022-02-23]. Dostupné z: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf.

COEU. *Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020')* [online]. Official Journal of the European Union, 2009 [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: https://www.cedefop.europa.eu/files/education_benchmarks_2020.pdf.

COEU. *COUNCIL RECOMMENDATION of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning (2012/C 398/01)* [online]. EUR-Lex.europa.eu, Official Journal of the European Union, 2012 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H1222(01)&from=EN).

COEU. *COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C 189/01)* [online]. EUR-Lex.europa.eu, Official Journal of the European Union, 2018 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)).

COOPER, Rachel. *What is Civil Society, its role and value in 2018* [online]. University of Birmingham, 2018 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5c6c2e74e5274a72bc45240e/488_What_is_Civil_Society.pdf.

COV. *Charta Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012 [cit. 2022-01-11]. ISBN 978-80-210-5827-9. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/uploads/5622ff74c528421dcaa4a039b311d82c133485a8_uploaded_cov2012-charta.pdf.

COV. *Kompetence pro demokratickou kulturu: Stručný průvodce pro vzdělavatele – Proč je ve vzdělávání důležité posilovat kompetence pro demokratickou kulturu?* [online]. COV, FHS UK, 2017 [cit. 2022-04-23]. Dostupné z: <http://www.obcanskevzdelavani.cz/publikace>.

COV. *O nás: Základní informace* [online]. COV, 2022a [cit. 2022-05-18]. Dostupné z: <http://www.obcanskevzdelavani.cz/o-nas>.

COV. *Kurzy občanského vzdělávání* [online]. COV, 2022b [cit. 2022-05-18]. Dostupné z: <http://www.obcanskevzdelavani.cz/kurzy>.

CSOL.CZ. *Projekty* [online]. Csol.cz, 2022a [cit. 2022-11-24]. Dostupné z: <https://www.csol.cz/projekty/>.

CSOL.CZ. *Kalendář akcí* [online]. Csol.cz, 2022b [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.csol.cz/akce-obce-legionarske/>.

CT24.CZ. *Pětina Čechů neví, že v roce 1918 vzniklo Československo. Znalosti o roce 1938 jsou ještě mnohem horší* [online]. Ct24.cz, 2022 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2547739-petina-cechu-nevi-ze-v-roce-1918-vzniklo-ceskoslovensko-znalosti-o-roce-1938-jsou-jeste>.

CZECHDESIGN. *Dynamický Sokol. Tělocvičný spolek sází na změny a představuje novou vizuální identitu* [online]. Czechdesign.cz, 2022 [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/dynamicky-sokol-telocvicny-spolek-sazi-na-zmeny-a-predstavuje-novou-vizualni-identitu>.

ČADOVÁ, Naděžda. *Tisková zpráva: Důvody hrdosti a studu na české občanství – říjen 2019* [online]. CVVM, 2019 [cit. 2022-11-14]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5045/f9/ov191115.pdf.

ČÁP, Petr, Ondřej MATĚJKA a Tomáš PROTIVÍNSKÝ. *Občanské vzdělávání v ČR* [online]. Brno, Masarykova univerzita: COV, nedatováno [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1289142-Petr-cap-ondrej-matejka-tomas-protivinsky-obcanske-vzdelavani-v-cr.html>.

ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-469-2.

ČESKO. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů* [online]. 1.1. 1993 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

ČESKO. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech). In: *Sbírka zákonů* [online]. 7.1. 2002 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3>.

ČESKO. Zákon č. 231/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů* [online]. 1.1. 2011 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-231>.

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů* [online]. 1.1. 2014 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

ČESKO. Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky). In: *Sbírka zákonů* [online]. 1.1. 2014 [cit. 2021-10-04]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=186&r=2013>.

ČESKOSLOVENSKO. Zákon ze dne 7. února 1919, o organizaci lidových kursů občanské výchovy. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého* [online]. Praha, roč. 1919, č. 67, částka XV [cit. 2022-05-10]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/015-1919.pdf>.

ČESKOSLOVENSKO. Dekret č. 130/1945 Sb., presidenta republiky o státní péči osvětové. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého* [online]. Praha, 1945, č. 130, částka 55 [cit. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-130>.

ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 52/1959 Sb., o osvětové činnosti (osvětový zákon). In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého* [online]. Praha, 1959, č. 52, částka 22 [cit. 2022-05-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-52>.

ČOS. *Cvičitel zdravotní tělesné výchovy II. třídy – učební plán* [online]. ČOS, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/234/seminare-a-skoleni#2019-007>.

ČOS. *Stanovy České obce sokolské (úplné znění)* [online]. Praha: ČOS, 2021 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/stanovy-cos-ucinne-od-26-6-2021-web.pdf>.

ČSÚ. *Vzdělávání dospělých v číslech* [online]. ČSÚ, Praha, 2012 [cit. 2022-05-15]. ISBN 978-80-250-2315-0. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20561189/331312.pdf/a9c31ba3-7523-47de-b308-6c2114200893?version=1.0>.

ČSÚ. *Vzdělávání dospělých v České republice: Výstupy z šetření Adult Education Survey 2016* [online]. ČSÚ, Praha, 2018a [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-80-250-2836-0. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/76208655/23005318a.pdf/e95c8a13-7a32-4b6c-8927-43a44c25c09c?version=1.1>.

ČSÚ. *Jednotlivci v ČR telefonující přes internet, 2013 až 2018* [online]. ČSÚ, 2018b [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61508128/0620041838.pdf/b6c485d8-c672-48dc-9dcd-2fe7b9c69b2e?version=1.1>.

ČSÚ. *Hodnota dobrovolnické práce vzrostla* [online]. ČSÚ, 2020 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/147297771/csu_tk_neziskovky.pdf/071c554e-1b0e-4ade-a9e8-553b275f6442?version=1.0.

ČSÚ. *Osoby v ČR komunikující přes internet s ostatními, 2021* [online]. ČSÚ, 2021 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142872020/062004210601.pdf/9683300c-ff66-4bae-b388-0f3801d1d8e0?version=1.1>.

ČSÚ. *Satelitní účet neziskových institucí* [online]. ČSÚ, 2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: https://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu_sat.

DESECO. *The definition and selection of key competencies: Executive Summary* [online]. OECD, DeSeCo, 2005 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/pisa/definition-selection-key-competencies-summary.pdf>.

DE WEERD, Marga, GEMMEKE, Mireille, RIGTER, Josine a Coen VAN RIJ. *Indicators for Monitoring Active Citizenship and Citizenship Education* [online]. Research report for the European Commission/DG EAC, 2005 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z: <https://silو.tips/download/indicators-for-monitoring-active-citizenship-and-citizenship-education-final-rep>.

DOLANSKÝ, Julius a kol. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha: Olympia, 1973.

DVACATESTOLETI.EU. *Panelové výstavy* [online]. Dvacatestoleti.eu, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <http://www.dvacatestoleti.eu/panelove-vystavy/>.

DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK. Oblasti celoživotního vzdělávání a učení. In: DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 106–120. ISBN 978-80-7308-694-7. Dostupné také z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzE0NTc2MTNfX0FO0?sid=53d91736-9d4f-444b-9197-ca925bf5bdb4@redis&vid=0&format=EB&rid=1>.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Evropeizace veřejné sféry*. Praha: Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-193-2.

EACEA. *Citizenship Education in Europe* [online]. EACEA Eurydice, 2012 [cit. 2022-02-14]. ISBN 978-92-9201-264-9. Dostupné z: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/citizenship_education_in_europe_en.pdf.

EACEA. *Shrnutí Eurydice: Výchova k občanství ve školách v Evropě 2017* [online]. Dům zahraniční spolupráce, 2018 [cit. 2022-01-11]. ISBN 978-92-9492-773-6. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e0f2801c-184c-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-cs>.

EC. *European Commission kick-starts the 2013 European Year of Citizens* [online]. EC, 2013 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_2.

EC. *About the Europe for citizens Programme 2014-2020* [online]. EC, 2014 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/citizenship/about-the-europe-for-citizens-programme/future-programme-2014-2020/index_en.htm.

EC. *Citizens, Equality, Rights and Values (CERV) 2021-2027* [online]. EC, 2021 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://www.eacea.ec.europa.eu/grants/2021-2027/citizens-equality-rights-and-values-cerv_en.

EC. *Migration and Home Affairs: active citizenship* [online]. EC, 2022 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/active-citizenship_en.

EDUIN. *Tisková zpráva: Občanské vzdělávání? Odloženo* [online]. EDUin, 2019 [cit. 2022-05-19]. Dostupné z: <https://eduin.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-obcanske-vzdelavani-odloženo/>.

EESC. *European Democracy Passport: Quick guide to active European citizenship* [online]. EESC, 2022 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.eesc.europa.eu/eptac/en/quickguide-to-active-citizenship.html>.

EGOV-NN.COM. *Satelitní účet neziskových institucí* [online]. Egov-nn.com, 2021 [cit. 2022-12-05]. Dostupné z: <https://www.egov-nn.com/satelitni-ucet-neziskovych-instituci/>.

EP a COEU. *DIRECTIVE 2005/36/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications* [online]. EUR-Lex.europa.eu, Official Journal of the European Union, 2005 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0036&from=EN>.

EP a COEU. *RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)* [online]. EUR-Lex.europa.eu, Official Journal of the European Union, 2006 [cit. 2022-07-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>.

EPRS. *Implementation of citizenship education actions in the EU: European Implementation Assessment* [online]. European Parliament, 2021 [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694207/EPRS_STU\(2021\)694207_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694207/EPRS_STU(2021)694207_EN.pdf).

EUR-LEX. *Article 9* [online]. Official Journal of the European Union, 2016a [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M009&from=EN>.

EUR-LEX. *Article 20* [online]. Official Journal of the European Union, 2016b [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016E020&from=EN>.

EUR-LEX. *Treaty of Maastricht on European Union* [online]. EUR-Lex Access to European Union law, 2018 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0026>.

EUR-LEX. *Citizenship of the Union* [online]. EUR-Lex Access to European Union law, 2021 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:a12000>.

FIELD, John. Civic engagement and lifelong learning: Survey findings on social capital and attitudes towards learning. *Studies in the Education of Adults* [online]. 2003, 35(2), s.142–156 [cit. 2022-02-17]. ISSN 1478-9833. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02660830.2003.11661479>.

FRIČ, Pavol. Změny v kapacitě a struktuře občanského sektoru. In: FRIČ, Pavol, Tamara KATUŠČÁK, Pavel MIČKA a Vít SKÁLA. *Občanský sektor v ohrožení?*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2016, s. 35–60. ISBN 978-80-7419-243-2.

FRIČ, Pavol. *Dílčí studie pro Koncepci politiky vlády vůči nestátním neziskovým organizacím do roku 2020 na téma: „Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy“* [online]. Vláda ČR, 2020. [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf.

FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ, Pavla KATZOVÁ, Karel KOVÁŘ, Jaromír BERAN, Iveta VALACHOVÁ, Lukáš SEIFERT, Martina BĚŤÁKOVÁ, Ferdinand HRDLIČKA a kol. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+* [online]. MŠMT, Praha, 2020 [cit. 2022-05-19]. ISBN 978-80-87601-47-1. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>.

GEDVILIENĚ, Genutė a Virginija BORTKEVIČIENĚ. *The importance of key competences in the context of lifelong learning* [online]. Seville: Proceedings of ICERI Conference, 2013, s. 4646–4653 [cit. 2022-04-16]. ISBN 978-84-616-3847-5. Dostupné z: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/New_goals/90/9/WG3_2016_11_02_Competerences_Gedviliene_648909.pdf.

GHMP.CZ. *Panelové výstavy* [online]. Ghmp.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.ghmp.cz/umeni-ve-verejnem-prostoru/panelove-vystavy/>.

GOLLOB, Rolf, Edward HUDDLESTON, Peter KRAPF, Maria-Helena SALEMA a Vedrana SPAJIC-VRKAŠ. *EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP 2001-2004: Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education* [online]. Council of Europe: Strasbourg, 2004 [cit. 2021-08-11]. Dostupné z: http://www.adcl.org.pt/observatorio/pdf/Tool_Teacher_Training_2004_44.pdf.

GREENPEACE.ORG. *Přednáška* [online]. Greenpeace.org, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: https://www.greenpeace.org/czech/?s=p%05%99edn%03%A1%05%A1ka&orderby=_score&f%05Bcat%05D%05BVzd%04%09BI%03%A1v%03%A1n%03%AD%05D=37.

HANZLOVÁ, Radka. *Tisková zpráva: Postoje a aktivity české společnosti vzhledem k životnímu prostředí – červenec 2021* [online]. CVVM, 2021 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5425/f9/oe210813.pdf.

HASICOVO.CZ. *Kalendář – kulturní* [online]. Hasicovo.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.hasicovo.cz/cs/akce?frm.eventDateFrom=&frm.eventDateTo=&frm.events=cultura>.

HASICKASOUTEZ.CZ. *Termínovka hasičských soutěží 2021* [online]. Hasiciskasoutez.cz, 2021 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.hasicskasoutez.cz/souteze/?rocnik=2021>.

HAVRÁNKOVÁ, Hana. Vznik Sokola a jeho vývoj do utvoření České obce sokolské. In: WAIC, Marek a kol. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzity Karlovy, 1997, s. 9–54. ISBN 978-80-2383-287-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HERMANN, Josef a Ruud VELDHUIS. *Indicators on Active Citizenship for Democracy – The social, cultural, and economic domain* [online]. Council of Europe for the CRELL-Network on Active Citizenship for Democracy, 2006 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/38407082_Indicators_on_Active_Citizenship_for_Democracy - the social cultural and economic domain Paper by order of the Council of Europe for the CRELL-Network on Active Citizenship for Democracy at the Europe](https://www.researchgate.net/publication/38407082_Indicators_on_Active_Citizenship_for_Democracy_-_the_social_cultural_and_economic_domain_Paper_by_order_of_the_Council_of_Europe_for_the_CRELL-Network_on_Active_Citizenship_for_Democracy_at_the_Europe).

HOGENOVÁ, Anna. Legalita a legitimnost ve sportu. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2005, 11(5), s. 4 [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: https://drive.google.com/drive/folders/1IwG_ua0_OIKAiP2u9KnWHMBzrb4nwobr.

HOGENOVÁ, Anna. Ke smyslu obdarování. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2006, 12(6), s. 3–4 [cit. 2022-11-13]. Dostupné z: https://drive.google.com/drive/folders/1IwG_ua0_OIKAiP2u9KnWHMBzrb4nwobr.

HOSKINS, Bryony, Jochen JESINGHAUS, Massimiliano MASCHERINI, Giuseppe MUNDA, Michela NARDO, Michaela SAISANA, Daniel VAN NIJLEN, Daniele VIDONI a Ernesto VILLALBA. *Measuring Active Citizenship in Europe* [online]. CRELL Research Paper 4, EUR 22530 EN, 2006 [cit. 2022-02-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/305395703_Measuring_Active_Citizenship_in_Europe.

HOSKINS, Bryony a Ruth Deakin CRICK. Competences for Learning to Learn and Active Citizenship: different currencies or two sides of the same coin?. *European Journal of Education* [online]. 2010, 45(1), s. 121–137 [cit. 2022-04-21]. ISSN 1465-3435. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40664654?seq=1>.

HOSKINS, Bryony a David KERR. *Final Study Summary and Policy Recommendations: Participatory Citizenship in the European Union Institute of Education*. Brussels: European Commission, Europe for Citizens Programme, 2012 [online]. ISBN 978-08-5432-940-3. Dostupné z: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/report_4_final_study_summary_and_policy_recommendations.pdf.

IVANČIČ, Angela a Darijan NOVAK. Conceptualisation of terms ‘citizenship’, ‘active citizenship’, ‘governance’ and ‘education and learning for active citizenship’: main findings from the Etgace project. In: IVANČIČ, Angela, Darijan NOVAK, Nicoleta CHIONCEL a Theo JANSEN, eds. *Active Citizenship and Governance in the Central and Eastern European Context: Report on critical review of the national literature and policy analysis* [online]. RE-ETGACE Project - HPSE-CT2002-60054, 2003, s. 5–9 [cit. 2022-02-17]. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=6799EE3B93C23B410D3C045BBE37B432?doi=10.1.1.202.1094&rep=rep1&type=pdf>.

HLADSCHNIK, Patricia, Claudia LENZ, Claudio DONDI, Jan FABER, Veronicka FEHLINGER, Hanna LORENZEN, Thimo NIESELT, Georg PIRKER, Mari VARSÁNYI a Rebecca WELGE. *NECE Focus Group on ‘Competences for Democratic Culture’: Recommendations and Documentation* [online]. Vienna, December 2020 [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://www.demokrativ.ch/images/Dokumente_Demokrativ/NECE_FG_RFCDC_Final_Report_web.pdf.

JAGOŠOVÁ, Anna. 8. říjen – Významný den sokolstva. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2019, 25(2), s. 2–4 [cit. 2022-05-26]. Dostupné z: <https://drive.google.com/drive/folders/1BSOhKRLcyQ6H6oSLF3UI6N7FfWD9jTle>.

JAGOŠOVÁ a kol. Kam do Sokola. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2019, 1(3), s. 1–2 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://drive.google.com/drive/folders/1BSOhKRLcyQ6H6oSLF3UI6N7FfWD9jTle>.

JANDÁSEK, Ladislav a Jan PELIKÁN. *Stručné dějiny sokolstva: 1862-1912*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1946.

JANOUCHOVÁ, Marcela. Počátky sokolského kroje. *Vzdělávatelské listy* [online]. 2017, 03 září, s. 3–5 [cit. 2022-11-15]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

JEWISHMUSEUM.CZ. *Program přednášek a diskuzních večerů* [online]. Jewishmuseum.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/akce-pro-navstevniky/pripravujeme-akce-pro-navstevniky/>.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Občanská společnost* [online]. Metodický portál inspirace a zkušeností učitelů, 2005 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/387/OBCANSKASPOLECNOST>.

KLEKNEROVÁ, Olga. Březnový finiš šibřinkové sezóny. *Sokol; časopis České obce sokolské* [online]. 2019, březen, s. 14–15. [cit. 2022-11-26]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/Ps6O11d7hQ.pdf>.

KLEMENT, Martin. Z počátků vzdělávatelské činnosti. *Vzdělávatelské listy* [online]. 2021, 01 březen, s. 5–7 [cit. 2022-06-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

KOČAŘOVÁ, Jana. *Tělovýchovné sdružení Sokol a jeho vliv na utváření hodnot členské základny: V T. J. Sokol Kampa – případová studie* [online]. České Budějovice, 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: Chyzy, Hana [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://theses.cz/id/5fwyj8/DP_Koaov_Jana.pdf.

KOPECKÝ, Petr a Cas MUDDE. Rethinking civil society. *Democratization* [online]. 2003, 10(3), s. 1–14 [cit. 2022-01-06]. ISSN 1743-890X. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510340312331293907>.

KOPECKÝ, Martin. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-96-3.

KOPECKÝ, Martin. *Občanské vzdělávání dospělých v Evropě. Povaha, funkce a vybrané národní příklady* [online]. Praha: MŠMT, 2011 [cit. 2021-08-18]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/15059>.

KRIZOVATKA.SKAUT.CZ. *Dobré jméno skautingu – jak a proč ho budovat* [online]. Krizovatka.skaut.cz, 2022 [online]. Dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/komunikace-a-propagace/dobre-jmeno-skautingu-jak-a-proc-ho-budovat>.

KUBEŠ, Marián, Dagmar SPILLEROVÁ a Roman KURNICKÝ. *Manažerské kompetence: Způsobilosti výjimečných manažerů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. ISBN 80-247-0698-9.

KUBÍN, Zdeněk a Kateřina POHLOVÁ (red). Kde domov můj – plakát. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2018a, 01 březen, s. 12 [cit. 2022-05-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/1802-umelci-sletum.pdf>.

KUBÍN, Zdeněk a Kateřina POHLOVÁ (red). Prosinec 1918 – příjezd Tomáše G. Masaryka do vlasti. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2018b, 04 prosinec, s. 10 [cit. 2022-05-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/1804-pluky-straze-svobody.pdf>.

KUBÍN, Zdeněk a Kateřina POHLOVÁ (red). Zpívejme dál lví silou, vzletem sokolím. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2019, 03 srpen/září, s. 13–14 [cit. 2022-05-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/1903-zpivejme-dal-lvi-silou-vzletem-sokolim.pdf>.

LIBICHOVÁ, Lenka. *Sokolská identita: dříve a nyní* [online]. Praha, 2017. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav etnologie. Vedoucí práce: Štěpánová, Irena [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/94189>.

MANDA, Marek, Marcela MANDOVÁ a Kateřina POHLOVÁ. Jak zorganizovat pietní akt. *Metodické listy* [online]. 2020, říjen, s. 1–20 [cit. 2022-11-19]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: https://casopis.sokol.eu/metodicke-listy/2020/202010_metodicke_listy.pdf.

MANDOVÁ, Marcela. VO za První republiky a krátce po válce. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2021a, 01 březen, s. 8–12 [cit. 2022-06-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

MANDOVÁ, Marcela. Vzdělavatelská činnost po roce 1990. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2021b, 01 březen, s. 13–14 [cit. 2022-06-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

MARTIN, Ian. Adult education, lifelong learning and citizenship: some ifs and buts. *International Journal of Lifelong Education* [online]. 2003, 22(6), s. 566–579 [cit. 2021-08-15]. ISSN 1464-519X. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0260137032000138130>.

MIČKA, Zdeněk. Úvodník. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2017, 03 září, s. 2 [cit. 2022-11-16]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

MRÁZKOVÁ, Štěpánka. *Vzdělavatelé Župy Pražské – Scheinerovy* [elektronická pošta]. Message to: magdamachovicova@seznam.cz. 14. října 2022 [cit. 2022-12-13]. Osobní komunikace.

MŠMT. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha* [online]. Praha, 2001 [cit. 2022-04-02]. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelani-v-cr>.

MŠMT. *Strategie celoživotního učení ČR* [online]. MŠMT, Praha, 2007 [cit. 2022-05-19]. ISBN 978-80-254-2218-2. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>.

MŠMT. *Implementační plán Strategie celoživotního učení* [online]. MŠMT, 2008a [cit. 2022-04-02]. ISBN 978-80-254-2218-2. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>.

MŠMT. *Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008–2015)* [online]. MŠMT, 2008b [cit. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/strategie-vzdelavani-pro-udrzitelny-rozvoj-ceske-republiky>.

MŠMT. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* [online]. Praha, 2014 [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/strategie_2020_web.pdf.

MŠMT. *Strategie celoživotního učení ČR* [online]. MŠMT, 2022 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>.

MÜLLER, Karel. Koncept občanské společnosti: pokus o komplementární přístup. "Tocquevillovské dědictví a giddensovká perspektiva". *Sociologický časopis* [online]. 2003, 39(5), s. 607–624 [cit. 2022-03-12]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41131959?seq=1#metadata_info_tab_contents.

MÜLLER, Karel. Česká občanská společnost. Předpoklady a problémy. In: HRUBEC, Marek, ed. *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*. Praha: Filosofia, 2004, s. 233–253. ISBN 978-80-7007-211-0.

NAUCNE-STEZKY.CZ. *O webu* [online]. Naucne-stezky.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.naucne-stezky.cz/o-webu/>.

NIPOS.CZ. *Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS)* [online]. Nipos.cz, 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/nipos-onas/>.

NOCKOSTELU.CZ. *Noc kostelů* [online]. Nockostelu.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.nockostelu.cz/>.

NOCDIVADEL.CZ. *Noc divadel* [online]. Nocdivadel.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.nocdivadel.cz/>.

NOVYPROSTOR.CZ. *Nový prostor MEDIAKIT* [online]. Novyprostor.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://novyprostor.cz/inzerce>.

NSK2. *Profesní kvalifikace* [online]. NSK2, 2022 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/nsk2/profesni-kvalifikace.html>.

ODPOVEDNEOBCANSTVI.CZ. *Principy občanského vzdělávání* [online]. Odpovedneobcanstvi.cz, 2022 [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <http://odpovedneobcanstvi.cz/principy-obcanskeho-vzdelavani/>.

OVEČKA, Libor. *"Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré..." Česká katolická morální teologie 1884-1948*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1957-6.

PAFFENHOLZ, Thania. *Summary of Results for a Comparative Research Project: Civil Society and Peacebuilding; CCDP Working Paper Number 4* [online]. The Centre on Conflict, Development and Peacebuilding, 2009 [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: https://www.sfcg.org/events/pdf/CCDP_Working_Paper_4-1%20a.pdf.

PAGES.PEDF.CUNI.CZ. *Pedagogické minimum* [online]. Pages.pedf.cuni.cz, 2022 [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/czv/?page_id=3870.

PAMETNARODA.CZ. *O projektu* [online]. Pametnaroda.cz, 2022a [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>.

PAMETNARODA.CZ. *Sokol, Komunismus* [online]. Pametnaroda.cz, 2022b [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/sokol-3>.

PAŠKA, Pavel. Vývoj výchovy a vzdělávání dospělých v České republice. In: SKALKA, Jarolím a kol. *Základy pedagogiky dospělých*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 69–76. ISBN 80-04-21636-6.

PEDAGOGICKE.INFO. *Základní dokument tvorby Koncepce občanského vzdělávání v České republice* [online]. Pedagogicke.info, 2018 [cit. 2022-05-19]. Dostupné z: <http://www.pedagogicke.info/2018/07/zakladni-dokument-tvorby-koncepce.html>.

PELIKÁN, Jan. *Sokolský vzdělavatel* [online]. V Praze: Čs. Obec sokolská, 1923 [cit. 2022-10-12]. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:b564a2a0-2a49-11e7-9efd-005056827e52?page=uuid:f7288ac0-3ca1-11e7-8881-5ef3fc9ae867>.

PEŠEK, Jiří. Od středověkých bratrstev k moderním spolkům. Úvodní slovo ve dvanácti bodech. In: LEDVINKA, Václav a Jiří PEŠEK, eds. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům: sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ... ve dnech 5. a 6. října 1999 ...*, Praha. Praha: Scriptorium, 2000, s. 7–12. ISBN 80-86197-21-2.

POHLOVÁ, Kateřina. Z počátků Vzdělavatelské činnosti. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2021a, 03 březen, s. 5–7 [cit. 2022-06-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

POHLOVÁ, Kateřina. Tyršův Děčín. *Vzdělavatelské listy* [online]. 2021b, 04 prosinec, s. 12–14. [cit. 2022-05-29]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0508-2.

POSTBELLUM.CZ. *Projekty* [online]. Postbellum.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/?gclid=Cj0KCQIiAj4ecBhD3ARIsAM4Q_jGAI0Zq53oVMnQ601ZBzVoQbWj_T3TUgSkPSm63i84gUb4T5fZPyEQaAIFMEALw_wcB.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *Akce VO* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022a [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/akce-vo>.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *Umělecké soubory* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022b [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/umelecke-soubory>.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *Sokolské sbírky* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022c [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/archiv-muzeum-knihovna>.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *Akce* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022d [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/akce>.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *Sokolská městská hra* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022e [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/mestska-hra>.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *100 sokolských keší republice: za Sokolem s GPS* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022f [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/projekt/100-sokolskych-kesi-republice>.

PROSOKOLY.SOKOL.EU. *Ústřední škola ČOS* [online]. Prosokoly.sokol.eu, 2022g [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/kdo-jsme-us>.

PROTIVÍNSKÝ, Tomáš a Monika DOKULILOVÁ. *Občanské vzdělávání v kontextu českého školství: Analytická sonda* [online]. Brno, Masarykova univerzita: COV, 2012 [cit. 2022-12-03]. ISBN 978-80-210-5833-0. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/uploads/2e5e82e47e9dec60214a003f36e8862f17b9969e_uploaded_cov2012-analyza_pvo.pdf.

PROTIVÍNSKÝ, Tomáš a Petr ČÁP. *Občanské vzdělávání v knihovnách: Výzkum vzdělávacích preferencí návštěvníků veřejných knihoven v oblasti občanského vzdělávání dospělých* [online]. Brno, Masarykova univerzita: COV, 2012 [cit. 2022-10-16]. ISBN 978-80-210-6185-9. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/statistika-pruzkumy-dokumenty/pruzkumy/ObcanskeVzdelavaniVknihovnach.pdf>.

PSP.CZ. *Sněmovní dokument 1700 Návrh usnesení Poslanecké sněmovny k podpoře občanského vzdělávání* [online]. Psp.cz, 2014 [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=191401>.

RAKUŠANOVÁ, Petra. *Povaha občanské společnosti v České republice v kontextu střední Evropy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-122-4.

REDAKCE ČASOPISU SOKOL. Letošní sezona plesů a šibřinek končí. *Sokol; časopis České obce sokolské* [online]. 2018, březen, s. 12–13 [cit. 2022-11-26]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/5XS39CXe3h.pdf>.

REDAKCE ČASOPISU SOKOL. Památný den sokolstva pod novým praporem prezidenta republiky; Noc sokolských světél 2019. *Sokol; časopis České obce sokolské* [online]. 2019, říjen, s. 4–7 [cit. 2022-11-26]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://sokol.eu/assets/download/2U69Mr7qUk.pdf>.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

RICHTER, Vladimír. *Vzdělavatelé župy Jana Podlipného* [elektronická pošta]. Message to: magdamachovicova@seznam.cz. 13. října 2022 [cit. 2022-12-13]. Osobní komunikace.

RUBICONGAMES. *Podrobné výsledky Sokolské hry* [online]. Rubicongames.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://rubicongames.cz/sokol-vysledky>.

ŘEMÍNEK, Tomáš. *Sítujte se! I neformálně* [online]. Svetneziskovek.cz, 2016 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://svetneziskovek.cz/komunikace/situjte-se-i-neformalne>.

SALAMON, Lester M. a Helmut K. ANHEIER. *Defining the Non-Profit Sector: A Cross-National Analysis* [online]. Manchester: Manchester University Press, 1997 [cit. 2022-11-30]. ISBN 0-7190-4901-6. Dostupné také z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=ffY_NY3EpYcC&oi=fnd&pg=PR7&dq=defining+the+non-profit+sector:+A+cross-national+analysis+Salomon+Anheier&ots=NeZtElTQfK&sig=tFR8VQgZLcqXNfOb_dMx-OktLGg&redir_esc=y#v=snippet&q=self-governance&f=false.

SAMOSEBOU.CZ. *Třídění, recyklace a jiné využití odpadů v ČR za rok 2021* [online]. Samosebou.cz, 2022 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.samosebou.cz/2022/05/19/trideni-recyklace-a-jine-vyuziti-odpadu-v-cr-za-rok-2021/>.

SKOVAJSA, Marek. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-681-0. Dostupné také z: <http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3?sid=shorturl&isbn=80-7367-681-8>.

SLET2024.CZ. *XVII. Všesokolský slet* [online]. Slet20024.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://slet2024.cz/>.

SMÉKAL, Vladimír, Tomáš PROTIVÍNSKÝ, Petr JARUŠEK, Pavla JANEČKOVÁ a Filip HOTOVÝ. *Analýza občanského vzdělávání dospělých* [online]. Brno: COV, 2010 [cit. 2022-04-02]. Dostupné také z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/obcanske-vzdelavani-dospelych-1?highlightWords=ob%C4%8Dansk%C3%A9+vzd%C4%9Bl%C3%A1v%C3%A1n%C3%A1D>.

SMITH, Rogers M. Modern Citizenship. In: ISIN, Engin F. and Bryant S. TURNER, eds. *Handbook of Citizenship Studies* [online]. Sage Publications Ltd, 2009, s. 105–115 [cit. 2021-08-15]. ISBN 978-1-8486-0827-6. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/492677/mod_resource/content/1/Smith%2C%20R.%20Modern%20Citizenship.%20From%20Isin%2C%20Turner_Handbook%20of%20Citizenship%20Studies%202003.pdf.

SOKOL.EU. *Osobnosti: Dr. Miroslav Tyrš* [online]. Sokol.eu, 2022a [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://sokol.eu/osobnosti>.

SOKOL.EU. *Kulturní a společenská činnost: Divadlo, hudba i historie* [online]. Sokol.eu, 2022b [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://sokol.eu/kulturni-a-spolecenska-cinnost>.

SOKOL.EU. *Co je Sokol: Vést k pohybu a společné aktivitě* [online]. Sokol.eu, 2022c [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokol-poslani-symbolika>.

SOKOL.EU. *Historie Sokola: obnovení Sokola* [online]. Sokol.eu, 2022d [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://sokol.eu/historie-sokola-pamatky>.

SOKOL.EU. *Co je Sokol: Základní organizační struktura ČOS* [online]. Sokol.eu, 2022e [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/sokol-poslani-symbolika>.

SOKOL.EU. *Stanovy ČOS* [online]. Sokol.eu, 2022f [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokol-poslani-symbolika>.

SOKOL.EU. *Vzdělávatelský odbor* [online]. Sokol.eu, 2022g [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/kdo-jsme-vo>.

SOKOL.EU. *Naše projekty* [online]. Sokol.eu, 2022h [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/projekty>.

SOKOL.EU. *Aktuality* [online]. Sokol.eu, 2022ch [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktuality>.

SOKOL.EU. *NAUČTE SE S CANVOU Všestranným grafickým nástrojem* [online]. Sokol.eu, 2022i [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/aktualita/naucte-se-s-canvou>.

SOKOL.EU. *Na Řípu se sešly stovky sokolů: připomněli si 160 let od založení spolku i prvního společného výletu* [online]. Sokol.eu, 2022j [cit. 2022-05-28]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/na-ripu-se-sesly-stovky-sokolu>.

SOKOL.EU. *Sokolský běh republiky přilákal tisíce běžců* [online]. Sokol.eu, 2022k [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/sokolsky-beh-republiky-prilakal-tisice-bezcu>.

SOKOL.EU. *Noc sokoloven, program pro malé i velké v našich sokolovnách* [online]. Sokol.eu, 2022l [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/projekt/noc-sokoloven>.

SOKOL.EU. *Přijďte 25. 6. do Tyršova domu na Noc sokoloven* [online]. Sokol.eu, 2022m [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/prijdte-25-6-do-tyrsova-domu-na-noc-sokoloven>.

SOKOL.EU. *Památný den sokolstva – významný den České republiky* [online]. Sokol.eu, 2022n [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/projekt/pamatny-den-sokolstva-2>.

SOKOL.EU. *Všesokolské slety* [online]. Sokol.eu, 2022o [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://sokol.eu/slety>.

SOKOL.EU. *Šibřinky, sokolské plesy, bály, tancovačky* [online]. Sokol.eu, 2022p [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/projekt/sibrinky>.

SOKOL.EU. *Starostka ČOS Hana Moučková reprezentovala sokoly během pietního aktu na pražském Vítkově* [online]. Sokol.eu, 2022q [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/starostka-cos-hana-mouckova-reprezentovala-sokoly>.

SOKOL.EU. *Sestra starostka položila věnce na Vítkově a na Olšanech Tradičně uctila památku obětí 2. světové války z řad Sokola* [online]. Sokol.eu, 2022r [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/sestra-starostka-polozila-vence-na-vitkove-a-na-olsanech>.

SOKOL.EU. *Vést k pohybu a společné aktivitě* [online]. Sokol.eu, 2022s [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokol-poslani-symbolika>.

SOKOL.EU. *Župa Podbělohorská* [online]. Sokol.eu, 2022t [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokolovna/sokolska-zupa-podbelohorska>.

SOKOL.EU. *Župa Jana Podlipného* [online]. Sokol.eu, 2022u [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokolovna/sokolska-zupa-jana-podlipneho>.

SOKOL.EU. *Župa Pražská-Scheinerova* [online]. Sokol.eu, 2022v [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokolovna/sokolska-zupa-prazska-scheinerova>.

SOKOL.EU. *Jak pracovat s Canvou* [online]. Sokol.eu, 2022w [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/aktualita/jak-pracovat-s-canvou>.

SOKOL.EU. *Sledujte tiskovou konferenci: 600 dnů do XVII. všesokolského sletu* [online]. Sokol.eu, 2022x [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/sledujte-tiskovou-konferenci>.

SOKOL.EU. *Memorandum o spolupráci s Orlem podepsáno* [online]. Sokol.eu, 2022y [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://sokol.eu/aktualita/memorandum-o-spolupraci-s-orlem-podepsano>.

SOKOL.EU. *Časopis Sokol* [online]. Sokol.eu, 2022z [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>.

SOKOL-LITOVEL.CZ. *Strategie Sokol 2030* [online]. Sokol-litovel.cz, 2022 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.sokol-litovel.cz/data/xinha/SOKOL_2030_VYBOR_COS_26.4_1.pdf.

SOKOLSKÁ STRÁŽ. *Kdo jsme?* [online]. Sokolskastraz.cz, 2022a [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://www.sokolskastraz.cz/uvod>.

SOKOLSKÁ STRÁŽ. *Projekty* [online]. Sokolskastraz.cz, 2022b [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://www.sokolskastraz.cz/projekty>.

SPURNÝ, Martin. *Tisková zpráva: Angažovanost občanů a zájem o politiku – únor 2020* [online]. CVVM, 2020 [cit. 2022-11-14]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5177/f9/pd200326.pdf.

STAYHAPPENING.COM. *7. Společný ples neziskových organizací* [online]. Stayhappening.com, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://stayhappening.com/e/7-spole%C4%8Dn%C3%BD-ples-neziskov%C3%BDch-organizac%C3%AD-E2ISU5KJCD8>.

STEM.CZ. *V jakém stavu se nachází naše občanská společnost?* [online]. Stem.cz, 2004 [cit. 2022-12-02]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/v-jakem-stavu-se-nachazi-nase-obcanska-spolecnost/>.

STEM.CZ. „*Jaký je stav a příčina občanské (ne)angažovanosti v zemích V4*“ [online]. Stem, 2018 [cit. 2022-12-02]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/jaky-je-stav-a-pricina-obcanske-neangazovanosti-v-zemich-v4/#more-5293>.

STODOLOVÁ, Eva. 100 let Sokola v Libuši. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2019, 1(3), s. 2 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://drive.google.com/drive/folders/1BSOhKRLcyQ6H6oSLF3UI6N7FfWD9jTle>.

STRNADOVÁ, Lenka. *Současné podoby občanské společnosti: kritická perspektiva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-081-9.

SVETNEZISKOVEK.CZ. *Úvod* [online]. Svetneziskovek.cz, 2022 [cit. 2022-12-02]. Dostupné z: <https://svetneziskovek.cz/>.

SVOBODOVÁ, Anna. *Vnímaný vliv vzdělávacích a sportovních aktivit České obce sokolské na kvalitu života jejich dospělých účastníků* [online]. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra andragogiky a personálního řízení. Vedoucí práce: Šerák, Michal [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/178039>.

SÝKOROVÁ, Kamila. *Environmentální rysy některých výchovných institucí volného času: příklad Junák, Sokol, Orel, Lipka* [online]. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce: Petra ŠIMONOVÁ [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/z1ela/>.

ŠERÁK, Michal. Koncept celoživotního učení. In: DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016a, s. 89–103. ISBN 978-80-7308-694-7. Dostupné také z: https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzE0NTc2MTNfX0FO0?si_d=53d91736-9d4f-444b-9197-ca925bf5bdb4@redis&vid=0&format=EB&rid=1.

ŠERÁK, Michal. Aktuální stav vzdělávání dospělých v České republice. In: DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016b, s. 131–151. ISBN 978-80-7308-694-7. Dostupné také z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzE0NTc2MTNfX0FO0?sid=53d91736-9d4f-444b-9197-ca925bf5bdb4@redis&vid=0&format=EB&rid=1>.

ŠILHÁN, Vladimír. Patří sokolská solidarita do starého železa?. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2005, 11(4), s. 4–5 [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: https://drive.google.com/drive/folders/1IwG_ua0_OIKAiP2u9KnWHMBzrb4nwobr.

ŠILHÁN, Vladimír. Klubovny v programu Sokola pro 21. století. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2009, 15(4), s. 1–2 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: https://drive.google.com/drive/folders/1IwG_ua0_OIKAiP2u9KnWHMBzrb4nwobr.

ŠILHÁN, Vladislav. *Závazný pokyn k organizování aktivit v rámci péče o sokolské seniory ve vzdělávací oblasti* [online]. Praha, 2015 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/assets/download/gjR73bw6i7.pdf>.

ŠILHÁN, Vladimír. Smíšený pěvecký sbor Gaudium Praha. *Vzlet, časopis sokolské župy Jana Podlipného* [online]. 2018, mimořádné číslo župního časopisu, s. 3–12 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: https://drive.google.com/drive/folders/1IwG_ua0_OIKAiP2u9KnWHMBzrb4nwobr.

ŠKODA, Kamil. *Kapitoly z dějin andragogiky*. Vydání neuvedeno. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-326-1.

ŠTĚRBA, Radim, Marta GOŇCOVÁ, Michal ŠKERLE, Kateřina SEMOTAMOVÁ, Alena RESL a Ondřej KADLEC. *Kompetence pro odpovědné občanství: Příspěvek do diskuze o revizi rámcových vzdělávacích programů* [online]. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, nedatováno [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <http://odpovedneobcanstvi.cz/wp-content/uploads/2019/01/Kompetence-pro-odpov%C4%9Bdn%C3%A9-ob%C4%8Danstv%C3%AD.pdf>.

ŠTIKOVÁ, Hana. *Tipy na charitativní běhy aneb sportuj pro dobrou věc!* [online]. Svetneziskovek.cz, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://svetneziskovek.cz/aktualne-z-nezisku/tipy-na-charitativni-behy-aneb-sportuj-pro-dobrou-vec>.

ŠVIDRNOCHOVÁ, Kateřina. *Komunikujte – týmu se uleví!* [online]. Svetneziskovek.cz, 2016 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://svetneziskovek.cz/komunikace/komunikujte-tymu-se-ulevi>.

TUČEK, Milan. *Tisková zpráva: Jaké hodnoty jsou pro nás důležité – červen 2014?* [online]. CVVM, 2014 [cit. 2022-11-14]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1782/f9/ov140717.pdf.

TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl* [online]. V Praze: Čes. Obec sokolská, 1910 [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:6ded0ac0-2a49-11e7-9efd-005056827e52?page=uuid:6e8a56c0-3c11-11e7-97e2-005056825209>.

UIL.UNESCO.ORG. *International Conferences on Adult Education (CONFINTEA)* [online]. uil.unesco.org, 2022a [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://uil.unesco.org/adult-education/confintea>.

UNESCO. *Global Citizenship Education: Topics and Learning objectives* [online]. Paris, 2015 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>.

UNESCO. *Addressing global citizenship education in adult learning and education: Summary Report* [online]. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2019 [cit. 2021-11-04]. ISBN 978-92-820-1234-5. Dostupné z: <https://uil.unesco.org/adult-education/addressing-global-citizenship-education-adult-learning-and-education-summary-report>.

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Shrnutí ze setkání ke Koncepti občanského vzdělávání ministra spravedlnosti R. Pelikána* [online]. Úřad vlády České republiky oddělení Sekretariátu Rady vlády České republiky pro lidská práva, 2018 [cit. 2022-05-19]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/obcanske-vzdelavani-165701/>.

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Strategie spolupráce veřejné správy s NNO na léta 2021 až 2030* [online]. Praha, 2022 [cit. 2022-11-30]. ISBN 978-80-7440-286-9. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/BROZURA-FINAL-S-PRILOHAMI.pdf>.

VELDHUIS, Ruud. *Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, Variables and International Activities* [online]. CoE, Council for Cultural Cooperation, Strasbourg Cedex, France, 1997 [cit. 2022-10-25]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED430867.pdf>.

VETEŠKA, Jaroslav a Michaela TURECKIOVÁ. *Kompetence ve vzdělávání* [online]. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008 [cit. 2022-07-01]. ISBN 978-80-247-6871-7. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/kompetence-ve-vzdelavani-915464/#>.

VLADA.CZ. *Katalog neziskovek (Nadace Neziskovky.cz)* [online]. Vlada.cz, 2007 [cit. 2022-12-02]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/informacni-zdroje/katalog-neziskovek-nadace-neziskovky-cz-21135/>.

VLADA.CZ. *Vláda České republiky: Občanské vzdělávání* [online]. Vlada.cz, 2018 [cit. 2022-05-19]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/obcanske-vzdelavani-165701/>.

VLADA.CZ. *Rada vlády pro nestátní neziskové organizace* [online]. Vlada.cz, 2022 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/zakladni-informace-767/>.

VZDĚLAVATELSKÝ ODBOR ČOS. *Závazný pokyn k organizování vzdělávací činnosti v ČOS* [online]. Výbor ČOS, 2004 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/assets/download/2mH2prlrmq.pdf>.

VZDĚLAVATELSKÝ ODBOR ČOS. *Organizační řád vzdělávacího odboru ČOS* [online]. Sbor učitelů žup ČOS, 2010 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://old.sokol.eu/priloha/8431/organizacni-rad-vo1.pdf>.

WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace* [online]. Univerzita Karlova v Praze, 2013 [cit. 2022-04-26]. ISBN 978-80-246-2493-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/telovychova-a-sport-ve-sluzbach-ceske-narodni-emancipace-5402/>.

WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3952-9.

WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa* [online]. Praha: Karolinum, 2019 [cit. 2022-05-04]. ISBN 978-80-246-3966-6. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/telesna-vychova-a-sport-v-politickem-zivote-mezivalecneho-ceskoslovenska-5831/>.

WALDAUF, Jan. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. Luhačovice: Atelier IM, 2007. ISBN 978-80-85948-67-7.

WEF. *World Scenario Series – The Future Role of Civil Society* [online]. WEF, KPMG International, 2013 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://www3.weforum.org/docs/WEF_FutureRoleCivilSociety_Report_2013.pdf.

ZABAVNAMESTA.CZ. *Zábavná města* [online]. Zabavnamesta.cz, 2022 [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.zabavnamesta.cz/>.

9 Přílohy

Příloha A: Vzdělávatelské aktivity v Sokolech

VA primárně pro dospělé účastníky	Příklady akcí a činností	VA mezigeneračního charakteru	Příklady akcí a činností
Sokolská stráž	výcvik 2x do roka		
	instruktážní videa a Metodický list		
	popularizace komunity krojovaných sokolů		
	spolupráce s Hradní stráží		
	účast na všesokolských sletech		
	účast na branných závodech		
	pořádání přednášek		
		Přehlídky a představení kulturních souborů	2x do roka přehlídka
			koncerty a představení
			reprezentace při událostech státního významu
		Akce VO ČOS	výstavy archiválií
			putovní panelové výstavy
Přednášky, besedy, webináře a setkání	historie Sokola a sokolství	Přednášky besedy a setkání	Povídání o historii Sokola u hrobů zakladatelů Sokola
	historická témata spojená s 20. stoletím		oslavy výročí jednot (výstavy, projekce, vystoupení etc.)

Přednášky, besedy, webináře a setkání	přednáškový cyklus „Tyršák“: aktuální témata a problematiky (Sletová móda, Udržitelná móda, Výživa sportovců a Výživa ve zdraví a nemoci)		
Popularizace sokolské myšlenky a historie	vydavatelská činnost (časopis Sokol, Vzdělávací listy a Metodické listy, Zpravodaj Sokola Pražského a Vzlet)	Popularizace sokolské myšlenky a historie	Sokolský výlet na Říp
			Sokolský běh republiky
			všechny akce a aktivity v ČOS
		Tematické sokolské hry	Sokolská městská hra
			100 sokolských keší republiky
		Noc sokoloven	komentované prohlídky
			představení, soutěže
			swingová tančírna
			swap oblečení
Památný den sokolstva 8. října	brožura VO k Památnému dni	Památný den sokolstva 8. října	Spanilá jízda sokolů
	pietní akty		vypouštění lodiček se svíčkami
		Všesokolský slet	slavnostní průvod
			kulturní program
			sletové pochodové skladby

		Šibřinky	masopustové slavnosti
			maškarní
			mikulášské
			plesy a tancovačky
		Spolupráce s ČSOL	branné závody
Reprezentace na pietních a společenských událostech	8. říjen Památný den sokolstva	Reprezentace na pietních a společenských událostech	festival Tyršův Děčín
	28. říjen Den vzniku samostatného Československa		rekonstrukce příjezdu TGM do vlasti
	8. květen Den vítězství		

Zdroj: Vlastní zpracování

Příloha B: Polostrukturovaný rozhovor empirického šetření

- 1. Setkal(a) jste se již někdy dříve s Modelem kompetencí pro demokratickou kulturu?**
  - a) Kdy, při jaké příležitosti, v jaké souvislosti?
  - b) Znáte i nějaký jiný model kompetencí ve vzdělávání?

- 2. Které aktivity pořádáte ve své jednotě jako vzdělavatel?**
  - a) Jak toto vzdělávání probíhá? (diskuze, kurzy, cvičení, krojované akce...)

- 3. Jak byste popsal(a) tyto vzdělavatelské aktivity?**
  - a) Proč je pořádáte?

- 4. Jaké očekáváte cíle, či výstupy pro účastníky těchto aktivit?**
  - a) Jaká jsou nosná témata Vašich vzdělávacích aktivit v Sokole?
  - b) Překrývají se tyto cíle, výstupy s něčím, co je uvedené v Modelu?

- 5. Pořádáte i aktivity, které jsou zaměřené na předávání znalostí a dovedností?**
  - a) Myslíte si, že se zabýváte stejnými znalostmi a dovednostmi, tak jak jsou uvedené v Modelu?
  - b) Které jiné znalosti a dovednosti byste mohl(a) uvést?

- 6. Definoval(a) byste i jiné vzdělávací cíle ve svých vzdělávacích aktivitách, kromě zmíněných (hodnoty, postoje, znalosti a dovednosti)?**

Příloha C: Informovaný souhlas k empirickému šetření

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Informace o výzkumu:

Mé jméno je Magdalena Machovičová a jsem studentkou posledního ročníku magisterského studia Katedry andragogiky a personálního řízení na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Pro výzkum ve své diplomové práci jsem si jako metodu získávání informací vybrala rozhovor. Informace získané prostřednictvím rozhovoru budou součástí diplomové práce, která je zaměřená na vzdělavatele pražských sokolských jednot. Rozhovor bude trvat 1 hodinu a veškeré údaje vedoucí k identifikaci respondenta budou anonymizovány.

Informace o účastníkovi výzkumu:

jméno a příjmení:

Prohlášení

Já níže podepsaný/-á potvrzuji, že

- a) jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu (dále též jen „výzkum“);
- b) dobrovolně souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu;
- c) rozumím tomu, že se mohu kdykoli rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat;
- d) jsem srozuměn s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn. že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytuji bezúplatně.

Zároveň prohlašuji, že

- a) souhlasím s pořizováním audiozáznamu během výzkumu;
- b) souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím;
- c) souhlasím se zpracováním a uchováním osobních a citlivých údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených ze strany Univerzity Karlovy, Filozofické fakulty,

IČ: 00216208, se sídlem: nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace; a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly projektu, v jehož rámci výzkum realizován;

d) jsem seznámen/-a se svými právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, tedy že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o informaci o zpracování mých osobních a citlivých údajů a jsem oprávněn/-a ji dostat a že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o opravu nepřesných osobních údajů, doplnění osobních údajů, jejich blokaci a likvidaci.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytuji dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazuji se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Vše výše uvedené se řídí zákony České republiky, s výjimkou tzv. kolizních norem, a bude v souladu s nimi vykládáno, přičemž případné spory budou řešeny příslušnými soudy v České republice.

Potvrzuji, že jsem převzal/a podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Dne:

Podpis:

Příloha D: Kategorizace témat pro interpretaci získaných dat

Kategorie	Témata
Hodnoty	Lidská důstojnost a lidská práva
	Demokracie, spravedlnost, čestnost, rovnost a právní stát
	<i>Sokolská tradice</i>
	<i>Vlastenectví, češství a národní hrdost</i>
Postoje	Otevřenost ke kulturní rozmanitosti a odlišným přesvědčením, názorům a chování
	Respekt, občanská uvědomělost, odpovědnost a sebedůvěra
	<i>Sokolská uvědomělost</i>
	<i>Sounáležitost a solidarita</i>
Dovednosti	Spolupráce, řešení konfliktů empatie, aktivní naslouchání, flexibilita a přizpůsobivost
	Analytické a kritické myšlení, samostatné učení, jazykové a komunikační dovednosti
	<i>Dovednosti Sokolské stráže</i>
Znalosti a kritické porozumění	Porozumění sobě samému a světu
	Znalosti a kritické porozumění životnímu prostředí a udržitelnosti
	<i>Povědomí o historických událostech</i>
	<i>Znalost dějin sokolstva</i>

Zdroj: Vlastní zpracování